

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN
BEKTAŞI FIKRALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİNE TANER (DUMAN)

MALATYA-2019

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN
BEKTAŞI FIKRALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİNE TANER (DUMAN)

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Malatya-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C.

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Mine Taner (Duman) tarafından hazırlanan **Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı Açısından Bektaşi Fıkraları** başlıklı bu çalışma, 20.06.2019 tarihinde yapılan sınav sonucunda **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bekir KAYABAŞI

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

.....

ONAY

...../...../2019

Doç. Dr. Niyazi ÖZER

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ'nin danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı Açısından Bektaşî Fıkraları başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakça yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Mine TANER(DUMAN)

ÖN SÖZ

Toplumla uyumlu, bedenen ve zihnen sağlıklı bireylerin yetişmesinde başta aile sonra da eğitim kurumları önemli bir yere sahiptir. Bireyler önce aile ortamında sonra da gittikleri eğitim kurumlarında ahlaki ve kültürel birtakım dersler alarak kendilerini geliştirir. Kendilerini bu yönlerden geliştiren bireylerin yaşadığı toplumla ve içinde bulunduğu zamanla uyumlu olması sağlanır ya da en azından bireylerden buna yönelik bir beklenti oluşur.

Geçmişten günümüze sağlıklı bireyler dolayısıyla da sağlıklı bireylerden oluşan toplumlar oluşturmak için eğitime önem verilmiştir. Her kuşak kendilerinden sonra gelen kuşağın bilgi ve ahlak başta olmak üzere her bakımdan daha iyi olmasını istemiştir. Ancak her zaman eski kuşak kendinden sonra gelen kuşağı bilgi ve ahlak yönlerinden eksik bulmuş ve eleştirmiştir. Özellikle de son yüzyıllarda neredeyse bütün toplumlarda ahlaki çöküntü ve bunalımlar bu beğenmemeyi arttırmış ve bu kötüye gidişe dur demek için değerler eğitimi önemli bir hale gelmiştir.

Değerler eğitimi aktarımı için çeşitli yollara başvurulmuştur. Bu yollardan biri de edebi eserleri kullanmaktır. Edebi eserleri kullanarak toplum tarafından benimsenen ve evrensel değerler ile de uyumlu olan pek çok değer aktarılabilir. Bu eserler aynı zamanda söz varlığını aktarmada da kullanılır. Değerleri ve söz varlığını aktarmak için masal, hikâye, şiir, roman, fıkra gibi pek çok türe başvurulabilir.

Edebiyatımızda fıkra türünde pek çok ürün mevcuttur. Daha önce üzerinde değerler eğitimi ve söz varlığı açısından çalışma yapılmamış olan Bektaşî Fıkralarının incelenmesi gerektiğini düşünerek bu çalışmaya başladık. Çalışmamızdaki amaç Bektaşî Fıkralarında eğitici değerleri ve fıkraların söz varlığını ortaya koyarak değerler eğitimi ve söz varlığını aktarmada kullanılabilir olduğunu göstermektir. Bu çalışma sırasında bilgileri ve anlayışı ile bana destek olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ'ye ve bana her konuda destek olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mine Taner (Duman)

Haziran-2019

ÖZET

DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN BEKTAŞI FIKRALARI

TANER (DUMAN), Mine

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Haziran-2019, (ix+ 156 sayfa)

Bu araştırmanın amacı, Bektaşî fıkralarını değerler eğitimi ve söz varlığı açısından inceleyerek fıkraların Türkçe öğretiminde söz varlığını aktarmada ve değerlerin aktarımında kullanılabilir olup olmadığını ortaya koymaktır. Fıkra türünün Türkçe öğretiminde ve değerler eğitimi aktarmada kullanılabileceği daha önce Nasreddin Hoca fıkraları ve İncili Çavuş fıkraları gibi fıkra türünün diğer örnekleri incelenerek ortaya konulmuştur. Ancak Bektaşî fıkraları ile ilgili bu konuda tez çalışması yapılmamıştır. Kültürümüzde yer alan Bektaşî fıkralarının da sahip olduğumuz değerleri aktarmada kullanılabilir olduğu ve söz varlığı bakımından zengin olduğu varsayılmıştır. Bektaşî fıkraları ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri olan Dursun Yıldırım'ın "Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları" eseri üzerinden araştırma yürütülmüştür. Bu nedenle çalışmada betimsel tarama modeli ve doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bektaşî fıkraları içerisinde 2018 Türkçe Öğretim Programında yer alan "kök değerler" ile benzer değerlere yer veren fıkralara yer verilmiştir. Veri analizi sürecinde araştırmanın kaynağını oluşturan Bektaşî fıkraları baştan sona taranmıştır. Mizah, fıkra, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik, değerler eğitimi, söz varlığı ile ilgili kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular düzenlenerek yorumlara yer verilmiştir. Sonuç olarak Bektaşî fıkralarının Doğan Aksan'ın sıraladığı söz varlığı öğeleri açısından yeterli seviyede olduğu ve 2018 Türkçe Öğretim programında yer alan "kök değerler" ile uyumlu olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Fıkra, Bektaşilik, Değerler Eğitimi, Söz Varlığı, Bektaşî Fıkraları.

ABSTRACT
BEKTASHI ANECDOTES IN TERMS OF VALUES EDUCATION AND
VOCABULARY

Taner (Duman), Mine

Post Graduate Thesis, İnönü University, Institute of Educational Sciences Department
of Turkish Language and Social Sciences

Name of the Thesis's Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

June-2019, (ix+ 156 pages)

The aim of this study is to examine the Bektashi jokes in terms of values education and vocabulary, and to determine whether the jokes can be used in transferring vocabulary and transferring values in Turkish teaching. It has been shown that the jokes of Nasreddin Hodja and the İncili Çavuş jokes have been examined by examining other examples of the joke type which can be used in teaching Turkish and transferring values education. However, there is no thesis work on this subject related to the Bektashi jokes. It is assumed that the Bektashi clauses in our culture can be used to convey the values we have and are rich in vocabulary. One of the most comprehensive studies on Bektashi jokes, Dursun Yıldırım''s Bektashi Jokes in Turkish Literature ''work was carried out. For this reason, descriptive scanning model and document analysis technique were used. Among the Bektashi jokes, veren root values alan included in the 2018 Turkish Curriculum are included. In the data analysis process, Bektashi jokes, which constitute the source of the research, were searched thoroughly. The definitions of humor, clause, Hacı Bektaş Veli and Bektashism, values education, vocabulary are included. The findings were arranged and comments were made. As a result, it has been demonstrated that the Bektashi jokes are sufficient in terms of the vocabulary items listed by Doğan Aksan and are consistent with the ''root values yer included in the 2018 Turkish Curriculum.

Key Words: Clause, Bektashism, Values Education, Vocabulary, Bektashi Jokes.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	i
ONUR SÖZÜ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3.Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM	6
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1.Mizah Kavramı Üzerine	6
2.1.1.Mizahın Tanımı ve Mizah Kavramı	6
2.1.2. Eğitim ve Mizah	14
2.2.Fıkra Kavramı Üzerine	18
2.2.1.Fıkra Türünün Tanımı ve Fıkra Kavramı	18
2.2.2. Fıkra İle İlgili Sınıflandırma	22
2.2.3. Eğitim Ve Fıkra	25
2.3. Hacı Bektaş Veli Hayatı, Eserleri ve Bektaşilik Kavramı	27
2.3.1.Hacı Bektaş Veli Hayatı ve Eserleri	27
2.3.2. Bektaşilik Kavramı	36
2.5. Değer Ve Değerler Eğitimi	37
2.5.1.Değerler Eğitiminin Amacı	42
2.5.2.Okulda Değerler Eğitiminin Gerekliliği	42
2.6. Söz Varlığı	44
2.7.İlgili Araştırmalar	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53

3. YÖNTEM	53
3.1. Araştırmanın Modeli	53
3.2. Veri Toplama Tekniği	54
3.3. Çalışma Materyali	54
3.4. Verilerin Analizi	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	56
4. BULGULAR VE YORUM	56
4.1. Değerler Eğitimi	56
4.1.1. Adalet	56
4.1.2. Dostluk	60
4.1.3. Dürüstlük	63
4.1.4. Öz Denetim	68
4.1.5. Sabır	70
4.1.6. Saygı	72
4.1.7. Sevgi	77
4.1.8. Sorumluluk	80
4.1.9. Vatanseverlik	82
4.1.10. Yardımseverlik	85
4.2. Söz Varlığı	89
4.2.1. Deyimler	89
Tablo 12 Deyimler Listesi	90
4.2.2. İkillemeler	103
Tablo 13 İkillemeler Listesi	105
4.2.3. İlişik Sözler (Kalıp Sözler)	115
4.2.4. Doldurma Sözler	121
Tablo 15 Doldurma Sözler Listesi	122
4.2.5. Terimler	127
Tablo 16 Terimler Listesi	128
BEŞİNCİ BÖLÜM	146
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	146
5.1. SONUÇLAR	146
5.2. ÖNERİLER	148
KAYNAKÇA	150

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Farklı ülkelerin belirledikleri değerler.....	39
Tablo 2 “Adalet” Değerinin Bulunduğu Fıkralar	57
Tablo 3 “Dostluk” Değerinin Bulunduğu Fıkralar	60
Tablo 4 “Dürüstlük” Değerinin Bulunduğu Fıkralar.....	63
Tablo 5 “Öz Denetim” Değerinin Bulunduğu Fıkralar	68
Tablo 6 “Sabır” Değerinin Bulunduğu Fıkralar	71
Tablo 7 “Saygı” Değerinin Bulunduğu Fıkralar.....	73
Tablo 8 “Sevgi” Değerinin Bulunduğu Fıkralar.....	77
Tablo 9 “Sorumluluk” Değerinin Bulunduğu Fıkralar	80
Tablo 10 “Vatanseverlik” Değerinin Bulunduğu Fıkralar.....	83
Tablo 11 “Yardımseverlik” Değerinin Bulunduğu Fıkralar.....	86
Tablo 12 Deyimler Listesi.....	90
Tablo 13 İkillemeler Listesi	105
Tablo 14 İlişik Sözler(Kalıp Sözler) Listesi.....	116
Tablo 15 Doldurma Sözler Listesi	122
Tablo 16 Terimler Listesi.....	128

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

Alm.: Almanca

diğ. :Diğerleri

Dr.: Doktor

Fr.: Fransızca

Hız.: Hazret-i

İng.: İngilizce

Prof.: Profesör

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Öl.: Ölümü

s. : Sayfa Sayısı

S: Sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

Vb.: Ve Benzeri

Yun.: Yunanca

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Tezin giriş bölümünde; ilgili literatür özetlenerek tez konusu olarak ele alınan problemin ne olduğuna, araştırmanın amacına, araştırmanın önemine, sınırlılıklarına, araştırmaya başlarken yapılan varsayımlara ve tezde geçen tanımların hangi anlamlarda kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Bireyler ve bireylerin içinde buldukları toplumlar gelişen bilim ve teknolojinin etkisi ile maddi-manevi her yönden değişime uğrar. Çünkü bireyler ve toplumlar dışlanmamak, geri kalmamak için yaşadıkları çağın değişimine ayak uydurmak zorundadır. Özellikle günümüzde bireylerden bilgi üretmesi, ürettiği bu bilgiyi kullanabilmesi, eleştirel düşünmesi, empati yapabilmesi, azimli ve kararlı olması, girişimci olması, çalışkan olması, iyi bir iletişim kurabilmesi, yaşadığı topluma, toplumun kültürüne katkı sunması ve buna benzer daha pek çok niteliklere sahip olması beklenir. Bu beklentileri karşılayabilecek bireyler yetiştirmek için devletlerin uyguladıkları eğitim politikasını gözden geçirmesi ve çağ ile uyumlu öğretim programları hazırlaması gerekir.

Eğitim ve öğretim anlayışı, ahlak ve değer anlayışı dönemlere göre farklılık gösterir. Bazen ahlak eğitimi ön planda tutulmuş bilimsellik arka planda kalmış bazen de bilimsellik ön planda tutulmuş ve ahlak ve değer eğitimi arka plana itilmiştir. Ancak toplumların bilimselliği arka planda tuttuğu dönemde toplumlar yobazlaşmış, çağın gerisinde kalmış; salt bilgi aktarımının, bilimselliğin ön planda tutulduğu dönemlerde de ahlak ve karakteri zayıf bireyler yüzünden bilimsel donanıma sahip vahşi toplumlar ortaya çıkmıştır.

İşte bu durumdan yola çıkarak eğitimde değer ve beceri kazandırma hedefi doğrultusunda öğretim programı hazırlanmıştır. Ülkemizde de durum böyledir. Özellikle de 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

- dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli

kullanmalarının sağlanması,

- okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
- okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
- duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
- bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
- okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
- millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 8).

Türkçe dersinin bu amaçlarına ulaşılabilmesi için yazılı ve görsel kaynaklar ile teknolojik kaynaklardan yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. Ders kitapları bu amaçlara uygun hazırlanmaya çalışılmıştır. Ders kitaplarına alınacak metinler de bu amaçlara ulaşmaya yardımcı olacak şekilde düzenlenmeli ve buna göre metin seçimleri yapılmalıdır. Zaten edebi ve kültürel değer taşıyan metinlerin seçilmesi gerektiği de programda belirtilmiştir. Edebi eserlerin eğitimdeki yeri ile ilgili olarak alan yazın incelendiğinde masal, roman, şiir, hikâye gibi farklı edebi türlere ait metinlerin incelendiği görülmüştür.

Ancak Bektaşî fıkraları değerler eğitimi ve söz varlığı açısından ele alınıp incelenmemiştir. Oysaki Bektaşî fıkraları arasında da değerler eğitimi aktarmaya katkı sağlayacak ve söz varlığındaki zenginliği göstermeye katkı sağlayacak metinler yer almaktadır. Bu durumdan yola çıkılarak Türkçe derslerinde edebî ürünlerimizden olan Bektaşî fıkralarının, değerler eğitimi aktarmak ve söz varlığını zenginleştirmek için kaynak olarak kullanılabilmesine dair bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın problem cümlesi şu şekilde ifade edilmiştir: “Değerler eğitimi ve söz varlığını aktarmak açısından Bektaşî fıkraları kullanılabilir mi ve Bektaşî fıkralarındaki değerlerin eğitim programında yer alan kök değerler ile uyumluluğu var mıdır?”

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Bektaşî fıkralarındaki eğitici değerleri ve fıkraların söz varlığını tespit ettikten sonra, bu fıkraların söz varlığı bakımından zenginliğini, Türkçe öğretim programında belirlenen kök değerler ile ilişkisi ve uyumluluğunu gösterip Türkçe eğitimi ve değerler eğitimindeki önemini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç çerçevesinde şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1.Mizah nedir?
- 2.Fıkra nedir?
3. Eğitimde mizah ve fıkranın yeri nedir?
- 4.Eğitimde edebi ürünler kullanılabilir mi?
5. Hacı Bektaş Veli kimdir?
6. Bektaşilik 'in değerleri nedir?
7. Değer ve değerler eğitimi nedir?
8. Bektaşilik değerleri ile sosyal, kültürel değerlerimiz ve kök değerler arasında bağlantılar nelerdir?
- 9.Bektaşî fıkraları ne gibi değerleri içerir?
- 10.Bektaşî fıkraları söz varlığı açısından ne düzeydedir?
- 11.Bektaşî fıkralarından değerler eğitimi aktarmak için nasıl yararlanılabilir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Edebi ürünlerin, söz varlığının aktarılmasına ve değerler eğitiminde kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bu ürünler arasında Türk halk edebiyatı ürünlerinden fıkra türü ile ilgili çalışmalar da mevcuttur. Nasreddin Hoca fıkraları, İncili Çavuş fıkraları, Karadeniz fıkraları, Anadolu mahalli tip fıkraları gibi fıkra türleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu türün diğer bir örneği olan Bektaşî fıkraları değerler eğitimi ve söz varlığı bakımlarından incelenmemiştir. Bektaşî fıkraları dürüstlük, yardımseverlik, adalet gibi kök değerleri içermesinin yanı sıra söz varlığı bakımından da incelenmesi gereken edebi ürünlerimizdendir. Türkçe öğretiminde kullanılabilir bir kaynak olduğu düşünülerek bu fıkralar incelenmiştir.

Toplumumuzun sahip olduğu değerlerin göz ardı edilmesinden kaynaklanan yozlaşma, Milli Eğitim bakanlığını bu konuda çalışmaya yapmaya yöneltmiştir. 18. Milli Eğitim Şurasında “Değerler Eğitimi” ile ilgili olarak okullarda çalışmalara hız verilmesi kararı

alınmıştır. Toplumumuzu bir arada tutmaya yarayan bu değerler aktarırken kültürümüzün aynası niteliğindeki bir aracıya yani dile ihtiyaç duyarız. Fıkradaki deyimler, kalıplaşmış sözler atasözleri vb. söz varlığı anadili edinimine de katkı sağlayacaktır.

Değerler eğitimi ve söz varlığı açısından Bektaşî fıkralarının incelenmesi, değerler eğitiminin dünyada ve toplumumuzda öneminin anlaşılması ve buna yönelik çalışmaların yapılması bakımından güncel aynı zamanda gerekli bir çalışmadır. Bektaşî fıkralarında yer alan özellikle de Türkçe öğretim programında olan kök değerleri aktarmada kullanılabileceğini göstermesi ve Türkçenin söz varlığından çeşitli örnekler sunarak anadili edinimine katkı sağlaması bakımından da özgün ve önemlidir

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmada Dursun Yıldırım'ın Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları kitabında yer alan fıkralardan “kök değerler” i doğrudan yansıtan fıkralara yer verilmiştir.

2. Araştırmanın “Söz Varlığı” başlığı “ deyimler, ikilemeler, ilişki sözler (kalıp sözler), doldurma sözler, terimler, ” alt başlıklarıyla sınırlıdır.

3. Araştırmanın evrenini Dursun Yıldırım'ın Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları kitabında yer alan Bektaşî fıkraları oluşturmaktadır. Araştırmada fıkraların hepsi incelenip değerlendirildiği için ayrıca örneklem seçilmemiştir.

4. Araştırma fıkralarda yer alan eğitici değerlerin ve fıkralardaki söz varlığının tespiti ve yorumlanması ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmada;

1. Edebi ürünlerin değer aktarmada kullanılabileceği,
2. Türkçe dersinde temel dil becerilerinin kazandırılmasında metinlerden yararlanılması gerektiği,
3. Araştırmada betimsel nitelikli tarama yönteminin kullanılmasının araştırmanın amacına uygun olacağı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Söz Varlığı: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi” (TDK, 2005: 1807). “Bir dilin kendi öğelerinden oluşan, kimi zaman yabancı öğelerin de girdiği temel söz varlığı; dildeki öteki sözcüklerin yanı sıra, bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarının kavramları olan terimler; her dilde, belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını belirlemek üzere, birden çok sözcükle anlatım bulan deyimler; bir ulusun bilgeliğini, yaşam deneyimlerini yansıtan ve kuşaktan kuşağa aktarılan atasözleri; insanların toplum yaşamlarında, belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları ilişki sözleri (kalıp sözler); kalıplaşmış biçimde, çoğu kez dilden dile geçen kalıplaşmış sözler; dile büyük bir anlatım gücü kazandıran ikilemeler, söz varlığını meydana getiren unsurlardır.” (Aksan, 2002: 13-14).

Değer: “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevî öğelerin bütünüdür” (Türkçe Sözlük, 2011: 607).

Bektaşilik: Bektaşilik, Anadolu’yu yurt tutmuş Müslüman Türklerin yeni coğrafyadaki sosyal şartlara uyumu, şartları kendisine uygun hâle getirme çabası ile paralel olarak gelişmiş bir tarikattır. Adını müntesiplerinin takipçisi oldukları, ismi Anadolu erenleri ile ilgili pek çok halk anlatısında; hatta bunların merkezinde zikredilen Hacı Bektaş’tan alır. Bektaşiliğin temelleri, Anadolu Türklüğünün yeni yurttaki ilk büyük sınavını vermesi aşamasında atılmıştır (Arıkan, 2012: 234).

Fıkra: Arapça kökenli bir sözcük olan "fıkra" kelimesi anlatı çekirdeğini hayattan alan bir olay veya düşünceye dayanmaktadır (Karadağ, 1999: 234). “Çoğu tanınmış kimseler veya hayvan ve başka şeyler hakkında anlatılan nükteli, küçük hikâye” olarak tanımlanmıştır (Tuğlacı, 1985:792).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde mizah ve fıkra kavramı, mizah ve fikranın eğitimdeki yeri, değer ve değerler eğitimi kavramı, Hacı Bektaş Veli'nin kimliği Bektaşilik değerleri üzerinde durulmuş, söz varlığı kavramına değinilmiş ve konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1.Mizah Kavramı Üzerine

2.1.1.Mizahın Tanımı ve Mizah Kavramı

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te (Develioğlu, 1993: 655). “Şaka, lâtife, eğlence” karşılıkları ile kullanılan mizah kelimesi Arapça “müzah” sözcüğünden gelmiştir. Güncel Türkçe sözlükte mizah kavramının karşılığı olarak gülmece kelimesi kullanılmış ve gülmece kavramı da “1. isim Eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor. 2. edebiyat Gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, mizah, ironi” şeklinde açıklanmıştır.

Nesin (2001: 20) mizah yerine gülmece sözcüğünü kullanır ve gülmeceyi şöyle betimler: “Gülmece, seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir. Çünkü güldürmek, gülmececinin işlevidir. Gülmede bulunabilecek her türlü niteliğin, görevlerin hepsi, güldürmek işlevinden sonra gelir. Bir oran da olsun güldürmeyen bir şey gülmece değildir.”

Günlük yaşamda, politika ve edebiyatta ve daha pek çok alanda mizah kavramı ile karşılaşırız. Özellikle de edebiyatta şiir, hikâye, roman, fıkra gibi türlerde ortaya çıkar. Mizahı ortaya çıkaran, toplumun ve de hem bireyin bilişsel hem duygusal değer yargılarıdır. Toplum ve toplumu oluşturan bireyler, belli bir durum ya da olay karşısında kendi bilişsel ve duygusal tepkilerini ortaya koyar. Bu tepki ise bazen gülme eylemiyle ortaya konulur. Gülme sayesinde birey ve toplumda huzur, sevinç, coşku, eğlenme, rahatlama gibi duygular ortaya çıkabilir. Bireyin ve toplumun olay ve durumlar karşısında ortaya koyduğu duygular, günlük hayatlarındaki espri, fıkra, alay, şakaları edebiyatlarına da yansır. Sözlü olarak meydana gelen bu mizah ürünleri, sonradan yazıya geçirilerek daha da edebî bir kimlik kazanır.

Mizahın tarihi kökenine incek olursak farklı toplumlarda ve dönemlerde farklı bir şekilde algılanıp yorumlandığını söyleyebiliriz. Mizah birçok bilim dalını ilgilendirmekle birlikte, sanatsal bir ürün olarak gülmenin ortaya çıkışı mitlere kadar dayanır.

Gülmenin önemini Sanders (2001) bir Mısır papirüsünden yaptığı aktarmayla şöyle belirtir:

“Başlangıçta gülme vardı. Yaklaşık olarak İÖ üçüncü yüzyılda yazılmış simya konusundaki bir Mısır papirüsüne göre dünya böyle oluşmuştur. Tanrı, yaratma ediminde tek bir sözcük, tek bir hece söyleyemez. Mısırlı Yaradan için sözcükler ve tümceler çok daha sonra gelecektir. “Olsun” sözü gereğinden sonra yetkecedir. İlk Mısır tanrısının Yaratı konusunda farklı, daha canlı ve daha temel bir yöntemi vardır. Kaosla yüzleşir, onu kahkahayla uzaklaştırır, ışığın içine sevinç ve coşku dolu bir dünya salar: ‘Tanrı güldüğünde, dünyaya hükmedecek yedi tanrı dünyaya geldi... Kahkahaya boğulduğunda ışık oldu... İkinci kez kahkahaya boğulduğunda sular oluştu; yedinci kahkahasında ruh doğdu.’ Bu tanrının gürültülü kahkahasıyla karşılaştırıldığında, yılanın kıskançlık dolu tıslaması (afflatus serpentis), hava kaçırın eski bir araba lastiğini andırıyor. İki farklı kozmogoni, iki farklı hava. Ne zaman eski bir Mısırlı gülse, kendiliğinden havayı temizliyor, neşeyle dünyayı yeniden yaratıyordu.” (Sanders, 2001: 17- 18).

Antik dönemde, Yahudilerin bir ironi ustası olduklarını biliriz. Anlamı bozmada, yeniden ele geçirmede, bir tezi dolaylı mizah yoluyla ileri sürmede ustalaşmıştır. Yahudi espri yaptığında, yazınsal geleneği içinde yapar: Sözcüğe, anlam katmanlarına, bağlamın oyunbazca kabulüne ve mümkünse insanı güldürecek bir yoruma -onun keskin zekâsını ortaya koyacaktır bu gülüş- özel bir dikkat göstererek. Yahudi kendini keskin dilli bir hahama dönüştürür; kendisinin yetkesi ve nihai yorumu haline gelir. Espri yapan Yahudi iğneleyici ve nükteli alayın sınırlarında dolaşp kaçak güreşir, doğrudan esprilerden ya da bariz söz oyunları ve mecazlardan kaçınır. Hahamlar doğrudan gülüşe hoşgörülle bakmadıkları için, Yahudiler ironi ve yergiyi kusursuz silahlar olarak görmüşlerdir. Yahudi geleneğinde, yüksek sesli bir gülüş insanın kendisini tamamıyla duyularına bıraktığını gösterir (Sanders, 2001: 73).

Antik Yunan’da mizahın ortaya çıkışı yergi ve komedyacı aracılığıyla olmuştur. Komedyacı sözcüğünü *comos* + *oidia* sözcükleri oluşturmuştur. *Comos*; halk, cümbüş, curcuna, hatta köy anlamına gelir; *oidia* ise ezgi... Böylece, komedyacı *curcuna* ya da halk ezgisi anlamında kullanılmıştır. Komedyanın kökeninde bir yandan “*comos*”lardan gelen doğal büyüsel güdüler

törenselle bir havayla kutlanırken, öte yandan günlük yaşama ilişkin şakalar, taşlamalar, açık saçık göndermeler yer alır (Nutku, 2001: 57).

Mizah her dönem sadece olumlu ve iyi yönleriyle karşılanmamış mizaha eleştiriler de getirilmiştir. Antikçağ'da mizaha karşı eleştiri yöneltenlerin başında Platon gelir. İlk kez Platon tarafından dile getirilmiş olan üç temel eleştiri vardır. Bunlardan ilki, mizahın bizi bayağı şeylerle karşı karşıya getirdiğidir; örneğin insanların kusurları ile. Öyle ise, mizah ile uğraşmak bir insanın karakteri için potansiyel bir tehlikedir. İkincisi, bir şeye gülerken mantıksal yetilerimizin kontrolünü kaybettiğimiz için aptal ve sorumsuz bir duruma düşmemizdir. Platon'a göre bu, en üstün yetilerimizin, bir başka deyişle, insanı insan yapan gerçek şeylerin kaybıdır. Bu yüzden Platon, Devlet'inde "değerli insan" ın, edebiyatta ya da tiyatrodaki gülen bir kişi olarak sunulmaması konusunda ısrar etmiştir. Üçüncüsü de Platon ve Aristoteles'in üstünlük kuramlarının bir sonucu olarak gülmenin toplumdışı bir eylem olarak sunulmasıdır (Morreall, 1997: 121-122).

Antikçağın usta hatiplerinden ve mizahçılarından biri olarak kabul edilen Cicero ise üslubu dolayısıyla mizahın ve hatipliğin tarihinde ayrı bir öneme sahiptir. Sanders (2001: 142), onun bu üslubunu şöyle betimler: "Sanki bu yazar bizi çok yüksek bir kayalığın kenarına çağırıp uçsuz bucaksız, soluk kesici bir manzarayı izlemeye davet etmiş gibi hissederiz kendimizi. Cicero, espri ve gülmenin sağlayabileceği olağanüstü olanaklara gözümüzü açan bir görünüm sunar bize. Özellikle hatibin en yüksek sanatına, gülünç öyküler anlatmaktan duyulan zevke dikkatimizi çeker. Bütün bunları yaparken bir kahkaha nasıl bedeni sağlıklı tutabiliyorsa, siyasi yapıya da canlılık katabilir."

Batı uygarlığının mizah ve gülme karşısında sergilediği farklı tutumlarından sonra İslam uygarlığı ve coğrafyasına bakacak olursak özellikle komedi türündeki eserlerin azlığından söz edebiliriz. Başta Arap edebiyatı olmak üzere İslam devletlerinde mizah varlığını ağırlıklı olarak şaka ve fıkralarla korumuştur.

Kaynaklara bakıldığında İslam kültür dünyasında eğlence ve mizaha karşı büyük bir eğilim olduğu görülür. Kaynaklarda Hz. Muhammed ve ashabının, yeri geldikçe nükte, şaka, latife yaptıkları, gülme ve güldürmenin onların hayatında büyük yer tuttuğu sık sık zikredilir (Kortantamer, 2004: 134). Gülme ve mizah, diğer semavi dinlerde de olduğu gibi, İslam'da da insanı kahkahalara boğacak biçimde değil de ince bir mizaha dayalı ortaya çıkan gülümseme biçimindedir.

Rozenthal (1997: 7-8), İslam'ın öteki dünyacılığı mizahtan alınan gerçek zevki ve onun edebî beğenisini fazla etkilemediğini, tüm ciddiyetine ve ilerdeki kıyameti haber vermesine rağmen, Hz. Muhammed'in çok neşeli beşeriyete sahip olduğunu ve yüzyıllar boyunca onun takipçilerinin esprilere ve şaka oyunlarına her zaman büyük bir aşk duyduklarını belirtir. Bununla ilgili olarak Hamkâ adlı kitabının giriş kısmında insanın şakalarla uğraşmasının caiz olup olmadığı hakkındaki tartışmalara uzun uzadıya temas eder. Kitabı yazmasının üç nedenine işaret eder. İlk olarak, budalaların hikâyeleri, akıllı insanların o şekilde yaratılmadıkları için yaratıcılarına müteşekkir olmalarını sağlayacaktır. İkinci olarak, onlar, budalalık doğuştan olduğu takdirde insanların budalalıklarını değiştirmeleri her zaman çok zor olmakla birlikte, budalalığa karşı koruyabilirler; üçüncü ve en önemli mizah, çok ihtiyaç duyulan doğal bir rahatlama sağlar ve bu nedenle Muhammed'in ve İlk Müslümanların birçok ifadesiyle tasvip edilmiştir (Rozenthal, 1997: 8).

Türk kültüründe ve edebiyatında mizah, Divânu Lugati't-Türk'te "külüt" terimiyle karşımıza çıkar. Külütün anlamı ise "halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey, halk arasında gülünç olan nesne" biçiminde verilmiştir. Bu terim, uzun bir tarihî süreç içinde özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra kıssa, mizah, nükte, latife, fıkra, gülüt biçimlerinde kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu saraylarında komiklerin ve taklitçilerin varlığı bilinmektedir. Anadolu beyliklerinin saraylarında nedim, komik, taklitçi, ozan ve şairler vardı. Arap halifelerinin ve diğer hükümdarların saraylarında da bulunan nedimin görevi kıssa anlatmak, soytarılık etmek, taklit yapmak, kısacası eğlendirmektir. Bunlar edeb terbiye almış, bilgili, zeki insanlardır (Kortantamer, 2004: 139).

Kortantamer (2004: 139-140)'e göre Anadolu'ya gelen Türklerin bir mizahı vardı. En azından İslam öncesi döneme ait izler taşıyan Dede Korkut hikâyelerindeki mizahî çizgiler ve ünlü kadın tiplmesi -her ne kadar yazıya geç geçmiş olsa bile-göçebe yaşantısından açık izler taşımaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinden başka mizah unsurunun görüldüğü diğer örnekler Keloğlan ile Nasreddin Hoca fıkralarıdır. Bu tipler saf ve temiz kalpli olmakla beraber zeki ve hazırcevaptır. Nesin (2001: 50), Nasrettin Hoca'yı ve onun mizahını şu şekilde anlatır:

"Türk halkı, yüzyıllar boyunca yarattığı Nasrettin Hoca'nın kişiliğinde, bir yandan ezenlerle alay ederken, bir yandan da kendi kendisiyle alay ederek çöküntü nedeninde kendisinin de sorumlu olduğunu, payı bulunduğunu göstermiştir. Böylece Nasrettin Hoca Mizahı, bir özeleştiri olmuştur. Bu, Nasrettin Hoca mizahının en olumlu

yanıdır ve o çürümüş toplumda, toplumun varlığını sürdürecektir gücün bulunduğunu göstermektedir. İçinde özeleştirici barındırmayan mizah, karamsar olmaktan kurtulamaz. Oysa Nasrettin Hoca gülmececi, kara mizah örnekleriyle birlikte, genellikle iyimserdir.”

Selçuklu döneminde yazılı mizah olarak sayılabileceğimiz örnekler sınırlı sayıdadır. Bu örneklerle ek olarak Yunus Emre ve Mevlana'nın yazdığı yer yer mizah unsurlarının görüldüğü eserleri de ekleyebiliriz.

Osmanlı döneminde nükteler, fıkra, şiir, latife gibi türlere ek olarak Karagöz, orta oyunu, meddah gibi seyirlik mizah türlerini de görmekteyiz. “Osmanlı mizahında imparatorluk özelliklerinden biri olan renkli bir mozaik dikkatimizi çeker. Her millet bu mozaik içinde yer alır. Bu mizahın içinde masaldan tiyatroya uzanan çeşitli türler karşımıza çıkar. Hayat sahnesinde bu türlerin hepsi fonksiyonlarını ifâ ederler. Ancak, Osmanlı potası bu tiplerin hepsini incitmeden, sonsuz bir hoşgörüsüyle yan yana yaşatmayı başarmıştır” (Türkmen, 2000: 10).

Kortantamer (2004: 147), “Eğitici öğretici eserlerin büyük bir çoğunluğunun kimisi daha az kimisi daha çok olmak üzere mizahtan yararlandığı görülüyor. Güldürücü bir hikâyeye, bir şaka, esprili bir söyleyiş, bilgi veren, terbiye eden her çeşitten eserde görülebilir” der.

Osmanlı döneminde yazılı mizah ürünleri kendini latifelerin toplandığı “letafnâme” adlı eserlerde doğrudan gösterirken, yer yer farklı yapılar da gösterir. Şenliklere dayalı surnameler, mesneviler, gazeller yazılı mizahı oluştururken öte yandan sözlü mizah yönünden de zengin bir edebiyat bırakmıştır. Belli bir zümreyi temsil eden Bektaşî fıkraları, bireysel tipler olan Bekri Mustafa, İncili Çavuş fıkraları sözlü mizahın devam etmesinde Nasrettin Hoca'yla birlikte aracılık etmişlerdir. Günümüze kadar gelen bu fıkra tiplerinin yanında, fıkra kadrosunda toplumun her kesimindeki insanların oluşturduğu söylenebilir (Karadağ, 1999: 236).

Osmanlı döneminde fıkra türü olarak özellikle Bektaşî tipi ortaya çıkar. Öngören, Bektaşilik çatısı altında, Bektaşî fıkralarının, sosyal bir örgütlenişin sonucu olarak ortaya çıktığını ifade eder (Öngören, 1998: 50).

Türkmen (2000:1-10) de Bektaşî fıkralarını Pertev Naili Boratav ve Metin Eloğlu- Oğuz Tansel'den yaptığı aktarmalarla birlikte şöyle betimler:

Bektaşî, Allah'a inanan, O'nun buyruklarını yerine getirmeye çalışan, ince bir espri anlayışına sahiptir. O'nun karşı çıktığı ya da öyle görünen yüzü softalığa, yobazlığa karşıdır. O'nun tenkitleri gerçek bildiği, inandığı Allah'a değildir. O, softaların kendi inanış ve

menfaatlerine uygun yarattıkları hoşgörüsüz bir zihniyete karşı mücadele eder. Özellikle şeriat ehlinin şekilci ve taklitçi tutumuna karşı çıkar. İnsan-Tanrı ilişkisini efendi kul ilişkisi gibi değil, samimi ve saf bir şekilde birbirlerine nazı geçen iki dost gibi yorumlar (Türkmen, 2000:8).

Osmanlı döneminin yasaklarına karşı çıkan ve daha çok günlük hayatın konularını işleyen tipler İncili Çavuş ve Bekri Mustafa'dır. Bektaşî tipi ise Osmanlı döneminin dinî inançları dolayısıyla, Sünnî Müslümanlardan farklı bir dünya görüşü ve yaşayışını benimseyen zümrenin sözcüsü olmuştur (Türkmen, 2000: 8).

Osmanlı mizahına örnek olabilecek ve mizahta önemli yer tutan bir başka tür ise “orta oyunu” dur. Orta oyunu, kendinden önce var olan dramatik eğlencelerden etkilenmiş ve onların taklit, oyunun dans, müzik, şarkı eşliğinde sevk ve idare edilmesi gibi bazı hususiyetlerini muhafaza etmiştir. Orta oyunu; II. Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit devirlerinde -hatta son iki hükümdarın zamanında Avrupaî tiyatronun yerleşmesine rağmen-sarayda ve halk arasında itibar ve rağbet görmeye devam etmiş, ancak XX. yüzyılın başlarında, gerek Batı menşeli tiyatronun rekabeti ile mücadele edemeyişi gerekse büyük sanatkârların birer birer eksilmesi yüzünden gücünü ve dolayısıyla gördüğü rağbeti kaybetmiş ve nihayet tamamıyla ortadan kalkmıştır (Türkmen, 1991: 4-6).

Cumhuriyet döneminde yaşanan siyasî ve sosyal olaylar etkilese de mizah farklı şekillerde kendisine yer bulmuştur.

Türk mizahı Cumhuriyet dönemine Karagöz, Güteryüz, Akbaba, Zümrüdüanka, Kelebek dergi ve gazeteleriyle, Sedat Nuri, Cemil Cem, Sedat Simavi, Cemal Nadir, Münif Fehim, Ramiz Gökçe... gibi zengin bir karikatürcü kadrosuyla girer ve 1925 yılına kadar çok hareketli ve özgür basın ortamından karikatür de yararlanır (Derman, 1984: 76). Yine bu dönemde Neyzen Tefik, Halil Nihat Boztepe, Sermet Muhtar Alus, Ercüment Ekrem Talu, Osman Celal Kaygılı, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Fahri Celaleddin, Namdar Rahmi Karatay, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nurettin Artman gibi şair ve yazarlar göze çarpar (Öngören, 1998: 77). Böylece, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, önceki dönemde mizahî yapıtlar oluşturan sanatçıların etkisi görülür. 1945-1950 ve 1950-1950 yılları, Türk siyasi ve sosyal yaşamına damga vurmuş yoğun bir süreçtir. Cumhuriyet mizahı, en etkili günlerini 1946-1950 arasında yaşar. Bu dönemde, mizahı canlandıracak birçok şartlar meydana gelir. Halkın kesin olarak muhalefeti tutuşu, çok uzun bir süredir özgürlüklerin kısık olmasından ötürü, genel bir irkiltinin bulunuşu, İkinci Dünya Savaşı'nın yıktığı eski düşüncelerin getirdiği yeni değerlerin henüz

içinde yaşamak, demokrasinin ve temel özgürlüklerin dünyayı sarması, teknik olarak da sosyal açıdan da, mizahı bileyen olaylardı (Öngören, 1998: 91).

Nesin (2001: 45), İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönemi Markopaşa Dönemi olarak gösterir. Bu hareketin başlama nedenini ise şöyle anlatır: "İkinci Dünya Savaşı sonunda savaşa girmemiş Türkiye'nin yoksulluğu, zorbacı yönetim, karaborsa zenginleri... halk kan ağlıyor. Ve dünyaya, emperyalizme karşı savaşta ilk utku örneğini veren Türkiye, Truman doktriniyle Amerika'ya bağlanıyor. İstanbul'un işgalinde Yunan, Fransız, İngiliz bayrakları asılan Beyoğlu'nda bu kez "Welcome U.S. Navy", "Fresh Beer", "Nice Girls" levhaları asılmıştır. İşte Markopaşa mizahı, böyle bir geçim zorluğu, baskıcı yönetim, siyasal bunalım döneminin ürünüdür." (Nesin, 2001: 47). Kısacası mizah genel olarak siyasi ekonomik sosyal ve daha pek çok açıdan toplum için sözcülük yapma görevini üstlenmiştir. Bunu yaparken de Anadolu insanının saflığını, hoşgörüsünü, zekâsını da yansıtmıştır.

Mizah; tıp, felsefe, ruhbilim, dilbilim, psikoloji, edebiyat, sosyoloji gibi birçok bilim dalının farklı biçimlerde ele aldığı bir alandır. Örneğin sağlık açısından baktığımızda sağlıklı bir gülmenin mizah aracılığıyla gerçekleşebileceği göz önünde bulundurulursa, mizaha ayrı bir işlevsel görev yüklenecektir; çünkü yüzyıllar boyu itile kakıla günümüze kadar gelen mizah, kimi zaman maskaralık kimi zaman gülme kaynaklı olarak günah kimi zaman ise boş, anlamsız bir tür olarak görülmüştür

Nesin (2001: 23)'e göre, toplumsal bir belirti olan gülme, insanın hazlar algılamasından ve duyumsamasından doğan bir psikofizyolojik eylemdir.

Laughter and Health (Kahkaha ve Sağlık) adlı kitabın yazarı Dr. James Walsh'ın söylediğine göre; içten bir gülüşün tüm yaşamsal organları uyardığı ve hastalıklara karşı vücut direncini artırdığı şüphe götürmez bir gerçektir (Klein, 1999: 31).

Berk (2001: 323-339), gülmenin yararlarını yedi maddede toplar:

1. Zihinsel fonksiyonları geliştirir,
2. Kaslara egzersiz yaptırır, onları rahatlatır,
3. Solunumu güçlendirir,
4. Kan dolaşımını canlandırır,
5. Stres hormonlarını azaltır,

6. Bağışıklık sisteminin koruyuculuğunu geliştirir,
7. Endorphinlerin (mutluluk hormonu) üretimini geliştirir.

Berk (2001:323- 339), mizahın psikolojik yararlarını sekiz maddede toplar:

1. Kaygıyı düşürür,
2. Gerginliği düşürür,
3. Stresi azaltır,
4. Depresyonu azaltır,
5. Yalnızlık endişesini azaltır,
6. Özsaygıyı geliştirir,
7. Umut ve enerjisini iyileştirir,
8. Kontrol ve güç duygusu sağlar.

Mizah kişi veya kişilerin davranışını da etkileyebilen bir yapıya sahiptir. Mizah kişinin psikolojisini etkilediğinden içinde bulunduğu toplumu da dolaylı olarak etkiler.

Morreall (1997), mizahın hem etkileme hem de saldırganlığı yok etme yönü üzerinde durur. Morreall (1997: 162)'e göre espri yeteneği olan insanlar, espri yeteneği olmayan insanlara göre, başkalarını daha kolay etkilerler. Espri yeteneği olan insanlar daha yaratıcıdır ve genel olarak daha uyumludurlar. Böyle oldukları için her şeye kafalarını takmazlar. Bu tür insanlar başkalarından gelecek önerilere daha açıktırlar, yani daha cana yakındırlar. İnsanın espri yeteneğinin olması onu benmerkezci olmaktan kurtarır. Ayrıca, sosyal etkileşimi kolaylaştırma yanında, ciddi konuşmaların yol açabileceği saldırganlıkları yok eder. Morreall bununla ilgili olarak şu örneği verir: Bir arkadaşımızdan şikâyetçi isek, genellikle bu şikâyeti şaka yollu dile getiririz. Şikâyetimizi komik bir hale getirmekle karşımızdakine aslında sorunun bizi bunaltacak kadar önemli olmadığını gösterir ve bazen “ucunda ölüm yok ya” gibi şeyler diyerek kendi bakış açımıza olan inancımızı sürdürürüz (Morreall, 1997: 162-163). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere mizah kişilerin psikolojine ve kişiler arası iletişime olumlu katkılar sağlar.

Morreall, gülmenin toplum içinde gerçekleştiğini ve anlam kazandığını şu sözlerle açıklar:

“Başkalarıyla birlikteyken bizi güldürebilen birçok şeye, yalnızken çok az güleriz. Bir topluluk içindeyken, bir şeyi eğer yalnızca komik buluyorsak, genellikle ağzımızı kapatır, gülüşümüzü, en azından diğerleri bize katılana kadar engellemeye çalışırız. Gülme'nin toplumsal boyutu da, onun bulaşıcı olduğunu gösterir. Gülmek, grup halindeyken bir fizyon reaksiyonu gibi yayılır. Senin gülmen, benim gülmeme yol açar, benim gülmemse senin gülmeni güçlendirir. Gerçekten de bazen bir insanın gülmekte olması, o insanın neye güldüğünü bilmesek bile, bizim de gülmeye başlamamız için yeterli olur. Komedyenler ve tiyatrocular, bir salon dolusu insanı güldürmenin, yarısı dolu olan salondakileri güldürmekten daha kolay olduğunu bilirler.” (Morreall, 1997: 160).

Mizahın toplumsal işlevi ile ilgili olarak Usta (2005), mizahın toplumsal işlevlerini üç başlıkta toplar: toplumsal kenetlenme, eğiticilik ve yıkıcılık. Bu başlıklar, sosyal ilişkilerin sağlamlaştırılması, “yanlış yapan bireye gülme” yoluyla kusurlu bireye ve diğer toplum fertlerine yanlış gösterme ve bu yanlışın önüne geçme ve zayıfın elinde bir silah olarak kullanılması, biçiminde özetlenebilir.

Gülme, insandaki ya da toplumdaki kusurları göstererek cezalandırmayı ve bu yolla iyileştirmeyi amaçlar (Apaydın, 2001: 4).

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak mizah toplum için vazgeçilmez bir unsurdur diyebiliriz. Bu önemli unsurun toplumsal yararlarını Loomans ve Kolberg (2002: 20), beş maddede toplar:

1. Takım ruhu yaratmak,
2. Toplumsal yaratıcılığı sağlamak,
3. Toplumsal iletişimi yükseltmek,
4. Kendine güveni genişletmek,
5. Çatışmaları azaltmak.

2.1.2. Eğitim ve Mizah

Eğitim-öğretim ortamının öğrencinin dikkatini cezbedecek hale getirilmesi gerektiği bilinmektedir. Öğrencinin dikkatini çekmek, öğrenciye eleştirel düşünme becerisi kazandırmak, sağlıklı iletişim becerisi kazandırabilmek için mizahtan yararlanılabilir. Eğitimde mizah son dönemlere kadar çok da kullanılmış değildir. Mizahın sağlık ve toplum üzerindeki

etkileri incelendikçe eğitime katkıları ve etkileri üzerindeki etkileri araştırılmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır.

Özünü (1999: 30, 32)'ye göre gülmece de konu olarak dilbilgisi gibidir. Onun da çeşitli katmanları ve dizgeleri vardır. Gülmece, dil gibi, insanlar ve insan toplulukları tarafından yaratılır. Gülmece de dil gibi toplumbilim ve kültürle bağıntılıdır. Gülmece, aynı zamanda dilin bilinçaltı kullanımındır. Dil dizgelerinin birbirine karıştırılmasıyla ve bu dizgelerin bozulmasıyla birçok gülmece öğeleri ve fıkraları yapılabilmektedir. Bu yüzden gülmece incelemelerinde ruhbilim ve dilbilim arasında da sıkı bir bağıntı bulunmaktadır.

Mizahın toplum, sağlık ve dil özelliklerinden yola çıkarak etkili bir öğretim tekniği olarak da kullanılabileceğini söyleyebiliriz. Öncelikle öğrencilere mizah duygusunu aşılmalıyız çünkü mizah duygusuna sahip olmanın pek çok getirisi olacaktır.

Cornett (1986; Özenç, 1998: 6), mizah duygusuna sahip olmanın faydalarını şu şekilde maddeler:

1. Dikkati çeker ve düşünceyi harekete geçirir,
2. Yaratıcı yetenekleri ortaya çıkarır,
3. Arkadaş edinmeye yardım eder,
4. İletişimi kuvvetlendirir,
5. Zor anları yatıştırır,
6. Kültürler arası etkileşimi teşvik eder,
7. Sağlığı güçlendirir,
8. Olumlu tavırlar ve kendine olumlu bir bakış açısı getirir,
9. Motivasyonu artırır ve enerji verir,
10. Sorunları çözer,
11. Öğrencilerin okuma miktarını ve kalitesini artırır,
12. Arzulanan davranışları kuvvetlendirir,
13. Eğlendirici değeri vardır.

Mizahın eğitimde kullanılabilirliği ve bunun sağlayacağı faydalarla ilgili olarak yorumlamalar yapılmış tavsiyelerde bulunulmuştur. Mizahtan gerilimi azaltması, kendini ifade etmede bir olanak sağlaması, sınıf içindeki rahatsızlıkları gidermesi, diğer öğrencileri yumuşatması, can sıkıntısını gidermesi, iyi niyeti göstermesi, kendi gücünün farkında olmasını sağlaması, eğlendirmesi vb. hedefleri başarmak amacıyla kullanılabilir (Kane ve diğ., 1977; Durmuş, 2000). Ayrıca, dikkati artırır, öğrenmeyi teşvik eder, hatta en sıkıcı konuyu bile ilginç hale getirir (Rein ve Rein, 2005: 129).

Mizahı doğru zamanda ve doğru bir şekilde kullanan öğretmen öğrencilerin doğru ve etkili yerinde mizah kullanabilmesine katkı sağlayacaktır. Öğretmenlerin zengin bir kültür birikimine sahip kültürümüzün olanaklarından yararlanması gerekir. Başta fıkralarımız olmak üzere mizahın yer aldığı şiir, öykü, roman, geleneksel halk tiyatrosu veya modern tiyatro gibi türler bu duruma katkı sağlayacaktır.

Mizahın sınıf içerisinde kullanımının öğrenciye kazandırabileceği becerileri kısaca özetleyecek olursak şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İletişim becerisi,
2. Yaratıcı/eleştirel düşünme becerisi,
3. Kültürel farkındalık becerisi,
4. İşbirlikli öğrenme becerisi,
5. Başa çıkma becerisi (Loomans ve Kolberg, 2002: 20).

Eğitim ortamında kullanılacak mizahın kalitesi ayrı bir önem taşır. İyi mizahla kötü mizah arasında fark olduğunu yetişkinler gibi öğrenciler de görebilmelidirler. O yüzden bu dönemde sağlıklı ve olumlu mizah ile karşıtı arasındaki farkı görebilmesi gerekir (Rein ve Rein, 2005: 137-138).

Rein ve Rein (2005), iyi mizahı şu şekilde açıklarlar:

- Hayatı tasdik eder,
- Farklılıkları olan ya da başka kültürlerden gelen insanları aşağılamaz,
- Kötü bir dil kullanmaz,
- Her iki tarafı da olumlu hisler içinde bırakır,

- Kimsenin duyguları incinmez,
- Şakanın yapılması sizi rahatsız etmez,
- Kimse kendini dışlanmış hissetmez.

Rein ve Rein (2005: 138), iyi olmayan mizahı şu şekilde açıklarlar:

- Farklılıkları olan ya da başka kültürlerden olan insanları aşağılamak için kullanılır,
- Kötü bir dil kullanılır,
- Birinin kendini kötü hissetmesine neden olur,
- Birilerinin duyguları incinir,
- İnsanları küçük düşürmek için kullanılır,
- Şakanın size yapılmasını istemezsiniz,
- Birisi kendini dışlanmış hisseder; o şakaya dahil değildir.

MEB yeni programında yer alan şu ifadelerden hareketle: Dil öğrenimi doğrusal bir faaliyet olmadığından dört temel dil becerisinin kazandırılmasında tek bir öğrenme öğretme yaklaşımı benimsenmemeli, farklı öğretim yöntem ve teknikleri bir arada ve dengeli şekilde kullanılmalıdır. Öğrenme öğretme süreci planlanırken öğrencilerin bireysel farklılıkları (hazırbulunuşluk düzeyleri, öğrenme stilleri ve ihtiyaçları, sosyokültürel farklılıkları vb.) göz önünde bulundurulmalıdır. Kullanılan öğretim yaklaşımları ve öğrenme etkinlikleri öğrencilerin önceki öğrenmelerini geliştirmeli, yanlış öğrenmeleri düzeltmeli, ilgilerini çekmeli, sınıf içinde ve dışında anlamlı uygulamalar yapmaları için teşvik etmelidir. Öğrencilerin öğrenme öğretme sürecine aktif katılımı sağlanmalı ve öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları konusunda teşvik edilmelidir. Öğrencilerin öğrendiklerini içinde yaşadıkları sosyokültürel ve çevresel durumlarla ilişkilendirmelerine imkân sağlayan, aktif olarak katılabileceği etkinlik ve çalışmalara yer verilmelidir. Bu tarz etkinlik ve çalışmalar öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı kılmakla birlikte öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Bir metinde bulunan sözcük ve cümlelerin, görünen anlamının ötesinde buldukları bağlam içinde, diğer kelime ve cümlelerle birlikte yeni bir anlam oluşumuna gidilmesidir; ancak bu oluşumdaki anlam, dilde açıkça ortaya konmaz, dildeki mesaj arka planda kalır. Bir bakıma söylenenden söylenmeyenin çıkarılması söz konusudur (Aydın, 2006).

2.2.Fıkra Kavramı Üzerine

2.2.1.Fıkra Türünün Tanımı ve Fıkra Kavramı

Mizahı, espriyi, hicvi bünyesinde bulunduran halk edebiyatı ürünlerimizden biri olan fıkra ile ilgili çeşitli tanımlamalar ve açıklamalarda bulunulmuştur.

“Fıkra; 1. omurga kemiklerinde bir boğum, omur. 2. Bend, madde, paragraf. 3. Kısa hikâye, masal, kıssa.” (Devellioğlu, 2010:304).

“Başlangıçta ferdî karakter taşıyan ve zamanla anonimleşen fıkralar, sade, yaşayan dille, geçmiş zamanın hikâyesi, soru ve emir cümleleri ile anlatılırlar. Umumiyetle tek bir vakaya dayanan, teferruat, tasvir ve tahkiye (hikâye etme)den kaçan fıkralar, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerini iç içe bulunduran hikâyelerdir.” (Elçin, 2011:566).

Fıkra, bir türlü, tuhafılık, hazırcevaplık, abartmacılık yarışmasıdır (Boratav, 2006:47-48).

L. Sami Akalın'ın Edebiyat Terimleri Sözlüğünde, “Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça. Daha çok sözlü edebiyatın malıdır. Her fikranın bir amacı vardır. Fıkra, ya ders verir, bir dünya görüşü belirtir ya da insanı güldürür. Amaç olarak ikisi de bir fıkra içinde bulunabilirler. Kahramanları bakımından ikiye ayrılabilirler. Bizde Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Bektaşî Fıkraları, kahramanı belli kişiler olan fıkralardır...” (Akalın, 1976:100).

Yazın Terimleri Sözlüğünde (1974:62), “[Fr. Anecdote, chronique]. 1. ince anlamlı, şakalı öykücük: Bektaşî fıkrası, Nasreddin Hoca fıkrası... vb. 2. Gazete ve dergilerin belirli sütunlarda güncel konuları ele alan, başlıklı, imzalı yazı türü.”

Bu tanımlarda aynı zamanda fikranın yapısal unsurları dile getirilmiştir. Fıkralar, sözlü kültür ürünü olup sonradan yazıya geçirildiği için toplumsal değerlerden de nasibini alarak oluşurlar. Toplumun sözlü kültür varlığından yaralanarak oluşan bu fıkralar geçmiş yaşantıları anlamamıza da katkı sağlar ve tanımamıza da yardımcı olur.

Fıkra için yapılan diğer ansiklopedik ve çeşitli kaynaklardaki açıklamaları ve tanımları da kavramın daha iyi anlaşılması için şöyle verebiliriz:

Türk Ansiklopedisinde, (1968:283) “1. (Fr. Anecdote; İng. Anecdote; Alm. Anekdoten ; Yun. Anedotes : yayımlanmamış). Tanınmış bir şahsiyetin özlü bir sözünü, nükteli bir cevabını veya hoş bir tepkisini ilgili tarih olgusu içinde toplayan gerçek veya gerçeğe yakın bir hikayecik. Mesela imparatorluk devri sefirlerimizden Keçecizâde Fuat Paşa’ya bağlanan ince buluşlu, zarif, nükteli fıkralar bu çeşittendir. Tarihle ilgisi bulunmayıp günlük bir olguyu veya ünlü bir kimsenin dalgınlık, nekeslik, kurnazlık, hazırcevaplık gibi özel bir niteliğini konu edinen düşündürücü veya güldürücü fıkralar da vardır. Yanındakinin cebinden leblebi yiyen Emrullah Efendi’nin dalgınlığını; Hamid’in Makber kitabını çalarken yakalanan bir hırsız için Fazıl Ahmet Aykaç’ın: “Bırakın şu adamı, cezasıdır, okusun!” sözündeki nükteciliği dile getiren fıkralar bu türe örnek olabilir. Bunların dışında, güldürücülüğü altında halk düşünüşünü açığa vuran, bazen bir hikmet gizleyen, mesela Bektaşî fıkraları, Nasreddin Hoca fıkraları çeşidinden belli bir tip etrafında düzülmüş gerçekle pek ilgili bulunmayan fıkralar toplantılarda anlatıldığı gibi, toplum hayatının türlü bölümlerini içine alan, kelime oyunları, yutturmacalarla dolu, çapkınca, açık saçık fıkralar da vardır. Öteden beri meraklıları, bu fıkraları derleyerek zaman ve zemine uygun düşen hallerde anlatırlar, hatta bunları derlemeler halinde yayımlarlar.

2. Gazetelerde her gün yayınlanan bir, yarım, hatta çeyrek sütunluk bir türüne de fıkra (Fr.Chronique) ve bunun yazarına fıkracı (Fr.Chroniqueur) denir. Bu yazılarda günün siyasî, sosyal ve ekonomik sorularına zeki, iğneli bir kalemle dokunulur, bazen bir okuyucu mektubu ele alınır, bazen bir hatıra veya konu ile ilgili bir fıkra anlatılır. Kıvrak bir dil, zarif bir üslup, nükteli bir zekâ ve ölçülü bir kalem fıkracılıkta aranılan başlıca meziyetlerdendir.

Yeni Türk Ansiklopedisinde (1985:916-917), “1. Kısa, anlatımı yoğun ve özlü, nükteli, düşündürücü, zekâ ve incelik taşıyan hikâyeler. Bir kısmı zekâsı, nüktedanlığı ile tanınmış gerçek tarihi şahsiyetlere isnat edilerek veya gerçekten onların hayat ve hatıralarından seçilerek anlatılır... Batı dillerinde anekdot denilen bu tür fıkraların bir kısmı da Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi yarı efsanevi, menkıbevi şahsiyetlere atfedilir Toplum içinde çeşitli zümrelere, mesleklere mahsus fıkralar da vardır: Bektaşî fıkraları, Karadeniz fıkraları, Kayserili fıkraları gibi. Bir kısmı ise, tamamen anonimdir. Halk arasında sık sık anlatılır. Politika ve diplomaside de yerinde ve isabetli kullanıldığı zaman çok işe yarayan fıkralar, anlatım kolaylığı, zor ve çetrefil meseleleri güler yüzle ifade edebilme imkânı sağlar. Bir kısım fıkralar da nükteli olmakla beraber son derece açık saçıktır. Halk arasında sözlü gelenek halinde devredilip gelen ve yaşayan, çoğalan her türden pek çok fıkra vardır. Öteden beri fıkraları toplayıp kitap haline getiren şahıslar vardır. Eskiden böyle kitaplara “Letâifnâme (latifeler, şaka ve nükteler kitabı) denirdi. 2. Gazete ve dergilerin belli sütunlarında her gün yayınlanan

kısa yazılara da “fıkra” denir. Fransızca kronik (Chronique) denilen bu yazılarda günün siyasi, sosyal, ekonomik olayları üzerinde değerlendirmeler yapılır. Okuyucu soruları cevaplandırılır. Sıkıcı olmadan çeşitli konularda bilgiler verilir. 3. Bir konu maddesinin satır başlarıyla ayrılan bölümlerine de “fıkra” denir. Paragraf anlamındadır. Paragraf yerine de kullanılır...”

Şükrü Elçin’in, Türk Halk Edebiyatına Giriş (1986:566) adlı eserinde fıkra: “Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az – çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyeler, şeklinde tarif edilir.

Ayrıca fıkraların özelliğiyle ilgili olarak Feyzi Halıcı: “İnsanoğlu söyleyemediği, söyleyemeyeceği birçok gerçekleri fıkralarla dile getirir, fıkralarda yaşatır. Tarihi gerçekler, coğrafyalı gerçekler ve biyolojik gerçekler yediveren gül örneği fıkralarda çiçek açar, dal verir.” der (Halıcı, 1981: 7-9).

Saim Sakaoğlu’nun, Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca (1992:13) adlı eserinde fıkra: “Masal, efsane, hikâye, mit, lejant gibi anlatmaya dayanan halk edebiyatı ürünlerinden biri de fıkralardır.” diye tanıttığı fıkralara yazılı kaynaklarda ilk olarak Kaşgârlı Mahmud’un Divânü Lügâti’t-Türk (2006:357) eserinde rastlarız. Kaşgârlı Mahmut “küg” ve “külüt” sözcüklerini “Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey; halk arasında gülünç olan nesne.” şeklinde açıklamıştır.

Dilimize Arapçadan giren fikranın karşılığında ise Arapça Türkçe "nâdire" kelimesi kullanılır. Nâdir olan şey, az bulunan ve başkalarından farklı olan şey demektir. Falan "zamanın nâdiresi"dir. Yani söylendiği çağda bunun bir benzeri yoktur. "Nâdir oldu"; söylenti ciddi ve fesahatli olup, başka bir açıdan garip ve alışılmamış oldu demektir. Falan bize "teneddür ediyor", demek yani “bize nâdireler ve fıkralar anlatıp, şaka yapıyor” demektir. (Attar, 1979: 825).

Batıda ise fıkra türü metinleri ifade etmek için “anecdote” sözü kullanılmaktadır. (Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük, 1997:59). Anecdote: 1. Küçük tarih olayı, 2. Küçük hikaye, nükteli fıkra.; Anecdote (n.): Fıkra anlatan kimse, fıkraçı; Anecdote (adj.): Fıkra türünden olan; Anecdote: 1. Fıkra anlatmak, 2. Fıkra toplamak. Batıda kullanılan Anekdot, kelimesinin kökeni Yunanca “Anekdotos” kelimesinden gelmektedir ve “gülünçlü kısa hikâye”, gizli, basılmamış eser” anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir. Batıda Antti Aarne ve Stith Thompson gibi masal türü ile uğraşan araştırmacılar fıkra ile masalı aynı kategoride incelemiştir.

Max Luthi, ise masal ile fıkra türünü karşılaştırırken bu iki tür arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Fıkra, realist anlatım türleri olan roman ve hikâyenin karşısında olup gerçek olmayanı içinde barındırabilmesi bakımından masala benzemektedir. Fıkra da gerçek bir olayı anlatıyor olabilir ya da dinleyici içinde yalanlar bulunan bir fikrayı büyük bir ciddiyetle dinleyebilir, fakat fıkranın parodi ve satire olan yakınlığı, onun gerçek olmayana doğru bir yol izlemesine neden olur. Fıkra ile masal birbirlerinden sonuçları bakımından ayrılırlar. Fıkra insanları güldürmek isteyen bir anlatım türüdür. Ancak böyle bir durum masalda söz konusu değildir. Asıl fıkralar: günlük hayatta karşılaştığımız olayları, Efsane fıkraları: bir efsanenin ana bölümü olan ilahi kudreti, Menkıbe fıkraları: kahramanların komik taraflarını, Masal fıkraları: masalda yarattığımız dünyayı içinde barındırır. Fıkra, çeşitli anlatım türlerinin ve anlatım tiplerinin bir araya gelmesinden oluşması bakımından, içinde bir bileşiğin oluşturduğu Eriyik Kitabı’na benzemektedir.” (Aça- Ercan, 2004:144).

İslamiyet’in kabulünden sonra fıkra türündeki hikâyeler, dilimizde, “hikâye, kıssa, masal, mizah, nükte, lâtife” vb. isimler kullanılarak anlatılmıştır. Bu isimler arasında ise en çok latife kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir. XIII. yüzyıl itibariyle fıkralar daha çok tasavvufi, dini ve ahlaki konularda yazılır olmuştur. Çünkü dönemin yazarları halka onların anlayabileceği şekilde bazı konuları anlatmak, bir konuyu örneklendirmek, ders vermek, adına bu yolu tercih etmişlerdir. Mevlana’nın Mesnevi’si, Gülşehri’nin Mantıkut-tayr’ı, Âşık Paşa’nın Garibname’si fıkranın bu durum için kullanıldığı eserlere örnektir. XIV. yüzyıldan sonra ise bu türden eserler toplanıp letaif ya da letaifname adı verilerek mecmua biçiminde sunulmuştur.” Latife” sözünün tamamen fıkra karşılığında kullanılması ise XVI. yüzyıldan itibaren. . Araştırmacıların güldürücü hikâyeleri “anectode (anektod) olarak edebiyatımızda adlandırmaları ise XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonradır. XIX. yüzyıl sonlarındaysa “letâif” veya “letâifname” türündeki eserler fikarât (fıkralar) adı altında basılmaya başlanmıştır.

Tanzimat Devri'nin diğer dikkate değer bir nesir çeşidi "mizahî nesir" dir. Bu nesrin kuvvetli temsilcilerinden biri olan Ali Bey (öl. 1899), zeki buluşmaları ve Nasrettin Hoca'dan beri sürüp gelen tarihî, ananevî Türk zekâsının yeni bir görünüşü mahiyetindeki satirik esprileriyle dikkati çeker. Ali Bey, Tanzimat'tan sonra 1870 yılında Teodor Kasab (öl. 1905) tarafından haftada üç gün olarak bu topraklarda çıkarılan Osmanlı Devleti'nin Diyojen isimli ilk mizah mecmuasında uzun müddet hemen hemen tek başına çalışmış ve devrin içtimaî hatta siyasî hayatını karikatürize eden mizahî makaleler yazmıştır (İslam Ansiklopedisi, 1994:479-

480). Edhem Pertev Paşa'nın (öl. 1872) Av'avename adlı eseri mizahi nesrin örnekleri arasında yer alır. Bu eserinde sade iğneleyici bir dil kullanmıştır. Namık Kemal'in (öl. 1888) Diyojen'de yazdığı yazıları, Ziya Paşa'nın (öl. 1880) Zafername Şerhi de bu dönem mizahi eserlerine verilebilecek örneklerdendir.

2.2.2. Fıkra İle İlgili Sınıflandırmalar

Fıkra türü ile ilgili çalışmalar, hikâye ya da masal türleri üzerine yapılanlar kadar fazla olmamakla beraber araştırmacılar tarafından fıkralarla ilgili çeşitli tasnif denemeleri yapılmıştır.

Fıkralarımızı ilk defa belli bir ölçüyü kabul edip ilk büyük “Külliyât-ı Letâif” adlı fıkra külliyatını yayımlamış olan, Fâik Resad tasnif etmiştir.

1. Mülûk, Ümera, Vüzera, Hükâm,
2. Zevat-ı Mukaddese, Ulema, Urefa, Mesayih, Hükema,
3. Suara, Udeba, Müellifin, Muharririn,
4. Zürefa, Ezkiya, Hazırcevaplar,
5. Memurin, Diplomatlar,
6. Mehakim, Deavi, Müftehimin ve Mahkumin, Avukatlar, Sahidler,
7. Askerlik, Harp, Atıcılık, Binicilik,
8. Etibba ve Mütetabbibin, Zamir ve Metümarizin,
9. Eimme, Vaizin, Rehabin, Müraiyan,
10. Muallimin ve Muteallimin, Mekatib ve Medaris
11. Aile, Zevc ve Zevce, Ebeveyn, Evlad, Akraba,
12. Ahval-i Nisvan, Muasekat, İzdivacat, Mütelyabat-ı İsvebazane ve Harfendazane,
13. Cühela, Hümeke, Sadeddilan, Köylüler, Kaba Adamlar,
14. Ziyafet, Et'ime, Matbah, Lokanta, Asçı, Vekilharç, Oburluk, Açgözlülük,
15. Müsafirlik, Mizbanlık
16. Fakir, Dilenci, Cerrar, Zügürt, Tüfeyli,

17. Ehissa ve Mümsikîn, Taamkaran,
18. Esnaf, Tüccar, Amele,
19. Sarhoslar, Tiryakiler,
20. Hırsız, Dolandırıcı, Ayyar, Yankesici, Zorba, Eşkîya, Çapkın, Serseri,
21. Hizmetkâr, Lala, Daye, Mürebbi, Köle, Cariye, Müdür-î umur, Kâhya,
22. Süfaha,
23. Seyahat, Vesait-i Nakliye (at, araba, tramvay, simendifer, vapur, kayık, otel, han),
24. Eğlence Mahalleri (müsamere, balo, tiyatro, kahvehane, gazino), Oyuncular,
25. Mübalağacı, Yalancı, Tafrafuruş, Lafazan, Korkak,
26. Müteellih, Mütenebbi, Müneccim, Muabbir, Falcı, Sihirbaz, Efsuncu,
27. Mucanin ve Meczib.
28. Netayic-i gayr, Müterakkibe, Kabahatten büyük özürler,
29. Cühela, Galat söyleyen ve okuyanlarla dili dönmeyenler, İyiler, Dilsizler,
30. Hayvanat ve Cemadata müsned fikarat,
31. Letaif-i manzume (Külliyatı Letaif: 3-5).

Fıkralarımızın tasnif çalışmalarının ilklerinden biri de Lâmiî Çelebi'nin Letâifnâme adlı eseridir. Eserde fıkra, masal ve hikâye türü içerisinde değerlendirilmektedir.

Lâmiî Çelebi'nin Letâifnâmesi'ndeki tasnif şöyledir:

1. Çocuklar üzerine hikâyeler,
2. Deliler üzerine hikâyeler,
3. Çeşitli başka insanlar üzerine hikâyeler,
4. Karı – koca üzerine hikâyeler,
5. Hayvan masalları,
6. Cansız şeyler üzerine hikâyeler (Boratav, 1992:298).

Şükrü Elçin, Türk Halk Edebiyatına Giriş (1986) adlı eserinde fıkraları aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir:

- a. Zümre tipleri: Mevlevî, Bektaşî, Yörük, Terekeme, Tahtacı, Köylü.
- b. Azınlık tipleri: Yahudi, Rum, Ermeni.
- c. Bölge tipleri: Kayserili, Karadenizli
- d. Gündelik tipler: Ana – baba, deli, bakkal, cimri, hakim.

Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları (1976:17-18) adlı doktora çalışmasında fıkraları detaylı bir şekilde şöyle tasnif etmiştir:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler:
 - a. Türkçenin konuşulduğu coğrafi alanlar içinde ve dünyada ünü kabul edilen tipler: Nasreddin Hoca.
 - b. Türk boyları arasında tanınan tipler: İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Esenpulat, Ahmet Akay, Kemine.
 - c. Türk boyları arasında halkın ve zümrelerin ortak unsurlarının birleştirilmesinden doğan tipler: Bektaşî, Aldar Köse.
 - ç. Aydınlar arasından çıkan tipler: Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Mirali, Nasreddin Tûsî, Keçecizade İzzet Molla.
 - d. Mahallî tipler.
 - e. Belli bir devrin kültürü içinde yaratılan tipler: Karagöz.
2. Zümre tipleri: Mevlevî, Yörük, Terekeme, Tahtacı...
3. Azınlık tipleri: Yahudi, Rum...
4. Bölge ve yöre tipleri: Kayserili, Çemişgezekli, Andavallı, Karadenizli, Konyalı...
5. Yabancı fıkra tipleri: Behlül, Karakusi Kadı.
6. Gündelik fıkra tipleri
 - a. Aile fertleri ile alâkalı tipler: Ana – baba, karı – koca, kaynana – gelin, baba – çocuk, anne – çocuk.

b. Mariz ve kötü tipler: Deli, hasis, cimri, kör, topal, sağır, dilsiz, hırsız, dolandırıcı, eşkıya, yankesici, bıçkın gibi...

c. Sanat ve meslekleri temsil eden tipler: Ressam, sair, doktor, avukat, bezirgan, bakkal, kasap, molla, imam, kadı, asker.

7. Moda tipler.

Saim Sakaoglu'nun fıkra tiplerini tasnifi ise şu şekilde olmuştur:

1- Tarihte yaşamış şahıslar etrafında teşekkül eden fıkralar:

a- Her bölgede tanınan ünlü tipler: Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi...

b- Sadece yaşadıkları bölgede tanınan tipler: Tayyip Ağa (Konya), Niyazi Dede (Sivas), Murtaza (Kastamonu), Ibik Dayı (Ağın-Elazığ) gibi...

2- Bir topluluğu temsil eden tipler etrafında teşekkül eden fıkralar:

a- Din ve inanış sistemiyle ilgili olanlar: Hoca, Kadı, Bektaşî, Tahtacı gibi...

b- Bir bölge halkı ile ilgili olanlar: Laz, Karatepeli, Kayserili gibi...

c- Bir karakter veya meslek grubu ile ilgili olanlar: Ahmak, deli, cimri, sarhoş, hırsız, doktor gibi...

3- Eş kahramanlı fıkralar: Hoca-talebe, usta-çırak, ebeveyn-evlat, komutan-asker, efendi-uşak gibi... (Sakaoglu, 1992:43-44).

Halk tarafından yaratılan fıkra tipleri ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar genellikle Nasreddin Hoca paralelinde yapılmıştır. Bununla beraber zamanla Anadolu'nun farklı bölgelerinde tespit edilen mahalli tipler de tasniflere dahil edilmiştir. Türkiye dışı Türk toplulukları arasında tespit edilenler de çalışmalarda kendine yer bulmuştur. Kısaca elinde çok sayıda fıkra örneği bulunduran araştırmacılarımız, malzemelerine göre tasnif çalışması yapmıştır.

2.2.3. Eğitim Ve Fıkra

Fıkralar mizahi unsurlardan biri olarak bireyler ve toplum üzerinde birtakım etkilere sahiptir. Eğlendirerek öğreten fıkralar toplum tarafından kusurlu kabul edilen davranışları eleştirerek bireylerin davranışlarını düzeltmesine katkı sağlar. Toplum tarafından oluşturulan fıkralar toplumun dilini, kültürel değerlerini yansıtır diye söyleyebiliriz. Yapı olarak kısa olsa

da oluşturulduğu toplumla ilgili ipuçları ele verir. Çünkü toplumun sosyal, ekonomik, siyasi durumu, inançları, yaşama şekli fıkralara yansır.

Fıkraların eğitici rol üstlenmesi ile ilgili olarak Eflâton Cem Güney (1971:138) “Çeşitli kusurlarımızın düzeltilmesinde fıkralar eğitici bir rol oynar. Fıkralar dertsiz başlarına dert açanları, acılarla harcanıp tükenmekten kurtaran şifalı bir el olur.” der. Ayrıca fıkraların önemini belirtmek için Eflatun Cem Güney (1971:139), şunları söylemiştir: “Milli eğitim çalışmalarımızda arı gibi her çiçekten bal almak istiyorsak, bu folklor dalından da toplanacak lâtifeleri toplamalı ve lâtif kokulu birer demet halinde halkımıza ve çocuklarımıza sunmalı, çocuklarımızı daha iyi anlamaya, özellikle gülmeye alıştıracak fıkralarımızdan okuma kitaplarına da serpiştirmeliyiz.”

Kara (2007)’ya göre fıkraların eğlendirme, güldürme, hoşça vakit geçirme özellikleri yanında, eğiticilik özellikleri de vardır. Çocuğun hayatında masal, bilmece, fıkra, tekerleme, hikâye, şiir vb. edebi türlerin önemli yeri vardır (Cânan, 1987:72).

Fıkralar diğer edebi metinler gibi öğrencilerin içinde bulunduğu toplumun benimsediği kültürden izler taşıdığı için bunları tanımada da kullanılabilir. Kültürü oluşturan her unsur, kaynağını aynı zamanda sosyal yapıyı oluşturan sözel ve yazılı ürünlerden alır. Bu ürünler, örgün olmayan bir eğitim sistemi oluşturarak genelde bir milletin, özelde ise bireyin kendi geleneğinden haberdar olmasını sağlar (Alas ve Rees 2006: 184). Türklerin yapı itibariyle neşeli, duygusal, hoşgörülü, dostane olma gibi pek çok özelliğini yansıtarak toplumun baskın özelliklerinin bunlar olduğu fikrini benimsetir. Düşmanlık yerine dostluğu, adaletsizlik yerine adaleti, öfke yerine kıvrak zekâyı, öne çıkararak toplumun benimsediği değerleri de yansıtır.

Fıkraların eğitimdeki en etkin fonksiyonlarından biri de örgün eğitimde öğrencilerin derse olan ilgisini artırmak için yeri geldikçe kullanılmasıdır. Türk fıkraları her konuya örnek olabilecek kadar zenginliğe sahiptir. Her dersin öğretmeni kendi konusuyla veya dersiyle ilgili olarak çeşitli fıkraları öğrenip bunları yeri geldikçe ders içinde kullanması durumunda öğrencilerin konuya olan ilgilerini daha iyi sağlayacaktır. Zira anlatılmak istenen duygu ve düşünceler fıkralarla çok daha kolay anlatılacaktır (Alptekin, 1983:6).

Siyavuşgil (1959:383), “Türkler dünyanın eşliğine bastığı anda iki hakikatle karşılaşır: Bunlardan biri fıkra anlatmak, diğeri ise dinlemektir. Çünkü biz Türkler, fıkra anlatmasını ve dinlemesini çok seven bir milletizdir. Büyükler küçüklere nasihat vermek, onları kendi görgü ve tecrübelerinden faydalandırmak istedikleri zaman, tutulacak veya tutulmayacak yolları birer fikranın ışığı altında gösterirler.” der. Fıkralar fark ettirmeden düşündürücü özelliğiyle eğitir.

Çünkü genel olarak doğrudan ders vermez ancak düşündürerek terbiye eder ve vermek istediği mesajla ders verir.

Bütün bunların yanında dersle öğrencinin ilgisinin koptuğu anda anlatılacak bir fıkra, öğrencinin içinde bulunduğu ortamdan kurtulmasını sağlayacaktır. Fıkranın eğlendirici özelliğiyle öğrenci gülerek zihnini rahatlatacak ve bu sayede derse daha aktif bir şekilde katılacaktır.

2.3. Hacı Bektaş Veli Hayatı, Eserleri ve Bektaşilik Kavramı

Hacı Bektaş Veli'yi Bektaşilik kavramını ve düşüncesini Bektaş fıkralarını anlayabilmek için incelemek gerekir.

2.3.1.Hacı Bektaş Veli Hayatı ve Eserleri

Tarikatlar zengin ve köklü bir geçmişe sahip Türk tarihinde önemli bir yer tutar. Edebiyattan mimariye müzikten giyime kadar her alanda etkiye sahiptir. Çünkü sosyal hareket olan bu tarikatlar Türk kültüründe derin izler bırakmıştır. Bu ve benzeri yapılar aynı zamanda birer kültürel zenginlik olarak da kabul edilebilir. Bu tarikatlardan biri de Bektaşiliktir. Bektaşi tarikatı diğer farklılıklarımız gibi sosyal tarihimizde sosyal ve kültürel yaşamı etkileyen tarikatların başında gelir.

Bilindiği üzere Hacı Bektaş Veli tarihî bir şahsiyettir. Ancak tarihî kaynakların yetersizliği sebebiyle Veli'nin ailesi, çocukluğu ve yetişmesi ile ilgili bilgiler ancak Velayetnâme'den edinilen kadardır. "Ahmed Yesevi ocağından, Horasan erenlerinden büyük bir isim olan Hacı Bektaş Veli, son derece yaygın bir şöhrete sahip olmasına rağmen, hayatı hakkındaki bilgilerimiz, nerede ise yok denecek kadar azdır ve onlar da gerçek ile menkıbelerin bazen taban tabana zıt rivayetleriyle örülüdür." (Fığlalı,1996:136).

Velâyetnâme, Hacı Bektaş için şu şecereyi vermektedir: "Hâcı Bektaş, Seyyid Muhammed İbrâhimü's-Sânî, Mûsâyü's-Sânî, İbrâhim Mûkerremü'l-Mücâb, Mûsâ-yı Kâzım, İmam Cafer-i Sâdık, İmam Muhammed Bâkır, İmam Zeyne'l-Âbidîn, İmam Hüseyin Velî, Emirü'l Mü' minin Ali (s.61-110). Prof. Dr. Esad Coşan, Hacı Bektaş'ın seyyid olabileceği hususunda şunları söylemektedir:

"Velâyetnâme ve diğer kaynaklar Hacı Bektaş'ı baba tarafından Hz. Ali soyuna mensup sayarlar. H.744/1343'te ölen al-Vâsıtî, eserinde ondan Seyyid diye bahsetmektedir. Bu, Hacı

Bektaş'ın ilk zamanlardan itibaren Hz. Peygamber soyundan sayıldığını göstermektedir.” (Coşan, 1986:47). Bununla beraber onun Horasan'ın Nişabur şehrinde doğup yetişip daha sonra Anadolu'ya geldiği kesindir (Aşıkpaşa-zâde, 1985: 195). Hem tarihî kaynaklara hem de Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli Melâmetilik gibi büyük ve ince bir tasavvuf mektebinin merkezlerinden biri olan Nişabur'da (Ocak, 2009:48) yetişmiş, daha sonra irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere Anadolu'ya gelmiştir

Asıl adı Mehmet olan Hacı Bektaş Veli'nin şekil ve şemali ile ilgili bilgiler ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Sadece doğumu sırasında kendisinin ayın on dördüne benzediği ve yüzünün nurundan âlemin aydınlandığı şeklinde bir tasvir (s.77) ve ilerleyen bölümlerde de mübarek vücud-ı şeriflerinden nurlar çıktığına dair masalımsı bir anlatım görülmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin eğitime başlama yaşı dördtür. Hacı Bektaş Veli çocukluğundan itibaren, icazet alıp Anadolu'ya gelişine kadarki olan sürede yani kırk yaşına kadar üst düzey bir eğitim almıştır. Büyük bir kültür çevresinde yetişmiş olması, Arapçayı bilmesinden dolayı ana kaynaklara vukufiyetinin olması, Anadolu ve Anadolu dışına taşan tesirleri bunu açıkça göstermektedir. Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli'nin (çocukluk çağında) Ahmed Yesevî ile ilk irtibatı dervişî Lokman Perende vasıtasıylaadır. Bu da bize onun yetişmesinde Yesevî tesirini göstermektedir. Hacı Bektaş Veli, olgunluk döneminde Anadolu'dadır ve veli kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. İlk Osmanlı tarihçilerinden olan Âşıkpaşa-zâde'nin verdiği bilgiye göre Hacı Bektaş Veli kardeşi Mentеш'le Horasan'dan kalkmış, Anadolu'ya gelmiş ve Suluca Karahöyük'e yerleşmiştir (1985:195). Orası Hacı Bektaş Veliye yurt olarak aldığı eğitimden tüm zahirî ve batınî ilimlerden sonra verilmiştir. Fakat doğduğu, yetiştiği, zahirî ve batınî eğitimini aldığı, fikirlerinin şekillendiği ve ömrünün kırk yılını geçirdiği Nişabur'daki dönem bizim için -en azından şimdilik- hâlâ karanlıktır.

Hacı Bektaş Veli Türkistan'a gidip velilik alametlerini aldıktan sonra Anadolu'ya doğru yola çıkar. Hacı Bektaş Veli, Suluca Karahöyük'e kadarki süreçte bulunduğu veya ziyaret ettiği yerlerde ibadetle meşgul olmuş, çeşitli kerametlerle halkı kendine muhip etmiştir. 13. yüzyılın ilk yarısında gerek Moğol İstilasının etkisiyle, gerekse başka nedenlerden dolayı Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelmiş, Anadolu Aleviliğinin oluşumunda büyük çabalar harcamıştır. Daha sonraki yıllarda "Horasan Erenleri" diye anılan Türkmen Babaları/Dedeleri arasında Hacı Bektaş Veli en önemli yeri tutar. Hacı Bektaş Veli, Suluca Karahöyük'e yerleştikten sonra orda bir tekke kurarak halkı eğitime ve aydınlatma faaliyetlerine devam etmiştir. Velayetname'ye

göre ona bağlı 36 bin kişi vardı ve bunların 360'ı huzurunda hizmette bulunurdu. Hacı Bektaş Veli'nin halifeleri; onunla birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş olan Sarı Saltuk Dede Rumeli'nde, Abdal Musa Sultan Elmalı'da, Karaca Ahmed Sultan İstanbul Akhisar'da, Akça Koca Akyazı'da, Barak Baba Bigadiç'te Hızır Samut Bozok'ta (Yozgat), Sultan Şüca Eskişehir'de, Hacım Sultan Uşak'ta, Tapduk Emre Sakarya bölgesinde, Geyikli Baba Bursa'da, inançlarının o bölgelerde başka unsurlar içinde erimemesi, gelişip kök salması için çalışmışlardır. Hacı Bektaş Veli'nin, daha sağlığında müritleri arasından bazı halifeler yetiştirdiği ve bunları Anadolu'nun çeşitli yerlerine yolladığı görülmektedir. Velayetname' ye göre, üç yüz altmış tanesi her zaman yanında duran otuz altı bin halifesi vardı.

Hacı Bektaş Veli ve eserleri Alevi- Bektaşî topluluklarınca inanç, töre, ahlak, din, yaşam biçimi ve pek çok yönden başlıca kaynaktır diyebiliriz. Ülkemizin yanı sıra Balkanlarda yaşayan Alevi- Bektaşî toplulukları için de dini inanç bakımından yol gösterici ve kaynaktır. Macaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'da, büyük bir bölümü ortadan kaldırılmış olmakla birlikte çok sayıda Bektaşî tekke ve zaviyelerinin başta Budapeşte'deki "Gülbaba Türbesi", Dimetoka'daki "Seyyid Ali Sultan Zaviyesi" var olması onun geniş bir coğrafyayı etkisi altına aldığına kanıttır.

Hacı Bektaş Veli' ye ait olduğu tahmin edilen pek çok eser olsa da onun tarafından yazıldığı bilinen Makalat ve Şerh-i Besmele adlı eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlara ek olarak Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen "Makalat, Fatiha Tefsiri, Besmele Şerhi, Fevaid, Makalat-1 Gaybiyye ve Kelimat-1 Ayniye" ile Hacı Bektaş Veli'nin hakkındaki menkıbelerin derlendiği "Velayetname" adlı eser, 2010 yılında Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi tarafından bir araya getirilip Hacı Bektaş Veli Külliyyatı adıyla bir kitap içinde sunulmuştur.

Şerh-i Besmele, "Hacı Bektaş Veli bu küçük fakat anlamlı eserinde Allah, Rahim ve Rahman adlarını zikretmenin ve bunların hepsini bünyesinde toplayan Besmele'nin her işte söylenmesinin büyük yarar ve yüceliğinden söz eder. " (Fığlalı, 1996:159). Kitabı'1 Fevaid, Şathiyye, Fatiha Suresi Tefsiri, Makalat-1 Gaybiyye ve Kemal-1 Ayniyye, Hurde- Name, Üssü'1- Hakika gibi bazı eserlerin de Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğundan söz edilirse de, bunların ona aidiyeti henüz ortaya konabilmiş değildir (Fığlalı, 1996:161).

"Makalat" veya "Makalat-1 Hacı Bektaş Veli" adında bir kitap da bulunmaktadır. Aslında Arapça olan Makalat 50 sayfalık küçük bir kitap olup giriş kısmı, Hacı Bektaş Veli'den edinilen bilgileri nakleder. Bektaşî Veli'nin konuşmaları ve öğütleri yer almaktadır. Özellikle

Makalat' ta Bektaşilik' in temeli olan "dört kapı kırk makamdan" bahsedilmektedir. Konu ile ilgili 135 Ayet'in Türkçe anlamı çok kısa sözcükler ve cümlelerle açıklanmıştır. Alevi-Bektaşilerin anladığı şeriat; başlangıçta kutsal kökenin bir yansıması olarak algılanan görünür nesnel dünyadır. "Zahir" değil, "batın" dır. İnsan kendi kendini eğitmeye bu evrede başlar. Kaba, kuralcı bir inanç anlayışı vardır. Bu evrenin inananı "abid" olarak adlandırılır. Bektaşilikteki makamlar aynı zamanda Bektaşilik' in değerleri olarak da kabul edilebilir. Çünkü bunlar tarikatın öğretileri olarak toplumsal yaşama yön vermişlerdir. Makamları şunlardır:

Şeriat Kapısı:

1. İman etme: Zahir olarak; Tanrı'nın birliğine, meleklerine, peygamberlerine inanmaktır. Batın olarak ise; mürşit önünde yolun bütün kurallarına uyacağına söz verme, bu inancını ikrara bağlama, gönül yoluyla Hakk'a ilişkin anlamı, sezgiyi, bilgiyi yakalamadır.
2. Bilim öğrenme: Zahir olarak, akla ve söylenenlere dayanan bilimleri öğrenmektir. Batın olarak, tarikat yolunda gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulmak, bunu etiğine indirgemek ve sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşmaktır.
3. İbadet etme: Alevi-Bektaşilik; namaz, oruç, zekât gibi İslâmsal zahiri ibadetleri yerine getirmez. İbadet olarak Tanrı'ya yakın olmayı, Tanrı'yı içinde, gönlünde duyumsamayı anlar.
4. Helal kazanma, haramdan uzaklaşma: Zahir olarak yasal yollardan kazanmaktır. Batın olarak, gönlünü, beynini bozguncu, yıkıcı düşüncelerle doldurmamaktır.
5. Nikâh kılma, evlenme: Zahir anlamda, evlilik dışı ilişkilerde bulunmama ve yakın akrabalarla evlilik yapmamaktır. Batın anlamda ise, ikrar verip yola girme ve yolda şeytana uymamaktır.
6. Çevreye zarar vermeme: Zahir olarak çevreyi kirletmemektir. Batın olarak; hiçbir şeyin nedensiz, işlevsiz oluşturulmadığı kanısıyla tüm canlı cansız varlıkları, doğayı, doğada var olan dengeyi koruyacağına, kollayacağına söz vermek ve sözünü yerine getirmektir.
7. Sünnet ve cemaat ehli olma: Zahir olarak, peygamberin buyruklarına, kurallarına uymak, Hz. Muhammed'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenmektir. Batın olarak; yol töreleri konusunda bilgili olmak, Hz. Ali ve soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenmek ve pire, mürşide itaat etmektir.
8. Şefkatli olma: Zahir olarak; insanlara yumuşak ve sevecen davranmaktır. Batın olarak; bütün yaratılmışlarla kardeş olmak, onları Tanrı emaneti bilip korumaktır.

9. Arı (pak) giyme, arı yeme: Zahir olarak; Kuran'ın izin verdiği şeyleri yemek, giymek ve temizliğe özen göstermektir. Batın olarak; tanrısal nitelikleri tanımak, onları etiğe indirmek ve davranışlarının bir parçası durumuna getirmektir. Gönül bilgisi yoluyla gerçeği yakalamak, bunu tanrısal özellikler olarak algılamak, algılanan şeyleri ahlâkın temeline indirgemek ve davranışlara yansıtmaktır.

10. İyiliklere sarılma ve kötülüklerden kaçınma: Zahir olarak; Tanrı buyruklarına uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Batın olarak; Tanrı'ya yaklaşmak ve sürekli bu tür bir çaba içerisinde olmaktır.

Tarikat Kapısı:

Alevi-Bektaşiliğin yol kuralları, ilkeleri, töreleri bu aşamada öğrenilir. Kısaca yola girilir. "Zahidlik"le özdeşleşilir. Hak yolu bulunmaya çalışılır. Bu evre, kâmil insan olma sürecinde ikinci aşamadır. Eğitim ve aydınlanma olayı gerçekleşir. Tarikat Kapısı'nın makamları şunlardır:

1. El alıp tövbe etme: Bir mürşide bağlanmak, "ham ervahlık"tan ayrılıp olgun/yetkin duruma gelmek, kötü ve günah işlerden uzak durmak, Hakk'tan halka inen bir toplum hizmetlisi durumuna gelmektir.

2. Mürit olma: Mürşidin isteğine uymak, eğitim alma isteğinden olmak, düşünce ve davranış düzeyinde verilen eğitimi özümseyebilmek için içtenlikle çalışmaktır.

3. Saçını-sakalını kesme ve temiz giyinme: Alevi-Bektaşilikte cinsiyet farkı gözetilmez. "Saçını giderme", simgesel olarak "çar-darb" erkânından geçmektir. "Libas giymek"le de, Alevi-Bektaşilikte kutsal görülen "taç", "tennure", "haydariye", "kamberiye", "kemer kuşanmak", "teslim taşı" takmak gibi yola özgü giysileri giyip takıları takınmak, bu yolla ayıpları örtücü olmaktır.

4. İyilik yolunda savaşıma: En büyük düşman olarak görülen nefisle savaşıma girmek, "benlik"in geçici ve dünyasal isteklerine karşı koymaktır. Kişinin kendisiyle savaşını, kendi benliğini eğitmesini amaçlar.

5. Hizmetli olma: Kendini insanların mutluluğuna adanmak, bunun için her türlü özveriye katlanmaya hazır olmaktır.

6. Haksızlıktan korkma, çekinme: Tanrı yolunda yürürken, gerçeğe kavuşurken yanlış bir adım atmaktan kaçınmak ve Tanrı'nın bir yansıması olarak algılanan doğaya, insana kötülük getirecek eylem ve davranışlardan sakınmaktır.

7. Umutsuzluğa düşmeme: Kutsal gerçeğe bir gün kavuşulacağı umudunu taşımak, bunu hiçbir zaman yitirmemek, haklının haksızı yeneceğine inanmak, bu inancı sürekli canlı tutmak.

8. Hırka, zembil, makas, seccade; ibret alma ve hidayet etme: Hırka alma; tanrısal niteliklere bürünmek, kutsallık kazanmaktır. Zembil alma; irfan arayıcısı olmak, evrenin gizlerini bilmek, kavramak, gönül yoluyla sezgisel olarak bilgi edinmektir. Makas alma; tanrısal ahlâka uymayan sünnet dışındaki yenilikleri bırakmak, birey/toplum katında ahlâk dışılıklardan uzaklaşmaktır. Seccade; her zaman ve her yerde Tanrı tecellilerinin önünde olduğunu bilmek, tanrısal tecelli olarak algılanan şeye, insana büyük bir saygı ve sevgi beslemek, Tanrı sevgisini tecellisine aktararak aynı sevgiyi onda yaşamaktır. İbret alma; her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlamak, "ben" özelliklerinden arındırılmış ve "ben" özelliklerinin katılımıyla beliren toplumsal bilinçte yaratıcılık görmektir. Hidayete ermekse; Hakk yoluna girmek ve tarikatı benimsemektir.

9. Nimet dağıtma: Toplumda makam, toplumsal çevre, söz sahibi, sevgi sahibi ve öğüt sahibi olmaktır. Makam sahibi olmak; ruhsal bakımdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşmış olmaktır. Makam, tarikat yolcusunun ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk evresini simgeler. Bu anlamda "post"u simgelemektedir. Cemiyet sahibi olmak; yola (tarikata) girmek isteğinden olmaktır. Öğüt (nasihat) sahibi olmak; yol kurallarını, ilkelerini, törelerini anlatacak bilgi ve beceri sahibi olmaktır. Muhabbet sahibi olmaksızın; Tanrı'ya yol ulularına, ya da yol uğrunda yapılan bir işe, eyleme, davranışa gönülden sevgi ve bağlılık duymak, bir sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için "muhabbet meydanı" açmaktır.

10. Aşka erme, şevke erme, özünü fakir görme: Aşka erme; tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevmek, sevilenle kendini yok etmek, sevilenle bir olmak, seveni yok, yalnızca sevileni var etmektir (âşık-maşuk). Şevke erme; Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu duyumsamaktır. Özünü fakir görme ise Tanrı uğruna dünyasal varlıklardan vazgeçmek, "ben" in geçici isteklerine kanmamak, büyüklük taslayarak tanrısal varlık karşısında bağımsız bir tutum takınmamaktır.

Marifet Kapısı:

Gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma, tanrısal gizlere (sır) erme evresidir. Bu evre "arifler"le özdeşleştirilir. Su gibi anlık aranılır. Makamları şunlardır:

1. Edepli olma: Alevi-Bektaşiliğin ünlü ahlâk ve toplum ilkesi burada temel alınır. Eline, diline, beline sahip olmak anlayışı yaşama geçirilir. Kötü hâl ve hareketlerden uzak durmak amaçlanır.
2. Bencillik, kin ve garezden korkma ve uzak durma: Tarikattan marifete geçen kişinin bu makamdan düşme endişesini taşıyarak korkuya kapılması, kendine yönelik eleştirileri sürekli canlı tutup özünü bencillikten, kin ve garezden uzak tutmasıdır. Engelleyici bir korkunun kuşatıcılığında her vicdanın sesi dinlenerek, kendini yoklayarak, eksiklerini saptama ve geleceğe daha arınmış olarak çıkmaktır.
3. Perhizli olma: Hiçbir şeyde aşırı olmamak, aşırıya kaçmamak, ulaşılan manevî aşamanın verdiği sarhoşluktan korunmak, bu duyguyu yanlış algılayıp kendini yitirmemek ve mahrem olan şeylerden uzak durmaktır.
4. Sabır gösterme ve yetinme: Bir olgunluk evresi olarak algılanan bu makamda; Tanrı'dan başkasına yakınmamak, kutsal gerçeğe giderken aceleci olmamak, taşkınlık yapmamak, ölçülü olmak, mürşidin verdiği kadarıyla yetinmek, nefesine uyup mürşidinden kaldıramayacağı isteklerde bulunmamaktır.
5. Utanma: Yakışıksız davranışlardan ve uygunsuz işlerden kaçınmak, kınanma, ayıplanman kuşkusuyla bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılmak.
6. Cömert olma: Bilgisini ehlinden esirgememek, bilgisinden lââyık olanı yararlandırmak, bunu ibadetin bir gereği olarak algılamak ve bu yolla insanın kendisini arı kılmasıdır.
7. Bilim öğrenme: Tarikat yolunda gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulmak, sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşmaktır.
8. Gösterişsiz yaşama, miskinlik: Kişinin kendisine hiçbir varlık tanımaması, teslim olması, uzlaşması, yola, yolun kurallarına tam olarak uyması ve bağlanmasıdır.
9. Arif olma (marifet/ hüner): Tanrı'nın gönül bilgisi, duyarlılığı, derinliği yoluyla kendi özüyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla kendi yüce varlığını görebilmesi güzelliğini sağladığı, kendi özünü tanıma tadının zevkini verdiği biçimindeki yüksek olgunluk aşamasına ulaşmasıdır.

10. Özünü bilme: Son amacını "âlem-i ekber"de bulan ve küçük evren olarak algılanan insanı tanımak, bu yolla son amacını "âlem-i asgar"da bulan ve büyük evren olarak algılanan âlemin farkına varmak, bu bağlamda Tanrı'nın bütün sıfatlarının insanda ortaya çıktığının ayırımına ermektir

Hakikat Kapısı:

Hakikat, bir ilham makamıdır. İlham doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe, gönülde doğan anlam, sezgi ve bilgidir. İlham, yalnızca arınmış gönüllere iner. İlhamda aldanma ve yanılma olasılığı yoktur.

Hakk'ı görme, tanrısal âlemin gücü içerisinde erime, sonsuzlaşarak "bekalaşma" hakikat evresinde gerçekleşir. Kâmil insan olma yolculuğunun sonuncusu ve yetkinliğe varma aşamasıdır. "Muhibler"le özdeşleşilir. Bu evrede Hakk'tan halka inilir, yararlı işler yapılır. Düşünce aktarımında son derece cesur ve kurulu düzenin kurallarını yıkıcı, dünyasal yaşamını kurallara alan her türlü baskıya karşı tepkici bir tutum sergilenir. Hakikat kapısının makamları şunlardır:

1. Toprak (turab) olma: Herkesin "ayak toprağı" anlamında alçakgönüllü olmak Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılamak, Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanmak, kendini yol kurallarına bırakmak ve teslimiyete ermektir.

2. Tüm insanları bir görme: İnsanlar arasından din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmamak ve tüm insanların inançlarına hoşgörüyle bakmaktır.

3. Elinden geleni esirgememe: Verici olmak. Elinden gelen bir hizmeti, yardımı vermektен, yapmaktan kaçınmaktır.

4. Kimsenin ayıbını görmeme: İnsanların iyi, yararlı ve üretici yanını yakalamak; insanların kusurlarını, ayıplarını örtücü olmak, onları büyütme, yaymaktan kaçınmaktır.

5. Tevhid anlayışında olma: Bütün varlık türlerinin Tanrı'da "bir" olduğuna inanmak, Tanrı'dan başka varlık tanımamak, Tanrı'nın birliğine ve Ali'nin Tanrı'nın "veli"si olduğuna inanmak, Tanrı'nın görüntüsü durumundaki tüm canlı-cansız varlıkları sevmek ve bunu bir ibadet olarak algılamaktır.

6. Vahdet- i Mevcut anlayışında olma: Tanrı'ya yakın olmak, Tanrı'yla bir olmak ve Tanrı-evren-insan üçlüsünden oluşan "birliği" Tanrı olarak algılamaktır. Vahdet-i Vücut biçiminde görülen tasavvuf akımı, Alevilik-Bektaşilikte "Vahdet- i Mevcut" biçimini almıştır.

7. Anlamı bilme, sırrı öğrenme: Gönül sezgisi yoluyla duyular üstü bilgiye ulaşmak, marifete ermek; batın ve tarikat bilgisini özümsemek ve hakikate ermek; nefsin isteklerinden sıyrılıp derin düşünceye dalarak, "Tanrı evi" olarak tanımlanan gönülde ortaya çıkan örtülenmiş (gayb durumunda) şeylerin, yani Hakk'ın gizlediği/örttüğü ancak halka bildiremediği şeylerin ayırımına varmak, sırta ermek; ulaştığı anlamı, erdiği sırrı, ehil olmayandan sakınmaktır.
8. Seyrü sülûğünü tamamlama: Seyrü sülûk aşamaları sıralamasında son evre olarak benimsenen ve Tanrı'dan halka dönmek olarak algılanan "seyr-i anillah" (Tanrı'dan yolculuk) aşamasını tamamlayıp gerçekle gerçek olmaktadır.
9. Gerçeği gizlememe: Sohbet, muhabbet hakikat sırrını Hakk'tan halka taşımak; inançtan akla atlamak ve aklın öncülüğünde kâmil toplumu yaratmaya koyulmaktır.
10. Münacat ve müşahede: Tanrısal sırları ve tecellileri seyretmek, bu yolla tanrısal âlemi görmek; her an "Tanrı evi" olarak algılanan gönülde Tanrı ile söyleşide bulunmak; tarikat ulularını övmek ve onlara bağlılıklarını bildirmektir (Aktaş, 2000:16-18).

Bektaşî inancına göre kul Tanrı'ya kırk makamda yaklaşır. Söz konusu kırk makamın 10'u şeriat, 10'u tarikatta, 10'u marifette, 10'u ise hakikattedir (Varlık 2000: 78-79). Buna göre ilk makam "Şeriat Makamı"dır. İman etmeyi esas alır. Allah'ın varlığına, birliğine, meleklerine, kitaplarına, ahiret gününe, kaza, kader, hayır ve şerrin yalnız Allah'tan geldiğine iman etmeyi gerektirir. İbadet etmeyi, zekât vermeyi, hacca gitmeyi ve öldükten sonra dirileceğine inanmayı esas alır.

İkinci makam olan "Tarikat Makamı"; tövbe etmeyi, Allah korkusu taşımayı, mürit olmayı, iyiye yönelmeyi, hırka giymeyi, dünya ziynetine meyil etmemeyi, hizmet etmeyi, ümidi yitirmemeyi, cemiyete katılmayı ve aşk içinde olmayı esas alır.

Üçüncü mevki "Marifet Makamı"; edebi, korkuyu, perhiz kârlığı, kanaat etmeyi, utanmayı, cömertliği, ilim yapmayı, miskinlikten kaçınmayı, marifetli olmayı ve kendi özünü bilmeyi esas alır.

Dördüncü ve son makam olan "Hakikat Makamı" ise toprak olacağımızı bilmeyi gerektirir (Çakıroğlu 2011: 113). Bu makam yetmiş iki milleti ayıplamamayı, eliyle ve diliyle kimseye kötülük yapmamayı, yaratılmış canlılara Tanrı'nın yarattıklarına hoş bakarak muhabbetle yaklaşmayı, iyilik ve cömertlik yapmayı, sır saklamayı, zikir ve müşahede etmeyi temel alır.

2.3.2. Bektaşilik Kavramı

13. yüzyılda Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya göç etmesi ile Bektaşilik'in temelleri atılmış sayılır. Alevilik ya da Bektaşilik dediğimiz inanç sistemi veya tarikatı o öldükten sonra ortaya çıkmıştır (Şener, 1996:54). Alevilik ve Bektaşilik arasında pek bir fark olmayıp ciddi bir ayırım yapılmaz hatta bu iki kavram birbirleri yerine de kullanılır.

Bektaşilik, Bektaş Veli'nin ölümünden sonra Balım Sultan tarafından kurumsallaştırılmıştır. Hacı Bektaş Veli'den yaklaşık iki yüzyıl sonra yaşamış olan Balım Sultan (1428- 1520), o güne kadar çoğunluğu sözel olarak sürdürülen Bektaşî geleneğini yazılı bir temele oturtması, kurallaştırması açısından Bektaşîliğin “tarikat” niteliği kazanmasındaki büyük hizmetleri nedeni ile “Pir-i Sani” (ikinci pir) olarak anıla gelmiştir (Temren, 1995:85). Balım Sultan'ın Hacı Bektaş tarikatının şeyhliğine getirilmesi, tarikatın ekonomik açıdan güçlenmesini ve büyük bir teşkilat haline gelmesini de sağlamıştır. Bektaşilik çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasında etkili olduğu bilinen Bektaşilik aynı zamanda önemli bir siyasi rol de üstlenmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kapatılmasına kadar bu durum devam etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile de Bektaşilik tarikatı ciddi anlamda etkilenmiş ve büyük bir destekten yoksun kalmıştır. Farklı padişahların başa geçmesi ile faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu sonrasında resmi olarak faaliyetlerine son verilmiştir. Resmi olamayan bir şekilde günümüze kadar varlığını devam ettirebilmiştir.

“Kalenderlikten doğmuş olması sebebiyle Bektaşîliğin daha başından beri Sünni İslam'ın itikat ve ibadet esasları karşısında genellikle kayıtsız bir tutum içerisinde olduğu tarihi bir gerçektir. Bu konuyla ilgili ipuçlarına muhtelif Bektaşî menakıplamalarında ve nefeslerinde rahatça rastlanabildiği gibi meşhur Bektaşî fıkraları da ayrı bir delildir.” (Ocak, 1992:375).

Pertev Nail Boratav, Metin Eloğlu ve Oğuz Tansel'in yayımladıkları “Bektaşî Dedikleri” adlı esere yazdığı ön sözde Bektaşî'yi şu ifadelerle tanımlar:

“Bektaşî Tanrıya ve yasalarına inanan kişidir. Bektaşîliğin tarihi kadar fıkraları da buna tanık. Fıkralarda sık sık gördüğümüz gibi Bektaşî'nin “Allah'ı ve buyruklarını inkâr eden zındık” olarak suçlanması, onun davranışlarının ve sözlerinin inceliğine, düşüncesinin özüne varamayan kişilerin bir peşin yargısıdır. Bektaşî'nin tutumu “inkâr” değil, “tenkit”tir. Şeriat

ehlinin, tanrı buyruğunu ya da geçmiş çağlardaki din ulularının sözlerini görünüşteki anlamlarıyla anlamalarına karşılık, Bektaşî bunları, özlerindeki gerçeğin kavranmasını kolaylaştırmak için başvurulan birer imge, birer “symbole” gibi görür. Tenkitleri ve yermeleri, gerçek bildiği Tanrı’ya değil, yollarını azmışların kendi suretlerinde yarattıkları Tanrı’ya, kendi yasalarını örnek ederek çeki düzen verip Tanrı buyruğu diye sundukları yasayadır.” (Eloğlu-Tansel,1970:6).

Her ne kadar ön yargı ile bakılıp farklı şekillerde düşünülse de Bektaşilik esas itibariyle Allah’a, tüm peygamberlere ve son peygamber Hz. Muhammed’e, Hz. Ali’ye, Kur’an’ın emir ve yasaklarına bağlıdır. Temel özellikleri ve benimsediği değerler bakımından da kültürümüze ve inancımıza aykırı bir durum söz konusu değildir. Alevi-Bektaşî kültürü içinde Hacı Bektaş Veli’nin ortaya koyduğu “Dört Kapı- Kırk Makam” anlayışında her bir makamda on öğüt yer almaktadır. Bu öğütler arasında yardımsever olmak, ilim sahibi olmak, tüm yaratılanları sevmek, yalan söylememek, temiz olmak, cömert olmak, sabırlı olmak gibi insani pek çok değer yer almaktadır. Bu değerler dini, milli ve evrensel değerler içerisinde sıralanan değerlerdir.

Bektaşilik ile ilgili son olarak şunlar söylenebilir: “Bektaşilik ne müstakil bir din, ne de mezheptir. Bektaşilik, şekil ve muhtevada en yakın tarikat olan “Yesevilik” ve “Ahilik”e benzeyen, Anadolu’nun anayurt, anavatan haline gelmesinde aktif rol oynamış; bu duyguyu kendi misyonu bilmiş, milliyetçi, hatta Türkçü tavır ve özellikler gösteren bir tarikattır.” (Sezgin, 1990:41-42).

2.5. Değer Ve Değerler Eğitimi

Değerlerin eğitimi özellikle de son zamanlarda hem Batı toplumu hem Doğu toplumunda kısaca dünya genelinde insanların birbirleriyle ilişkilerini daha iyi tutmak, daha sağlıklı toplumlar oluşturmak adına önemsenmiş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak da değer için farklı tanımlar sunulmuştur.

İlk defa Znanicki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı Latince kıymetli olmak güçlü olmak anlamlarına gelen “valare” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995).

Halstead ve Taylor’a (2000: 169-203) göre değer davranışlara rehberlik eden ilkeler, inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlardır.

Schwartz (1992) göre değer insanların karşılaştıkları olayları ve etrafındaki diğer kişileri değerlendirmek bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu meşru bir duruma getirmek için kullandıkları ölçütlerdir

Rokeach (1973) değer, belli bir davranış tarzı ya da varoluşun temel amacını ilgilendiren uzun süreli kişisel bir inanıştır.

Erdem'e (2003) göre değerler bireyin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak, istekleri, arzu edilen veya edilmeyen durumları gösterir. Güngör (1993) değerleri bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç ya da inançlar olarak tanımlamaktadır.

Değerler, bireylerin tutumlarının temel yapısını oluşturur ve bireyin belirli hedeflere çeşitli seçenekler içinden tercih etme yönünde zorlayan kararlı güdüler olarak tanımlanabilir (Özgüven, 2000:36).

Değerler, bir kimsenin değişik durumlarda gösterdiği sürekli davranışlara yön veren köklü inançlardır. Değerlerin kaynağını toplumun gelenek ve görenekleri oluşturmaktadır. Zaman içinde ortaya çıkan değişimler değer algılarında ve uygulamalarda da değişikliklerin olmasına yol açmaktadır (Oğuzhan, 1981: 45).

Değerler bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlara denir (Kızılcılık ve Erdem, 1994:99).

En genel manada bakıldığında değerler şu işlevleri yerine getirmektedir (Fichter,2009):

1. Bireyin yaşadığı toplumda diğer insanların gözünde nerede olduğunu bilmesine yardımcı olur. Değerler kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerlerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Böylece bireyler bu değerlere göre kendilerini ya da diğer bireyleri ödüllendirebilir veya cezalandırabilirler.
2. Değerler kişilerin dikkatini çekerek onları yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklaştırırlar. Bu sayede bireye diğer insanların davranışlarını tahmin etmesinde yardımcı olurlar. Böylece de bireylere amaç ve yön verirler.
3. Bağlı buldukları toplumun ideal düşünme ve davranma yollarını belirleyen değerler, bireylere toplumda sosyal olarak kabul edilebilir davranışların şemasını gösterirler. Böylece bireyler düşünce ve davranışlarını en iyi hangi yollarla gösterebileceklerini kavrayabilirler.

4. Değerler, bireylerin sosyal rollerini seçmesinde ve bu rolleri gerçekleştirmesinde onlara rehberlik eder, ilgi yaratır ve cesaret verirler. Böylelikle bireyler toplum içerisindeki çeşitli rollerin gerektirdikleri ile bu rollerden beklentilerin bazı değerli amaçlar doğrultusunda işlendiğini kavramış olurlar.

5. Değerler toplum içerisinde sosyal kontrolü sağlarlar. Bu sayede gelenek görenek töre ve adetlere uymaya yönelerek doğru şeyleri yapma noktasında bireyleri cesaretlendirirler. Ayrıca o toplumca onaylanmayan davranışları da engellerler. Yasaklanmış olan davranışlara işaret eder ve bu yasakların ihlal edilmesinden doğan utanma, suçluluk gibi duyguların kolayca aşılabilmesine yardımcı olurlar.

6. Değerler bağlı bulunduğu toplum içerisinde dayanışma aracı olarak da işlev gösterirler. Grupların toplu eylemlerde bulunmalarını sağlarlar ve dayanışmanın aracı olarak işlev görürler. Çünkü bireyler aynı değerlere sahip olan kişilerle bir arada olmayı ve ortak hareket etmeyi tercih etmektedirler. Bu anlamda değerler toplumun ve grubun bütünleşmesine katkıda bulunurlar.

Görüldüğü gibi değerlerin insan davranışlarını belirleme, onların toplumsal ilişkilerini düzenleme ve toplumun gelişip ilerlemesini sağlamak gibi işlevleri vardır. Değerlerin bu özellikleri eğitimcilerin değerlere özel bir önem vermelerini gerektirmekte, doğrudan eğitim programlarıyla ya da örtük programlarla bu değerlerin öğretilmesine çalışılmaktadır (Akbaş, 2008:9-25). Bu nedenle günümüzde pek çok ülkede okul öncesinden başlamak üzere üniversiteye kadar değerler eğitimine yönelik kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır (Önder, 2003).

Ryan ve Bohlin (1999), karakter ya da değerler eğitimini öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri, uygun seçimler yapabilmelerine olanak sağlayan bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi olarak tanımlamışlardır.

Dünya üzerindeki değerler eğitimi gerekli kabul edilmesine rağmen hangi değerlerin, kimlerce benimsenmesi gerektiği konusunda bir görüş birliği yoktur. Bu konuda ülkelerin belirledikleri ortak değerler şöyle gösterilebilir:

Tablo 1 Farklı ülkelerin belirledikleri değerler: (Doğanay, 2006:263)

Ülke adı Türkiye	Ortak değerler Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi,
---------------------	--

Yeni Zelanda	misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme. Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, görev, merhamet.
Avustralya	Tarafsızlık, akıl yürütme, saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama.
ABD	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere bazı değerlerin pek çok ülke programında yer alıyor olması bu değerlerin evrensel düzeyde kabul edilebilir olduğunun göstergesidir.

Değerler eğitimini etkileyen faktörlerden biri de ailedir. Nitelikli ve kişilik olarak sağlıklı bireylerin yetişmesinde ailenin önemi büyüktür. Bu nedenle değerler bakımından sağlıklı bir şekilde yetişmesinde ebeveynlere büyük görevler düşmektedir.

Çocuk kendi bilişsel ve duygusal kaynaklarını bağımsız olarak yönetme zamanına kadar ailesinin değerlerine bağlı olarak hayatını devam ettirir (Hökelekli,2013). Anne ve babasından gördüğü davranışları taklit eden çocuk belirli bir zaman sonra da bunu içselleştirecek ve karakter özelliği olarak kazanacaktır.

Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışmanın olmadığı toplumlarda huzur ve kalkınmadan söz edemeyiz (Yaman, 2012). Bu nedenle eğitim programlarında olması gerekli görülen değerler belirlenerek programa yerleştirilir ve çeşitli yollarla öğrenciye sunulur önce öğrencilerin bu değerleri anlamaları sağlanır. Ardından bu değerler bireyin kişiliklerinin bir parçası haline alacaktır (Belet ve Deveci, 2008).

Değerler eğitiminin planlı bir şekilde özenle verilmeye çalışıldığı yer ise eğitim kurumları yani okullardır. Özellikle sözel derslerde bu değerlerin aktarımı daha kolaydır

diyebiliriz. Türkçe derslerinde de Türkçe Öğretim programlarında yer alan hedef ve kazanımlara ulaşmada özellikle ders kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılırsa değerlerin öğrencilerce kavranması sağlanabilir. Bu noktada Türkçe derslerinde yer alan metinler aracılığıyla öğrencileri bu değerlerin kavratılması ve bunları hayatlarını uygulamalarına imkân sağlaması öğrencilere daha etkili ve daha nitelikli bir şekilde değerler eğitimi verilmesini sağlayacaktır.

İnsanın bireysel olarak hayatını eylemlerini amaç ve değerlerin belirlenmesi ve onları uygunluk sağlaması değerlerde mümkündür insanı insan yapan değerlerdir. Toplumsal anlamda değerler toplum tarafından en iyi en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen genelleştirilmiş davranış ilkeleridir.

Yapılan tanımlardan yola çıkarak değerler ile ilgili öz bilgilere ulaşabiliriz:

1. Tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlardır.
2. Üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.
3. Sosyal hayatı düzenleme rolleri vardır.
4. Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
5. Sosyal kontrol unsurlarıdır.
6. Kültürün devamlılığını sağlarlar.
7. Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanırlar.
8. Tutumların altyapısını oluştururlar
9. Güdüleyici ve özendiricidirler.
10. Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler.
11. Dışlanmışlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar
12. Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.
13. Kalıtsal değil yaşayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır.
14. Ahlaki olgunluğa ulaştırırlar.
15. Bütünleyici ve birleştiricidirler. Hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilir.
16. Dayanışma araçlarıdır.

17. Değerleri yaşayan ve yaşatan insandır bu yönüyle değerler insanidir.
18. Bireylere amaç ve yön belirlemede etki ederler.
19. Nitel özelliklere sahiptirler.
20. Değerler birbiriyle ilişkilidir.
21. Bireye ayırt etme, ilke oluşturma, uyum sağlama yetileri kazandırırılar.
22. Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırırılar.
23. Değerler kişilere bakış açısı sağlar.
24. Soyutturlar.
25. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler.
26. Farklı disiplinlerde (Felsefe, sosyoloji, ekonomi, matematik vs.) farklı anlam çerçevesi çağrıştırırılar.
27. Dinamiktirler, değişme gösterebilirler (Aydın ve Gürler, 2013:7-8).

2.5.1.Değerler Eğitiminin Amacı

Değerler eğitiminin amacı çocuğun doğuştan getirdiği en iyi tarafı ortaya çıkarmak; kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak; insani mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak; bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve kurtarmak bunun yanında iyi ahlakla donatmak ve devamını sağlamaktır (Aydın ve Gürler, 2013:16).

Değerler eğitiminde amaç çocuğun çevresine ve kendisine karşı olan sorumluluklarının farkına varmasını sağlamaktır. Evde, okulda ve buna bağlı olarak da uyumlu bir geleceğin oluşturulmasında kendilerine düşen görevin farkına varmalarını sağlamaktır. Ayrıca ilişkide bulunduğu insanlarla işbirliği yapmayı öğrenmek, başkalarının görüşlerine önem verilmesinin farkında olmak; ebeveyne, öğretmenlere, birbirimize, yaşlılara, yasalara ve düzene kısaca her şeye yönelik saygı geliştirmektir (Yılmaz, 2010:66).

2.5.2.Okulda Değerler Eğitiminin Gerekliliği

Artık okullarımızda akademik başarı kadar dürüstlük, saygılı olma, ahlaki değerlere uyma, rahat iletişim kurma, nezaket kurallarına uyma, temiz olma ve benzeri kavramlar da ön

plana çıkmaktadır. Bireyin bir bütün olarak ele alınmasına, insanı insan yapan özelliklerin geliştirilmesine çaba harcanmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde değerler eğitimi önemsenmektedir, bu bağlamda eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programlarla amaçlanan çocukları, bu kavramlar ile erken yaşlarda tanıştırmak, kendi akran grubu ile birlikte çeşitli masal hikâye ve grup etkinliklerinden de yararlanarak bu kavramlar konusunda düşündürmektedir.

Okulda değerler eğitimi amaçlarından biri öğrencilerde sağlıklı tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır.

Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar açıklanmıştır:

1. Herhangi bir değeri öğretmeye başlarken önce o değer net bir şekilde tanımlanmalıdır. Söz konusu kavramla eş ve zıt anlamlı kelimeler üzerinde konuşarak kavram netleştirilebilir. Öğrencilere iyi-kötü, görev, sorumluluk-sorumsuzluk, erdem hakkında açık ve tam bilgiler verilip bunların fikirleri oluşturulmalıdır.
2. Değerler açıklanırken, söz konusu değere sahip insanların davranışları somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin sevgiyi öğretmeyi istiyorsak “Seven bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusunun tek tek ortaya konulması, değer anlaşılmaya ve özümsemesine yardımcı olur.
3. Değerler öğretilirken söz konusu değere sahip olunursa ne kazanacağımız ve sahip olmazsak ne kaybedeceğimiz örneklerle somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, adaleti öğretmek istiyorsak “Adil bir insan neler yapar neler yapmaz?” konusu açıklanmalıdır.
4. Değerler ile ilgili tavsiyelerde bulunurken emir veren bir dil kullanmak yerine, bu konudaki örnek kişi ve öykülerden yararlanarak dolaylı olarak vurgu yapılmalıdır.
5. Değerlerimiz konusunda öğrencilerin tartışması sağlanabilir. Neden bu değer iyidir neden bu değeri önemsemeliyiz ve benzeri sorularla değerleri açmak öğrencilerin değerleri benimsemelerine ve sahiplenmelerine yardımcı olur.
6. Öğrencilerden değerlerle ilgili örnekler bulmalarını istemek konuyu daha iyi vurgular.
7. Değerler ile ilgili etkinlikler hazırlanabilir. Öğrencilerin değerlerle ilgili kompozisyon, şiir, öykü yazmaları; resim yapmaları, bulmaca hazırlamaları istenebilir.

8. Öğrencilere değerlerle ilgili yazılı materyal taraması yaptırılabilir. Değerlerle ilgili gazete dergi haberleri, şiir, öykü, resim, film, sunu bulmaları ve bunların sınıfça okunup tartışılması sağlanabilir.

9. Ödül ve ceza verirken duygusal değil adaletle hareket edilmelidir (Aydın ve Gürler 2013,199-200).

Bunlara ek olarak Göçer (2010:341-369), Türkçe öğretiminde öğretme ortamlarında öğrencilere dinlenen fıkrayı kendi cümleleriyle kısaca anlatma, anlatılan fikranın içeriğine uygun özgün ve eleştirel görüşler dile getirme, okunan ya da dinlenen fıkrayı canlandırma, fıkralarda geçen yeni kelime, deyim ve atasözlerini tespit edip üzerinde çalışma vb. etkinliklerle öğrencilerin okuduğunu anlama ve anlatma becerileriyle üst düzey zihinsel becerilerinin geliştirilebileceğini belirtmektedir.

2.6. Söz Varlığı

Geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kuran kültürün taşıyıcısı olan bir milletin tarihine kültürüne gelenek ve göreneklerine ışık tutan dili Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde dil ile ilgili şu tanımı yapmaktadır: “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir.”

Prof. Dr. Günay Karaağaç “Türkçenin Söz Dizimi” adlı kitabında dil, söz varlığı ve söz dizimi ile ilgili birtakım düşüncelerini belirtmiştir. Bunları aktarırken söz varlığı ve söz dizimi arasındaki farkı şu cümlelerle ifade etmiştir: “Dil, gerçek dünyanın, dilin saymaca birimleri ile yeniden kurulmasıdır. Gerçekler dünyasındaki varlık ve eylemlerin dildeki adlarından oluşan sözlükler, dilin nedensiz genellemelerden doğmuş sosyal yapısını; varlık ile varlık (söz öbekleri) ve varlık ile eylem (cümle) gibi başlıca iki türü olan söz dizimi ise, dilin nedenli özellemelere dayalı bireysel yapısını ifade ederler. Dilin söz varlığı, yani sözlük, toplumun geçtiği yolların; söz dizimi ise, kişinin geçtiği yolların toplamıdır.”

Bir dildeki zenginliği ortaya koyan söz varlığı ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalardan en kapsamlısı Doğan Aksan tarafından gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. Doğan Aksan “Türkçenin Sözvarlığı” adlı kitabında söz varlığı ile ilgili olarak düşüncelerini “Sözvarlığı, sadece bir dilde bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil, aynı

zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürün yaratıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Örneğin toplum yaşamında aile ilişkilerinin sıkı olduğu Türk dünyasında bu ilişkiler kavramlaştırılmakta, elti, görümce, baldız, yenge gibi ayrı kavramlar belirlenmiş buna karşılık Hint-Avrupa dil ailesinin Roman ve Germen kollarının her birinde bu kavramların tümü tek bir sözcükle anlatım bulmaktadır.” diye açıklamaktadır.

Ayrıca bireyler arasında etkili iletişimi sağlayan öğrencilerin temel dil becerilerini etkileyen söz varlığı, bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, sözcük dağarcığı, kelime hazinesi; söz dağarcığı ise bir dilde kullanılan veya bir kimsenin bildiği, kullandığı sözlerin bütünü (TDK, 2005: 1807, 1805) şeklinde açıklanmaktadır.

Kendi sınıf seviyesine uygun söz dağarcığına sahip öğrenciler için dil becerilerini (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) geliştirme, dil bilgisi konu, kavram ve kurallarını kavrama, anlama ve anlatmada büyük avantaja sahiptir diyebiliriz. Öğrenciler sahip oldukları söz varlığı sayesinde gerek sözlü gerekse yazılı anlatımlarda vermek istedikleri mesajları yerli yerinde iletebilirler. Okuyan, okuduğunu anlayan bunları çevresindekilerle paylaşan okuduklarında kendinden bir şeyler bulan kendisinin de okuduklarına bir şeyler katabildiğini fark eden öğrencilerin kelime hazinleri daha fazla gelişebilir.

Söz varlığı zengin bireylerin yetişmesi önemlidir. Çünkü baktığımızda düşünürler kendi düşüncelerini ifade ederken, düşüncelerini ifade ederken, şair ve yazarların etkileyici eserler üretirken, hatipler etkileyici, dikkat çekici başarılı konuşmalara imza atarken sahip oldukları söz varlığının enginliğine sığınarak bunu gerçekleştirir. Dili kullanmada göstermiş oldukları ustalıklı güzel ürünlerin ortaya çıkmasını sağlarlar.

Söz dağarcığının zenginleştirilmesi bireyin anlamını bilmediği kelimelerin anlamını bilir duruma gelmesi ve bunun kullanması değişik etkinlikleri gerektirir (Acat, 2008: 15). Tekerlemeler, bilmeceler, fıkralar, masallar vb. dilin sunduğu seçkin edebî ürünlerdir. Bu edebî türler çocukların edebiyat dünyalarını oluşturur. Masalların dışında bilmeceler, fıkralar ve tekerlemeler çocuklar tarafından yeniden üretilebilir. Çocuklar dili işleyerek onu ebedileştirmeye devam ederler. Edebiyat süreci, okul öncesinden, okul hayatına taşınır (Önal, 2002: 2).

Söz varlığının tamamıyla saf ana dilden meydana geldiğini düşünmek pek de akla mantığa sığacak bir iş değildir. Çünkü bir dil zamanla çeşitli sebeplerle karşılaştığı diğer dillerden aldığı kelimeleri dilin yapısının elverdiği ölçüde bünyesine katar. Böylece dil daha geniş düşünmeye imkân verecek şekilde genişler ve daha üst seviyeye gelecek hali alır.

Bir dilin kelime hazinesini oluşturan unsurlar şöyle sıralanır; İlmî kelimeler, edebî kelimeler, arkaik kelimeler, teknik kelimeler, halk dili kelimeleri, lehçe kelimeler, ortak kelimeler, yabancı kelimeler, argo kelimeler, bayağı kelimeler (Oy, 1982:267).

Deyimler, Türkçenin güzelliğine, kavram zenginliğine, anlatım gücünün artırılmasına katkıda bulunur (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009: 9). Ömer Asım Aksoy, “Deyimler ulusun söz yaratma gücünden doğar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir anlam sığdırılmıştır.” sözleri ile bize deyimlerin yapısını açıklamıştır. Edebî ürünlerde geçen deyimler öğrencinin dikkatini daha çok çekerek daha kalıcı bir öğrenme sağlayacak ve öğrencilerin kelime dağarcığı genişleyecektir. Ayrıca öğrencinin dikkatini cezbeden edebi ürünler öğrencileri okumaya teşvik edecektir.

İkilemeleri, pekiştirme sıfatlarını, tezlik, sürerlik ve yaklaşma fiillerini, ses taklidi kelimeleri, deyimleri, atasözlerini, duaları, bedduaları ve birbirinden güzel renkli, inceliklerle yüklü halk dili söylemlerini anlatım biçimlerinde barındıran masallar (Yavuz, 1997: 439). Öğrencilere dilin inceliklerini gösterir. Öğrencilerin söz varlığını genişletir, anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Aynı şekilde fıkralar, roman ve hikâyeler gibi gerek anonim gerekse yazarı belli olan pek çok edebi ürün de bunları içermesi bakımından fayda gösterecektir.

Söz varlığını besleyen önemli kaynaklardan birisi olan ders kitaplarında aranacak niteliklerle ilgili olarak

- Kullanılan her kelime sonraki konuların anlaşılması için temel oluşturabilir. Bu yüzden dersle ilgili kavramların anlamı açıklanmalıdır.
- Güçlü bir anlatım için isim, sıfat, zarf, zamir, fiil, edat, bağlaç ve ünlem gibi değişik kelime türleri kullanılmalıdır.
- Metinlerdeki kelimeler, öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Bu da, uygun kelimelerden oluşmuş metinlerin seçimiyle gerçekleşecektir.
- Kelimelerin uzunlukları, öğrencilerin okuma becerilerine uygun olmalıdır. Çünkü bu durum kelimenin okunabilirliğini etkileyecektir.
- Öğrencilerin söz varlıkları dikkate alınmalıdır. Söz varlığını geliştirmede ders kitaplarının dolayısıyla metinlerin etkin rolü vardır.

- Bir kavrama karşılık metinlerin her yerinde aynı kelimeler kullanılmamalıdır. Bunun için, kelimelerin nüansları dikkate alınarak değişik kelimeler kullanılabilir.

Aynı anlamdaki kelimelerin kullanımı gerekiyorsa amaç söz varlığını geliştirmeye dönük olmalıdır. (Kılıç ve Seven, 2002: 101–102).

“Türkçe dersi çok yönlü bir derstir. Bu bakımdan bu dersle ilgili çalışmalar sırasında, birden çok değişik yöntem ve tekniğe başvurulması hem doğal hem de zorunludur.”(Kavcar vd., 187: 14).Anlatma yöntemi, tartışma yöntemi, gösterip yaptırma yöntemi; teknik olarak gösteri, soru-cevap , rol yapma, drama, benzetim, ikili ve grup çalışmaları, inşâat, tartışma soruları (Demirel, 2002: 33-46), anlatma aklama metodu, tekrar metodu, oyunlaştırma ve gösteri metodu, gözlem ve inceleme metodu, tümevarım-tümdengelim metodu, analiz metodu, sentez metodu, küme çalışması, (Karakuş, 2000: 181-185). Türkçe öğretiminde başvuru yöntem ve tekniklerdir. Öğrenci düzeyine en uygun yöntem ve tekniğin seçilmesi de çok önemlidir (Cemiloğlu, 1998: 81).

Söz varlığını geliştirmenin en önemli yolu “okuma”dır. Okunan metindeki bilinmeyen kelimeler, okumayı ve okuduğunu anlamayı olumsuz yönde etkiler. Bu konuda metin seçimi çok önemlidir. “Okumada belli bir düzeye gelen öğrencilere verilen okuma metinlerinde, öğrencinin anlamını bilmediği ve öğrenmesi gerekli olan kelimeler özellikle verilmelidir. Çünkü dil öğretiminde kelime zenginliğinin artması, öğrencinin becerisini artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır.” (Yalçın, 2002: 58).

Ders işlerken okunan metindeki kelimelerin öğrencilere kazandırılmasında şunlara dikkat edilmelidir:

- a. Kelimelerin anlamını sözün gelişinden çıkarma,
- b. Kelimelerin temsil ettiği kavramın örneklerini sunma,
- c. Kelimenin anlamını sözlük ve ansiklopedilerden buldurma,
- d. Kelimenin yapısını inceleme,
- e. Kelimenin cümle içindeki görevini ve diğer kelimelerle ilişkisini belirleme,
- f. Kelimenin eş, zıt ve yakın anlamlarını verip birbirleriyle karşılaştırma,
- g. Kelime, soyut ise tanımından hareketle öğretme.

Derste okunan bir metinde karşılaşılan ve bilinmeyen kelimelerin;

- a. Sözü'n gelişinden anlamını çıkararak ve öğrencilere çıkarttırarak,
- b. Sözlük, ansiklopedi, indeks ve dipnotlardan buldurarak,
- c. Bir varlığı ifade ediyorsa resmini (mümkünse kendini) göstererek,
- d. Eş, karşıt, yakın anlamlarını vererek,
- e. Başka kelimelerle karşılaştırma yaparak,
- f. Soyut kelime ise tarifini yaparak öğrencilerin kelime dağarcığına eklemelerine yardımcı olunur (Karakuş, 2000: 129– 130).

Dinleme genel olarak dilin kazanılması ve kullanılmasında özel olarak da söz varlığının geliştirilmesinde en doğal yoldur. Okuma çalışmalarıyla birlikte yürütülür.

1. a. Öğrencilerin ilgisini çekecek bir metin, bazı kelime ve anlam kalıpları silinerek öğrencilere dağıtılır.
- b. Öğretmen metni hızla okurken, öğrencilerden ilgili yerlere uygun kelime veya kelime gruplarını yazmaları istenip doğrusu buldurulur.
- c. Öğrencilerden, yaptıkları hataları metnin altına çıkarmaları istenir. Böylece öğrencilerin yaptıkları hataları bilmeleri ve ileride yapılacak uygulamalardaki kelime dağarcığı gelişmesini adım adım izlemesi sağlanır (Yalçın, 2001: 129).
- 2.a. Somut kelimelerin öğretiminde varlıkların kendisi veya resmi gösterilerek, ne olduğu sorulur.
- b. Resim gösterilirken tepegöz, slayt veya projeksiyon kullanılarak öğrenme, daha kalıcı hâle getirilir.
- c. Kısa film veya skeç izlettirilip, anlatılanların, olayların içinden öğrenilebilecek kelimeler, kavramlar sıralanır (Yıldız, 2006: 330).

Dildeki edilgen kelimelerin, etkin hâle gelmesini sağlayabilecek etkinlikler konuşma etkinlikleridir. Kelimeler, konuşmada kullanıldıkça belleğe yerleşirse de konuşma etkinliğini kelime dağarcığı henüz çok gelişmemiş olabilecek öğrencilerce gerçekleştirileceğinden dinleme ve okuma etkinliklerine göre daha az kelime öğrenilir. Bu durumda öğretmen “Öğrenilecek sözcüğün temsil ettiği kavram soyut ise kavramın temel özellikleri açık olarak tanımlanmalıdır. Sözel olarak (konuşmayla) tanımlanan bu özellikler, dramatizasyon tekniğinden yararlanılarak daha anlamlı hâle getirilebilir. Kavramın özelliklerini, sergilenen

durum içinde gören öğrencilerin, kavram ve sözcük arasında bir bağ kurmaları da sağlanmış olur.” (Vural, 2004: 91).

Kelime öğretimi, konuşmada olduğu gibi yazma etkinliklerinde de sınırlıdır.

1. Dinleme, okuma ve konuşma etkinliklerinde öğrenilen kelimeler için bir kelime defteri tutturulur.
2. Seviyeye uygun olarak seçilen 30 kelimeye her hafta 10 kelime daha eklenerek mektup, masal, hikâye, hatıra, haber vs. yazdırılır.
3. Çalışma kâğıdında verilen kelime listesi, metindeki boşluklara yazılır. Öğretmen metni okur, doğru kelimeyi boşluğa yerleştirir. Öğrenciler de yazdıkları kelimeyle doğru kelimeyi karşılaştırırlar.
4. Herhangi bir kavram etrafında tahtaya kelimeler ve kavramlar yazılır. Öğrenciler, bu kelime ve kavramların geçtiği metinler yazarak yeni kelimeler öğrenir ve kullanırlar. (Cluster metodu)
5. Öğrenciler, okunan bir metindeki konuyla ilgili olarak tahtaya yazılan kelimeleri, cümlelerinde kullanırlar. Öğrenciler, bu sırada konuyu kavrarken başarılı bir dinleme gerçekleştirirler ve yazarak metin üretmiş olurlar. (Metne karşı metin oluşturma)
6. Seviyeye uygun bulmacalar ipuçları verilerek çözdürülür.
7. Öğrenilen kelimelerden oluşturulan listelerdeki kelimeler, diğer etkinliklerdeki kelimelerle birleştirilerek, bir yıl boyunca öğrenilen kelimeler ortaya çıkarılır (Yıldız, 2006: 331–332).

2.7.İlgili Araştırmalar

John Morreall, (1997). “Gülmeyi Ciddiye Almak” adlı çalışmasında gülmenin nedenleri üzerinde durur. Sonrasında mizahi gülme durumları ile mizahi olmayan gülme durumlarından bahseder ve farklarını açıklar. Mizah kuramları hakkında bilgi verdikten sonra kendi mizah kuramını açıklar. Ayrıca mizah çeşitliliği, mizah e estetik ilişki, mizahın insan yaşamına etkisi, mizahın toplumsal değeri hakkında yorumlarda bulunur.

Selman Çiçekler (2006), tarafından Türkçe öğretiminde fıkra metinlerinin kullanılması üzerine çalışma yapmıştır. Türkçe derslerinde fıkraların nasıl kullanılacağı üzerinde durmuştur. Türkçe öğretim programına uygun olarak ders planlarında fıkra kullanımının nasıl olacağına ilişkin bilgiler yer almıştır.

Saim Sakaoğlu'nun (1992) "Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca" adlı çalışması Selçuk Üniversitesi yayınları arasındadır. Bu eser bir giriş ve iki bölüm halindedir. Giriş bölümü "Fıkralar Üzerine" başlığını taşır. Birinci Bölüm (11- 114), "Türk Fıkraları-Fıkra Tipleri" başlığını taşıyıp bu bölümde sekiz makaleye yer verilmiştir. İkinci Bölüm (115-170), "Nasreddin Hoca" başlığını taşıyıp yedi makale de bu bölümde yer almaktadır.

Özlek, (2014), "Kırk Vezir Hikâyeleri'nde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı" adlı yüksek lisans tezinde 15. yüzyılda Osmanlı Devleti sahasında mensur hikâye tarzında ve şeyh-zâde Ahmet Mısırî tarafından kaleme alınan Kırk Vezir Hikâyeleri adlı eserde yer alan metinlerdeki eğitici değerleri tespit etmiş ve bu değerlerin nasıl aktarıldığını ifade etmiştir. Eserin içerdiği söz varlığını belirledikten sonra Türkçe öğretimine katkılarını, seçilen bir hikâyede kullanılan isim ve fiilleri çıkararak eserin bütününde Türkçenin nasıl kullanıldığını ortaya koymuştur. Hazırlanan çalışmada ilk olarak Kırk Vezir Hikâyelerinde yer alan öyküler özetlenmiş, sonrasında epizotlarına ayrılmış ve metinlerde aktarılmak istenen iletiler belirlenmiştir. Kırk Vezir Hikâyeleri'nin değer öğretimi için uygun bir materyal olduğu, söz varlığı açısından zengin olup Türkçe öğretimine (dil becerilerinin geliştirilmesine) katkı sağlayacak düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dursun Yıldırım'ın (2016) "Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları" adlı eseri Bektaşî fıkralarını incelemiş, bu fıkraların Türk fıkra geleneği içindeki yerini belirlemiş ve fıkraları konu, yapı, dil ve üslup mekân zaman vb. özellikler bakımından sınıflandırmıştır.

Boratav'ın (1991) "Folklor ve Edebiyat II", adlı eserinde halk şairleri; roman destan, hikâye; masal, fıkra, efsane; türkü, ağıt, ninni; halk tiyatrosu hakkında yazılmış yazıları vardır. Bu yazılardan biri de "Bektaşî ile Bektaşî Fıkraları Üzerine" başlığını taşır.

Nigar Dilşat Kanat'ın (2017) "Mizah Teorileri Bağlamında Bektaşî Fıkraları" adlı yüksek lisans tezinde, Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinden olan fıkralar, "Mizah Teorileri" ışığında incelenmiştir. Çalışmada Gülme ve Mizah kavramları açıklandıktan sonra, mizahı oluşturan türlere ve bu türlerin açıklamalarına da yer verilmiştir. Devamında Türk Halk Edebiyatında Fıkra Türü ve özelliklerine değinilip inceleme konusu olan fıkraların ruhunu iyi anlayabilmek amacıyla Bektaşîlik öğretisi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Sonrasında ise Bektaşî fıkralarının karakteristik özelliklerini paylaşılıp Mizah Teorileri Işığında Bektaşî fıkralarını sınıflandırılmıştır.

Ülker Şen (2007), Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser üzerinden Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada 100

temel eser içerisinden seçilen 58 eser Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 20 değer bakımından incelenmiştir. Sonuç olarak sevgi, duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk, sağlıklı olmaya önem verme, barış, özgürlük, bilimsellik değerleri gibi değerlerin varlığı tespit edilmiştir.

Elvan Yalçınkaya (2015), “Bektaşî Fıkralarının Eğitici Yönü Ve Değerler Eğitimi Açısından Önemi” konusunda çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, Alevî-Bektaşî geleneğinde dilden dile anlatılan Bektaşî fıkralarını İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan değerler açısından incelenmiştir. Bu doğrultusunda, Bektaşî fıkralarını derleyen Yıldırım (1999)’ın “Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları” adlı çalışmasındaki tüm fıkralar incelenmiş ve değerler eğitimi açısından sınıflandırılmıştır.

İ. Seçkin Aydın (2006), "Türkçe Öğretiminde Mizah Kullanımının Öğrenci Tutum ve Başarısına Etkisi (İzmir İlköğretim 8. Sınıf Örneğinde)" adlı bir çalışma yapmıştır. Bu araştırmada, mizahın tanımı, mizahın tarihsel gelişimi, mizah kuramlarına yer verildikten sonra mizahın diğer kavramlarla olan ilişkisi açıklanmıştır. Mizah kullanımının Türkçe dersi üzerinde nasıl ve ne derece etkili olduğunu değerlendirmiştir. Çalışmada kullanılan gülmece öyküleri, karikatürler, fıkralar ve sınıf içi mizahî etkinliklerin, öğrencilerin Türkçe akademik başarılarına etkileri, mizaha yönelik tutumları ve Türkçe dersine yönelik tutumları ele alınmıştır. Bunlara ek olarak araştırmada, mizah kullanımının Türkçe dersinin gereksinimlerini karşılama düzeyi belirlenmiştir.

Nurşen Yıldırım (2018) Araştırmada, fıkra türünün genel nitelikleri, eğitici değer kavramı ve İncili Çavuş’un kimliğine değinildikten sonra İncili Çavuş fıkralarında yer alan bireysel, sosyal ve dini değerler tespit edilerek söz konusu fıkraların eğitici değer bakımından zenginliği ortaya konulmuştur.

Demirtaş (2012), “Değerler eğitiminde edebi ürünlerden yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları” adlı çalışmada, öncelikle öğrencilere değer kazandırma sürecinde edebi ürünlerinden yararlanmanın önemi üzerinde durmuş, devamında halk kültürünün önemli öğelerinden olan Nasreddin Hoca fıkralarının değerler eğitiminde araç olarak kullanılmasına yönelik bir tespit çalışması yapmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan değer unsurlarını belirleyerek sınıflandırma yapmış ve bunların Türkçe eğitimi ve değerler eğitimindeki önemini ortaya koymuştur.

Özbay (2010), Nasreddin Hoca fıkralarını Türkçe öğretimi açısından ele almış ve bu fıkraların başta kültür ve değer aktarımı olmak üzere anlatım temelli becerilerde kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

Yusuf Çotuksöken (2004) de "Bektaşî Fıkraları" başlığını taşıyan çalışmasında fıkraları "Konuları ile Kullanıldığı Bağlamlara Göre" sınıflandırmıştır.

Halil İbrahim Şahin (2010), "Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri" adlı çalışmasında "üstünlük", "uyumsuzluk" ve "rahatlama" gibi gülme teorileri bağlamında Bektaşî fıkralarındaki gülmeye neden olan durumlarla tespitler yaptıktan sonra bunlarla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Hikmet Yazıcı (2013) ise, "Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı ve İşlevi Bağlamında Bireysel ve Toplumsal Ruh Sağlığı" adlı makalesinde Bektaşî fıkralarını mizah anlayışı ve işlevi bağlamında ele almış ve bireysel ve toplumsal ruh sağlığı konularını açıklamıştır. Bu çalışmada Bektaşî fıkraları ile farklı şekillerde sergilenen mizah tarzları arasında bir bağ kurulup, Bektaşî fıkralarındaki mizahın ruh sağlığı üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Kolaç (2010) tarafından Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programları (1-5,6-8) değerler ve hoşgörü kavramlarına yer vermeleri bakımından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda programlarda değer ve hoşgörü kavramlarına yeteri düzeyde yer verilmediği görülmüş, Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesi aracılığıyla bu kavramlara yer verilmesi önerilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Araştırmanın yöntem bölümünde “araştırma modeli”, “veriler ve toplanması” ile “verilerin analizi ve yorumu” açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma türleri, yaygın bir şekilde betimsel/nitel ve deneysel olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Betimsel araştırmalar geçmişte ya da hâlâ var olan bir durumu var olduğu hâliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalardır. Deneysel modeller, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklamak amacı ile doğrudan araştırmacının kontrolü altında gözlenmek istenen verilerin üretildiği modellerdir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.

Araştırmada Bektaşî fıkralarındaki kök değerler ile Bektaşî fıkralarının söz varlığı ortaya konmaya çalışıldığı için betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Dursun Yıldırımın Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları adlı eseri Bektaşî fikrasına yer vererek en kapsamlı derleme örneklerinden biri olduğu için tercih edilmiştir. Bu tür çalışmalar ders kitaplarına kaynaklık edebileceğinden ve derslerde kullanılabileceğinden fıkralar Türkçe Öğretim Programında yer alan kök değerler bakımından incelenmiştir. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu kök değerlerle bağlantılı değerlere ilişkili olduğu alt değerlerle de yer verilmiştir.

Araştırmada Türkçe Öğretim Programında yer alan kök değerler bakımından Bektaşî fıkraları incelenmiştir. Devamında fıkralar söz varlığı; deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri (kalıp sözler), doldurma sözler, terimler alt başlıkları altında incelenip değerlendirilmiş ve yorumu sonuç bölümünde aktarılmıştır.

3.2. Veri Toplama Tekniği

Çalışmamız nitel/betimsel araştırma olduğu için veri toplama tekniği olarak yazılı dokümanların incelenmesi yöntemi kullanılmıştır.

Doküman incelemesi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada ilk olarak, anahtar sözcüklerle ilgili alan yazın taranmıştır. Bazı kaynaklarda belgesel tarama olarak da geçen doküman incelemesinde var olan kayıt ve belgeler incelenerek veriler toplanmıştır. Tarananlar: geçmişteki olguların iz bıraktığı resim, film, plak, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç, bina, heykel vb. kalıntılarla; olgular hakkında sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı, yaşam öyküsü ve benzerleridir (Karasar, 1999) .

Genel tarama ve içerik çözümlemesi amacıyla kullanılan belgesel tarama tekniğinde genel tarama, araştırmacının araştırdığı konuyla ilgili literatür taramasını; içerik çözümlemesi ise belli bir metnin, kitabın, belgenin belli özelliklerinin sayısallaştırılarak belirlenmesini kapsar (Karasar, 1999). İncelenen fıkralar doküman içerik analizine tabî tutularak içerdiği eğitici değerler ve söz varlığı (deyim, ikileme, ilişik sözler, doldurma sözler, terimler) tespit edilmiştir. Bektaşî fıkraları değerler eğitimi açısından incelenerek Türkçe Öğretim Programında yer alan kök değerler ile uyumluluğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca söz varlığı da incelenerek söz varlığı açısından da zenginliği ortaya konulmak istenmiştir.

3.3. Çalışma Materyali

Bu çalışmada Dursun Yıldırım'ın Akçağ Yayınları'ndan 2016'da çıkan (3. Basım) "Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları" çalışmasında yer alan toplam 389 fıkra incelenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verileri analizi için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Hemen her araştırmada karşımıza çıkan yöntem araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Doküman incelemesinin artlarına ilişkin olarak Bailey (1982) şu yedi boyuttan söz eder: Kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli veya

zamana yayılmış analiz, örneklem büyüklüğü, bireysellik ve özgünlük, (görelî) düşük maliyet ve nitelik.

Verilerin analizinde değerler eğitimi ile söz varlığı ana başlıklarındaki verilerden yararlanılmıştır. Bu verilere göre incelenen fıkraların söz varlığı ve değerler eğitimi açısından yeterli olup olmadığı kök değerler ile örtüşüp örtüşmediği bakımlarından değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR VE YORUM

4.1. Değerler Eğitimi

Bu bölümde incelenen fıkralardaki değerler 2018 Türkçe Öğretim programında yer alan; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerler kullanılarak tespit edilip sınıflandırılmıştır.

4.1.1. Adalet

Adil olma herkese hakkını vermek durumu olan adalet kavramından ortaya çıkan adil olma kavramı, kişinin, baş başkalarının, hakkına ve hukukuna uygun davranması, hak dağıtımı ve paylaşımında insafli bir yolun izlenmesi durumudur (Hökelekli: 2013).

Bektaşî fıkralarında haksızlıkla ilgili konulara yer verilirken mizahi bir üslup kullanılmıştır. Bazı olayların gerçekleşmesi pek mümkün olmasa da fıkralarda anlatılmasındaki amaç öğüt vermektir.

Bu değerlerin toplum hâlinde yaşayan insanlar için önemli olduğu açıktır. Değer eğitimcileri için önemli konular vatandaşlık ve ahlaki değerlerin öğretilmesidir (Akbaş, 2008). Bu değerlerin kazandırılmasında Bektaşî fıkralarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Bektaşî, cemiyet hayatında cereyan eden olayları tenkit ederken insanlara doğruyu, güzeli öğretmeyi ve düşündürmeyi gaye edinmiştir. Olayları gülünçleştirerek halkı eğlendirmeyi değil, güldürürken öğretmeyi ve eğitmeyi esas almıştır (Yıldırım, 1999). Bu yönüyle Bektaşî fıkraları aslında değerler eğitiminde kullanılacak en önemli kaynaklarımızdandır. Fıkralar Türk cemiyetine mensup bütün insanları, tabakaları temsil ettiğinden (Yıldırım, 1999) Bektaşîlik bugün belli bir zümreden çok herkesi içine alan bir hayat tarzı hâline dönüşmüştür (Özcan, 2004; Yıldırım, 1999).

Bektaşî'nin yaşadığı cemiyette, ahlaki değerlerin değişmesinden doğan bazı huzursuzlukların artışı bile, cemiyetin bir değerler değişimine uğradığı intibasını vermektedir. Bu umumi intiba, fıkraların daha çok Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde geçmiş olmasıyla alakalıdır. Bektaşî, cemiyetteki huzursuzluğa ve değerlerin değişmesinden telaşa kapılanlara

bazen hak vermekle birlikte, cemiyetin umumi ahlak anlayışından da pek memnun olmadığını ifade eder (Yıldırım, 1999).

Adalet değerinin ve adalet değerine bağlı davranışların tespit edildiği fıkralar şunlardır:

Tablo 2 “Adalet” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Çıplakları Giydirseydin	6	129
Mehmet Ali Paşanın Kulu	23	137
Kürt Beyi	28	140
Hangisi Daha Uğursuzmuş	35	145
Gözleri Üstünde Kalmış	48	152
Gani Baba'nın Muskası	81	170
Ramazanın Haddine mi Düşmüş	124	197
On Bir Ayın Sultanı	140	202
Varlık Harcamakla Belli Olur	294	281
Daha Evvel Hapsetseniz Olmaz Mı?	299	284
Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	321
Mahyacının Başına Gelenler	377	331
Garip Bir Hüsn-ü Şehadet	384	334

Çıplakları Giydirseydin, fıkrasında Bektaşî'nin biri bir köyden geçer. Birçok çıplak sefil insanlarla birçok temiz tüylü koyun görür:

- Ey Allah'ım, koyunların yerine şu çıplakları giydirseydin ya, der.

Bu fıkra Allah'a sitem gibi görünse de insanlar arasındaki rızkın eşit ve adil şekilde paylaşılmamasından kaynaklanan adaletsizliği, yoksulluğu eleştirerek bu duruma bir tepki ortaya koymuştur. Bu sayede adalet değerinin önemine dikkat çekilmiştir.

Mehmet Ali Paşa'nın Kulu, fıkrasında Bektaşî'nin kıyafetinden ötürü hor görülmesi ve Bektaşî'nin bunu:

“Hey Allah'ım! Ben ki senin kulunum. Bir benim şu halime bak, bir de Mehmet Ali Paşa'nın kulu olan herifin kıyafetine bak. Bak da, sen utan!” demesi yine tasavvufi bir durum olarak sevgiliye sitem eder gibi Allah'a sitem etme yoluyla gelirdeki adaletsizliğe eleştiri niteliğindedir.

Kürt Beyi, fıkrasında zengin Kürt beyine bir Bektaşî misafir olmuş. Malı mülkü çok olan bu Kürt beyine Bektaşî bu malı nereden bulduğunu sormuş: “Bunları bana Allah'ım verdi.” cevabını alan Bektaşî Allah'a karşı “Ver ver böyle daha adını söyleyemeyenlere ver.” demiş. İnsanların sahip oldukları zenginliğin içinde yoksulların da rızıklarının bulunduğu unutulması düşünülmemesi hem gelirdeki adaletsizliğe eleştiri hem de yardımseverliğin ve kültürel değerlerimizin unutulmasına eleştirinin bir örneğidir.

Hangisi Daha Uğursuzmuş, fıkrasında Padişahın avlanamama sebebini bir adamın uğursuzluğuna bağlamaları ve derhal o adamı yaşam hakkı olmadığı için asılmasını istemeleri buna karşın Bektaşî'nin kendisini hazırcevaplıkla özgüven içinde savunması ve padişahın Bektaşî'nin cevabını beğenerek onu bağışlaması hem özgüven değerinin örneği hem de yöneticinin adaletli bir şekilde davranarak doğru karar vermesi sayesinde adalet değerinin örneği olarak fıkra belirtilen değer örneği olarak sunulabilir.

Gözleri Üstünde Kalmış, fıkrasında vaizin biri vaaz ederken:

- Ey Cemaat! Kısmeti ezeliide Allah, halkın rızıklarını dört hisseye ayırmıştır. Ulema bunun birini bir eliyle, diğerini öteki eliyle, üçüncüsünde ağızıyla tutmuş dördüncü hisseyi de sair halka taksim etmiştir, Deyince cemaat arasında bulunan bir Bektaşî:

- O hissede dahi hepsinin gözleri kalmıştır, demiş.

Bu fıkrada ise Allah'ın herkese rızıkını verdiği ancak insanların paylaşmaması eşit ve adil olmaması sebebiyle birbirinin rızıkına göz dikmesi eleştirilmiştir. Bektaşî fıkralarının genel özelliklerinden biri olan eleştiri ve mizah yoluyla öğretim burada da karşımıza çıkmış ve adalet değeri için bir diğer örneğimiz olmuştur.

Gani Baba'nın Muskası, fıkrasında Gani Baba isimli zat hasta köpeğe muska yazar bunun haberi kadıya gider. Kadı bu durumu şeyhülislam iletir ve derhal katlini talep eder ancak şeyhülislam meselenin iyice araştırılmasını ister. İşte bu durum yargısız infaz etmemek gerektiğini anlatarak adil karar vermenin önemine dikkat çeker ve adalet değerini aktarır.

Ramazanın Haddine Mi Düşmüş, fıkrasında köylü Bektaşî oruç yemenin yasak olduğu devirde şehirde sigara içer. Buna tepki gösterip “Sizin köye ramazan gelmedi mi?” diyenlere Bektaşî:

-Azizim... Köye tahsildarlar geldiler... Herkesi kasıp kavuruyorlar. Yakamı ellerinden dar kurtardım. Şehre kaçtım köyün vaziyeti bu merkezde iken Ramazanın haddine mi düşmüş ki köye gelsin diye cevaplar. Bu cevaptan da anlaşılacağı üzere adaletsiz bir şekilde vergi toplamaya ve insanların bu duruma tepki göstermemesine eleştiri yapılmıştır. Yine adaletsizliğe tepki gösterilerek aslında neyin eleştirilmesi gerektiği anlatılmış ve bu değer fıkrada yer almıştır.

On Bir Ayın Sultanı, fıkrasında gelir dağılımındaki adaletsizlik ve zenginlerin varlıklarını paylaşmamasından kaynaklanan fakirlik eleştirilmiştir. Böylece milli ve manevi değerlerimizin göstermelik bir hal almasına da değinilerek adil olmanın ve paylaşımcı olmanın önemi anlatılmıştır.

Varlık Harcamakla Belli Olur, fıkrasında adalet değeri ile bağlantılı olan paylaşımcı olmak paylaşmak davranışı ve değeri vurgulanmak istenmiştir. İster mal mülk olsun ister bilgi olsun insanların sahip olduğu her türlü varlığı başka insanlarla paylaşması gerektiği, herkesin eşit ve adil bir şekilde bunlardan faydalanması gerektiği aktarılmak istenmiştir.

Daha Evvel Hapsetseniz Olmaz Mı? fıkrasında Bektaşî'nin kendisini tehdit eden adamı valiye şikâyet etmesi ve valinin de “Merak etme eğer sana dayak atarsa ben de onu hapsederim” cevabına dervişin: “Efendim, onu dayak atmazdan evvel hapsetseniz daha iyi olmaz mı?” cevabını vermesi, “Geciken adalet, adalet değildir.” (William A.Gladstone) sözünü bize hatırlatır.

Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin, fıkrasında Bektaşî kendisine atılan iftiraya karşı kendisini savunarak adaletsiz ve yanlış hüküm verilmesini önlüyor. Bu fıkrada da doğru ve adil şekilde verilen karar sayesinde adalet değeri yer almaktadır.

Mahyacının Başına Gelenler fıkrasında mahyacılıkla geçinen Bektaşî mahya kurarken kaza geçirir. Geçirdiği kaza sonucu iş yapamaz devrinde kendi gibi olanlara maaş tahsis edilir. Bektaşî de hakkı olan bu maaşı almak ister ancak karşılaştığı pişkinlik yapan adam yüzünden hakkı olanı hemen alamaz. Bu duruma “ O minareden düşüp de tepesi üstü incir küfesine giren ve canını kurtaran bir emsali daha gösterirseniz, ben her türlü hukukumdan vazgeçerim.”

diyerek tepkisini gösterir. Bu cevabından adil bir karar beklediğini çıkartabilir ve yapılan adaletsizlik ve haksızlık karşısında susmayan Bektaşî sayesinde değerini dile getirebilir.

Garip Bir Hüsn-ü Şehadet, fıkrasında zulmeden yönetici şikâyet edilerek toplumda düzenin sağlanması için adaletli ve merhametli yöneticilerin her zaman talep edildiği gerçeği anlatılmıştır.

4.1.2.Dostluk

Arkadaşlık ve dostluk birey için göz ardı edilmemesi gereken bir ihtiyaçtır (Bacanlı, 2004:206). Bireyin kişiliğini ve toplum içindeki yerini kazanmada girdiği etkileşim çevrelerinden biri de arkadaş çevresidir. İnsanlar birçok sebepten ötürü hemcinsleriyle görüşüp konuşma, onlarla beraber olma ihtiyacı duyarlar; duygularını paylaşmak isterler (Ayhan, 1982:90). Ayrıca dostlarından belli davranışlar göstermelerini beklerler. Bu durumda dostlukta olması gereken beklenen davranışlar vardır diyebiliriz. Samimiyet güven duyma anlayışlı olma dayanışma, sadık olma vefalı olma yardımlaşma diğerkâmlık bir dosttan beklenen davranışlardır. Çünkü bu davranışlar birbiriyle bağlantılıdır mesela paylaşmanın temelinde güven duygusu vardır.

Dostluk değerinin ve dostluk değerine bağlı davranışların tespit edildiği fıkralar şunlardır:

Tablo 3 “Dostluk” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Şunu Ben Yapsam Canıma Okurdun	25	139
Allah’ın İşine Karışmam	32	142
Yegâne Dervişi Benim	33	144
İftar Sofrasında Tartışma	52	154
En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158
Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Bir Bektaşî	274	270
Biraz da Buğday Getirsinler	281	274

Mutbahı Küçük Yapınız	299	284
Vekil Olunca	338	304
Yarısı Peşin Yarısı Veresiye	376	330

Şunu Ben Yapsam Canıma Okurdun, fıkrasında nehir kenarında oturan Bektaşî'den, nehrin karşısına geçmek isteyen çocuklu kadın yardım ister. Kadın “çocuğun bir tanesini tut, ötekini karşıya geçireyim gelip bunu da alırım” der. Bektaşî ona yardım eder. Bu fıkra yardımlaşma örneğidir ve toplumda muhtaç olan yardım isteyen insanlara yardım etmek gerektiğini aktarır. Yardımlaşma sayesinde arkadaşlık dostluklar meydana gelir. Fıkranın sonunda kadın çocuklarıyla boğulunca Bektaşî “Hey Allah'ım! Şu senin yaptığın işi ben yapsaydım canıma okurdun.” der. Bu ifade ile de ayrıca kötülüklerin karşılıksız kalmayacağı mesajı verilir.

Allah'ın İşine Karışmam, fıkrasında çıbandan mustarip Bektaşî'ye eski dostlarından biri ilaç tavsiye ederek iyileşmesine yardımcı olur. “Günün birinde eski dostlarından biri ziyaretine gelir. Babayı o halde görünce müteessir olur.” ifadesinde ise dostunun çektiği acıya üzülmeye gerçek dostlukta olması gereken dostun derdiyle dertlenmek gerektiğini bize hatırlatır.

Yegâne Dervişî Benim, fıkrasında “Bir hoca ile bir Bektaşî dervişî yol arkadaşı olmuşlar” ifadesi farklı kültür ve anlayışlara sahip kimselerin arkadaş olabileceği anlayışlı olmak gerektiği anlatılır. Aynı zamanda fıkranın devamında ve sonunda birbirlerine nasıl anlayışlı davrandıkları fıkranın sonunun gülüşerek bitirilmesinden belli olmaktadır.

İftar Sofrasında Tartışma, fıkrasında yine farklı kültür ve anlayışa sahip kimseler bir aradadır. Çıkan tartışmayı hazırcı cevaplığıyla tatlıya bağlayan Bektaşî sayesinde anlayışlı olmanın dostluğa ve ortamın yumuşamasına sağladığı katkı anlatılmıştır.

En Yüksek Direk Cennet Yoludur, fıkrasında yine bir hoca ile bir Bektaşî dervişinin refik olarak seyahate çıkması anlayışın göstergesi olup darda kalan hocaya Bektaşî dervişinin yardım etmesi dostluk değerini iletir. Aynı zamanda fıkrada yerine göre davranmak gerektiği de vurgulanmıştır.

Helvayî Kim Yiyecek, fıkrası da “Biri Kadiri, biri Nakşî, biri Bektaşî olmak üzere üç derviş arkadaş olarak seyahate çıkmışlar” şeklinde başlayarak farklı kültürlerle inançlara anlayışlı olup dostluk değerine yer verir. Fıkranın devamında ise gerçek dostlukta paylaşma ve güven duymanın önemi eğlenceli bir şekilde anlatılmıştır.

Misafir Ev Sahibine Bağlıdır, fıkrasında iftara çağrılan Bektaşî teravîh namazını kılmaz. Bu onun için normal bir durumdur ve anlayış gösterilmesi gerekir. Ev sahibi de rahatsızlığından dolayı namaz kılmaz. Niçin namaz kılmadığı ile ilgili soruya ev sahibinin durumunu göstererek haddini bileceğini söylemesi ile anlayışlı bir tutum sergiler. Bu durum gergin ortam yerine neşeli bir ortam oluşturduğu için insanlar arasındaki dostlukta anlayış ve hoşgörünün önemine dikkat çeker.

Bir Bektaşî, fıkrasında fakir bir Bektaşî beş on kişi ile yolculuğa çıkar. Yolculukta yanında sadece keşkülü vardır. Arkadaşlarının soyulduğunu gören Bektaşî bir köşeye çekilip onların soyulduğunu gülerken izler. Kendileri soyulurken gülen Bektaşî'ye “: Herifler bizi soyarken sen gülüyordun. Bu ne insaniyetsizlik!” diyerek sitem ederler. Bektaşî de dünyaya geldi geleli yoksul olduğunu bu yoksulluğun da şimdi işe yaradığı için keyfi yerinde olduğunu ifade eder. Bu fıkra bize birtakım değerlerimizi anlatır. Mesela komşusu açken tok yatanın bizden olamayacağı çıkarılabilir. Yani fakir insanlara el uzatmak gerektiğini gelirimizi malımızı paylaşmamız gerektiğini onlara karşı duyarsız olmamamız gerektiği çıkarılabilir. Bu yardımseverlik, dostluk ve adaletle ilgilidir. İkinci olarak beraber bir şeyler paylaştığımız kişilerin düştüğü durum karşısında duyarlı davranmamız gerektiği çıkarılabilir. Çünkü kendilerine gülen Bektaşî'nin davranışına insaniyetsizlik diyerek tepki göstermişlerdir. Bu durum ise vefalı olma, güven duyma ile ilgilidir.

Biraz da Buğday Getirsinler, fıkrasında Bektaşî zaviyesine yardım eden insanlar dayanışma paylaşma ve yardımseverlik örneği sergileyerek toplum içerisinde dostluğu pekiştirip geliştirecek davranışı gösterirler.

Mutbahı Küçük Yapınız, fıkrasında kendisine yeni ev yaptıracak bir zat ahabplarından yardım ister onların fikirlerini de alır. Ahabplarından biri kendisine mutfağı küçük yaptırmasını tavsiye ederek ona iktisadın lüzumunu tavsiye eder. Yani zatı iyiye doğruya yönlendirerek, güzel bir tavsiyede bulunarak bir dostluk örneği sergiler. Aynı zamanda fıkrada dostane bir şekilde gösteriş meraklılarına da dokundurma vardır.

Vekil Olunca, fıkrası ile de gerçek dostluğun olmazsa olmazlarından vefanın önemine dikkat çekilmiştir. Çok samimi olduğu komşusu vali olunca Bektaşî ile görüşmez olmuş Bu duruma “ vekil olunca bizim komşunun asaleti bozuldu.” diyen Bektaşî dostlukta vefalı olmanın gerekliliğini dile getirmiştir.

Yarısı Peşin Yarısı Veresiye, fıkrasında Bektaşî tüccar ile anlaşıp malı yarısı veresiye yarısı peşin olarak alır. Ancak bu durumun riskli bir şey olduğunun farkında olan Bektaşî

tüccarın da fark etmesi için borcunu vermeyecekmiş gibi yapar. Ancak bunu tüccarı nazik bir şekilde uyarmak için yapmış ve parasını fıkranın sonunda vermiştir. Borcunu vererek dürüstlük de gösteren Bektaşî karşısındaki kişiye yaptığıının yanlış olduğunu fark ettirerek dostluk örneği de sergilemiştir.

4.1.3.Dürüstlük

Dürüstlük TDK Türkçe sözlükte: “Doğruluk” (2011:739) şeklinde açıklanmıştır. Bu değerın aktarımındaki ilk sorumluluk anne ve babaya düşer. Anne ve babalar gerek sözleriyle gerekse davranışlarıyla çocuklara bu konuda rol model olabilmelidir. İnsanlar arasında güvenin oluşmasına katkı sağlayan önemli hususlardan biri doğruluktur. Doğru olan bireylerden beklenen tavırlar doğru sözlü olmayı asla elden bırakmaması, açık ve anlaşılır olması, güvenilir olması ve sözünde durmasıdır. Bektaşî fıkralarındaki değerleri incelediğimizde en fazla vurgulanan değerlerden birisinin dürüstlük olduğunu söyleyebiliriz.

Fıkralarda, Bektaşî'nin kullandığı abartılı ve nükteli dil sayesinde doğru olma, yalan söylememe, dürüst olabilmenin önemi gibi davranışlara insanların dikkati çekilmektedir. Fıkralarda yalan söyleyen bir Bektaşî karakteri de kullanılmaktadır. Fıkroda Bektaşî'nin böyle bir davranış sergilemesinin sebebi sadece olumsuz karaktere bürünerek dikkat çekmek istemesidir. Bu şekilde dikkat çekmesindeki amaç insanları düşündürmeye sevk etmektir. Fıkroyı dinleyenlerin doğruya kendisinin ulaşması istenmektedir.

Tablo 4 “Dürüstlük” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Ondan Al Buna Ver	8	129
Benim Kapımı Alsın Kendi Evine Taksın	15	133
Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
Anahtara Tükür Açılır	67	162
Benimkinin Sırası Daha Sonra Gelecek	78	168
Gani Baba'nın Muskası	81	170
Ya Secdeye Kapanıverirse	83	174
Müminler de İster Amma	133	200

Size Defaatle Söylemiş İdim	201	232
Sirke Şaraba Dönerse Hacı Recep Efendi Hiç Telaş Etmesin	243	255
Biri Gündüzleri Öteki Geceleri Yer İçer	258	264
Kime İnanırsın	269	268
Hangi Gözü Sakat İdi	282	274
Bu Herifi Tard Ediniz	283	275
Bütün İnsanları Asmalı	296	282
Sözümden Dönmüyorum	324	298
Daha İyi Olur	348	313
Sizi İdam İle Mi Tehdit Etiler	349	313
Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Sokullu'nun Mirası	355	317
Sen De Söyle Ben Böyle Mi Geldim	357	318
Diplomatlık Mesleğine Sevk Et	359	319
Cenaze İlanı	360	320

Ondan Al Buna Ver, fıkrasında kendisine karşı dürüst davranmayıp kandırmaya çalışan esnafın tavrı karşısında Bektaşî sitemini, şikâyetini Allah'a eder. Yalnız bunu yaparken Bektaşî de başka bir esnafa karşı dürüst davranmaz. Böylece olumsuz davranış sergileyip dürüstlüğün önemine dikkat çeker.

Benim Kapımı Alsın Kendi Evine Taksın, fıkrası ile de yukarıdaki örnekte olduğu gibi dikkat çekilmek istenen değerın zıttı durumu sergileyen Bektaşî, okuyanı düşündürmeye hatalı davranışı bulmaya sevk eder.

Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur, fıkrasında bir hoca namaz kılar, selam verirken Bektaşî hocanın yanına gelip selamına karşılık verir. Hoca namazını fasit ettiğini söyleyerek Bektaşî'ye kızır ve meleklerle selam verdiğini söyler. Kendisinin melek olduğunu

söyleyen Bektaşî'ye hoca kızar "...defol git." diyerek kovar. Bektaşî de bunun üzerine: "İmanım kıзма, senin gibi hocanın benim gibi melaikesi olur." der. Bu fıkrada bir kişi üzerinden dürüst davranmayan, sözleri ve hareketleri birbirini tutmayan kişiler eleştirilir. Bu kişilerin özellikle din adına bir şeyler yaptığını iddia eden ikiyüzlü kimseler olması bu fıkrada ve benzeri fıkralarda eleştirilmiştir. Sadece din hocaları değil farklı mesleklerden kimseler de başka fıkralarda eleştirilip dürüst davranmamanın ve samimi olmamanın yanlışlığı eleştirilmiştir.

Anahtara Tükür Açılır, fıkrasında kendini keramet sahibi gibi göstermeye çalışan halkın dini duygularını istismar eden dürüst davranmayıp ikiyüzlülük eden kimseler eleştirilir. Bu Bektaşî fıkralarının genel özelliğidir. Dürüst olmayan, haksızlık yapan kimseler Bektaşî karakterince her zaman eleştirilip küçük düşürülmüştür. Fıkranın giriş kısmında "O sırada başı sarıklı fakat kendi cahil bir talebe oradan geçmekle..." ifadesi sıradan insanlardan bir farkı olmayıp kendini keramet sahibi gibi gösteren tipi küçümsemektedir. Bu tipler dürüst davranmadıkları için küçümşenerek bu ve benzeri fıkralarda yer almıştır.

Benimkinin Sırası Daha Sonra Gelecek, fıkrasında aralarında bir Bektaşî'nin de bulunduğu kervanı eşkıyalar basar. Bektaşî de beddua ederse boynunun kırılacağını söyler ve eşkıya ne zaman kırılacağını sorduğunda "Bir sene, beş sene, on sene sonra. Fakat her halde kırar" cevabını verir. Eşyaları alan eşkıyanın boynu kırılır. Eşkıya da: "Ayıp değil mi sana? Beni niye aldattın? Allah hemen boynunu kırar deseydin eşyanı geri verirdim. Sana yalan yakışır mı?" der. Buradaki cümlelerde eşkıyanın bile karşısındakinden dürüstlük beklediği çıkarılabilir. Ayrıca "Sana yalan yakışır mı?" ifadesi doğru sözlü olmak gerektiğini özellikle de dürüstlükleriyle tanınmış kimselerden beklenen davranışın bu olduğunu gösterir. Burada amaç Bektaşî'nin keramet sahibi olduğunu göstermek değil haksızlık ve kötülük yapanın er geç cezasını bulacağıdır. Aynı zamanda dürüst kimselerden beklenen davranışlardan birinin de doğru sözlü olması gerektiği sonucu çıkarılabilir.

Gani Baba'nın Muskası, fıkrasında geçen "... Bektaşîlerin hiçbir şahsi ihtiras beslemediklerini duymuş olan Sultan Hamid, Gani Baba'nın bu husustaki hissiyatını öğrenmek istedi..." cümlesinden yola çıkılarak söz ve davranışlarında doğru ve dürüst olan insanlara güven duyulacağı sonucu çıkartılabilir. Aynı zamanda bu insanların toplumun her kesimince itibar göreceği sonucuna da varılabilir.

Ya Secdeye Kapanıverirse, fıkrasında ev kiralayacak Bektaşî'yi kendisi gibi saf zannederek kandırmaya çalışan ev sahibi vardır. Bu ev sahibi Bektaşî'ye çürük evi vermeye çalışır. Evin asıl sahibinin evliya olduğunu söyler. Sallanmasını da çürüklüğe değil ev sahibine

bağlar. Ancak bu duruma Bektaşî esprili bir dille karşılık verir. Esprili bir dille dürüst davranmanın ve doğru sözlü olmanın önemini vurgular.

Müminler de İster Amma, fıkrasında kasidede geçen “Münafıklar bu ayın çıktığını ister.” mısraından sonra Bektaşî'nin yanındakilerin kulağına eğilerek: “ Evlat, mü'minler de ister amma seslerini çıkaramazlar.” der. Buradaki sözle ibadetlerinde dahi samimi olmayan göstermelik ibadet yapan kimselere laf dokundurulmuştur. Kendimize karşı da başkalarına karşı da dürüst davranmamız ve davranışlarımızda samimi olmamız gerektiği burada hatırlatılmıştır.

Size Defaatle Söylemiş İdim, fıkrasında bir Bektaşî dervişi kendisini zengin göstererek bulunduğu kasabanın zenginlerinden birinin kızıyla nişanlanır. Nişanlıyken alacaklıları ortaya çıkmaz ancak evlendikten sonra bir bir kapıya dayanırlar. Kayınpeder buna tepki olarak “ Sen kendini zengin göstererek bizi aldattın.” der. Burada er geç yalanın ortaya çıkacağı bu yüzden dürüst ve doğru sözlü olmamız gerektiği sonucu çıkarılabilir.

Sirke Şaraba Dönerse Hacı Recep Efendi Hiç Telaş Etmesin, fıkrasında sirke almak için meyhaneye giden çocuğa Bektaşî sirkeyi niye sirkeci almamış olduğunu sorar. Çocuk: “Sirkeci çok fazla su katıyor. Evden beğenmiyorlar. Onun için buraya geldim.” cevabını verir. Bu cevapla işini doğru dürüst yapmayan tüccarların müşteri kaybedeceği haksız kazanç elde etmeye çalışan kimselerin ellerindekinden de olacağı ve sonuç olarak dürüstlüğü kazanacağı mesajı verilmiştir denilebilir.

Biri Gündüzleri Öteki Geceleri Yer İçer, fıkrasında Bektaşî'yi içki içtiği için kınayan kadıya Bektaşî'nin cevaben verdiği “Ben gündüzleri içmem geceleri içerim. Fakat siz her gün ibadullahın hakkını yemekten korkmuyor musunuz?” ifadesi insanların çuvaldızı kendisine batırması gerektiğini hatırlatır. Yani başkasını eleştiren bir kişi önce kendi davranışlarına bakmalı, kendisinin ne kadar dürüst ve güvenilir olduğunu sorgulamalı düşüncesi bu fıkrada yer almıştır.

Kime İnanırsın, fıkrası dürüstlük değerini bu değer en belirgin özelliği olan doğru sözlü olmak ile anlatır. “Bu zamanda kime inanırsın birader! Ayı görmedikleri halde gördük derler.” ifadesi insanlar arasında güvenin olması için dürüst doğru sözlü olmak gerektiğinin ifadesidir.

Hangi Gözü Sakat İdi, fıkrasında eşeği çalınan Bektaşî akli ve dürüstlüğü sayesinde eşeğine kavuşur. Fıkroda hırsızın yalanının ortaya çıkması ile de yalancının mumu yatsıya kadar yanacağı iletisi yer alır.

Bu Herifi Tard Ediniz, fıkrasının sonunun “Şimdi bu herifi buradan tahliye edip tard ediniz, emrini verir ve doğru söylediği için (adam) istifade eder.” şeklinde bitmesi dürüstlük değerinin yer aldığını gösterir.

Bütün İnsanları Asmalı, fıkrası ile de insanların birbirinin arkasında konuşmasına eleştiri yapılmıştır. Bunu şaka yollu eleştiren Bektaşî fıkrasında insanların birbiri arasındaki samimiyeti ve güven duygusunu azaltan dürüstlüğe aykırı davranış ifade edilmiştir.

Sözümden Dönmüyorum, fıkrasında yaşı sorulan yaşlı Bektaşî kırk beş olduğunu söyler buna karşılık yirmi sene evvel de kırk beş dedin diyen birine Bektaşî: “Çok doğru söyledin imanım. Yirmi sene evvel de tam kırk beş yaşında olduğumu söylemişim. Ne yapayım ben mert bir adamım. Sözümden dönemiyorum...” cevabını verir. Buradan hem doğru sözlü olmak gerektiği hem de sözden dönmek verilen sözde durmak gerektiği sonucuna varılabilir.

Daha İyi Olur, Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler, Okumadıklarınız Daha İyidir, fıkralarında Bektaşî beğenmediği bir şey olunca bunu açıkça ve esprili bir dille ifade eder. Böylece muhataplarına karşı doğru sözlü olarak dürüstlük değerine bu fıkralar yer vermiştir diyebiliriz.

Sokullu'nun Mirası, fıkrasında Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümüne üzülen kişiler de Sokullu Mehmet Paşa'nın kendisi de dürüstlükleriyle ön plandadır. Sokullu çalıp çırpmayan biri olarak tanıtılırken onun ölümüne üzülen... “tok ve doğru söyleyenlerden Tesbihçi Hayrullah Baba...” ve onun sözleri fıkra dikkat çeker.

Sen De Söyle Ben Böyle Mi Geldim, fıkrasında fakir bir Bektaşî hamama gider fakat parası olmadığı için her defasında eşyam çalındı diyerek oradan uzaklaşır. Bu durumu fark eden hamamcı Bektaşî'nin böyle söyleyerek hamamın adını kötüye çıkaracağını bildiği için Bektaşî ile yalan söylememesi karşılığında ücretsiz yıkanması konusunda anlaşır. Burada doğru sözlü olmayı hamamcının davranışı özendirir. Şaka amaçlı eşyaları saklanınca Bektaşî hamamcıya: “Söz verdim, bir şeyim çalındı demeyeceğim. Lakin sen de insaf et. Ben bu kıyafette mi geldim?” der. Buradan da dürüstlüğün diğer bir göstergesi olan sözünde durmaya özendirme vardır.

Diplomatlık Mesleğine Sevk Et, Cenaze İlanı, fıkraları mesleğini doğru düzgün yapmayan insanların esprili bir yolla eleştirildiği fıkralardır. Her iki fıkra ve işini dürüstçe yapmayanların eleştiri aldığı diğer fıkralarda bu değerlerin önemi ve gerekliliği aktarılmaktadır.

4.1.4.Öz Denetim

Öz denetim, kişinin kendisi ve dünya arasında daha iyi, daha ideal uyuma sahip olması için kendini değiştirme ve uyarılma kapasitesi olarak değerlendirilmektedir. Öz denetim, kişinin içinden gelen tepkileri bastırma ya da değiştirme becerisinin yanı sıra istenmeyen davranışsal eğilimleri bölme ve onları sergilemekten de kaçınmasıdır (Tangney, Baumeister ve Boone, 2004:272-322).

Öz denetimi düşük olan ve öz-denetimi yüksek olan insanlar, dünyalarını farklı biçimlerde yapılandırmaktadırlar. Öz denetimi düşük insanlar, çoğu davranışı külfetli ve zor olarak algılamaktadırlar. Öz denetimi yüksek olan insanlar, çoğu davranışı iddialı ve ödüllendirici olarak görmektedirler (Mehta, 2010:174-178).

Öz denetim sahibi kimselerden davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme becerilerine sahip olması beklenir. Özgüveni yüksek insanlar başarılı işler ortaya koyar kendine güvenen kişi başlamış oldu işi bitirebilecek başarıya ulaşmanın verdiği duyguyla da kendini mutlu hissedecektir. Kişinin sahip olduğu haklarını savunabilmesi durumu özgüven değerinin bir diğer alt başlıklarındandır. Özgüveni yüksek olan bir birey, kişisel haklarının farkında olarak her durumda onları korur, onların bilinciyle yaşamını sürdürür başkalarının sahip olduğu haklara da saygı duyar (Güven, 2014:103-104). Özellikle öz güven sahibi olması sayesinde fıkralardaki Bektaşî tipi pek çok zorluğun üstesinden gelmektedir.

Tablo 5 “Öz Denetim” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra numarası	Sayfa Numarası
Hangisi Daha Uğursuzmuş	35	145
Evet Ama Hangi Pezevenge Yaptırdı	43	151
Gani Baba'nın Muskası	81	170
İlaç	149	206
Sen O Besmeleyi Vaktinde Çekmeliydin	182	221
Gassâla Zahmet Olmasın	248	260
Her Vakit Onu Göreyim Diye	271	269

Nerede	351	314
Yalan Söylüyorsun	370	327
Bektaşî İle Kaptan Paşa Çavuşları	386	335

Hangisi Daha Uğursuzmuş, fıkrasında kendisini uğursuz diye niteleyip idam edilmesini istemelerine karşın: “Sabahleyin ilk beni gördüğünüz için iki keklik bile vuramadınız. İyi ama padişahım, benim de bu sabah ilk gördüğüm siz oldunuz, fakat benim kellem gidiyor. Uğursuzluk hangimizde fazla?” diyen Bektaşî’yi padişah affeder. Burada Bektaşî kendisini öz güvenli bir biçimde savunur. Burada haklı olduğumuz durumda kendimizi savunmamız gerektiği vurgulanır.

Evet Ama Hangi Pezevenge Yaptırdı, fıkrasında kendi inancıyla dalga geçilen Bektaşî hazırcevaplığıyla karşısındakini komik duruma düşürür. Kendisine yapılan saygısızlığa karşılık davranışını kontrol edip sorumsuzca hareket etmeyerek nükteli bir dille karşısındakini sözleriyle alt eder.

Gani Baba’nın Muskası, fıkrasında köpeğe muska yapan Bektaşî cezalandırılmak istenir. Olay büyüyerek padişaha kadar gider, padişahın huzuruna Gani Baba çağrılır. Gani Baba’nın, padişaha söylediği: “Padişah’ım! Ben saf bir köylüyüm. Ömrümde zaptiye ve tahsildardan başka devlet memuru görmedim. Bir kaza kaymakamı ile dahi görüşmedim. Şayet bir kusurum olursa affet, diye konuşmaya başladı...” ifadesi ile öz denetim sahibi kişilerin gösterdiği gerektiğinde özür dileme davranışı sergilenmiştir.

İlaç fıkrasında paşaya yaranmaya çalışan Bektaşî, göstermiş olduğu samimiyetsiz davranışın sonucunu yorulmakla öder. Bunun üzerine “...Akşam bir halt yedim, şimdi ağzımı çalkalıyorum.” cevabını verir. Burada Bektaşî göstermiş olduğu yanlış davranışın farkına varmış, sorumluluğunu üstlenmiş ve kabullenmiştir.

Sen O Besmeleyi Vaktinde Çekmeliydin, fıkrasında hayırlı bir işe başlarken çekilmesi gereken besmelenin yasaklı işler yaparken de çekilmesine Bektaşî’nin tepki göstermesi dikkat çeker. Burada Bektaşî tipinin eleştirdiği doğru bir şekilde davranmayıp bir de işin içine dini katanlardır.

Gassâla Zahmet Olmasın, fıkrasında tütün içmenin katı kurallarla yasak edildiği devirde bu yasağı delen Bektaşî, yasağı koyan Dördüncü Murat ile karşılaşır. Yasağı delerek

kurala uymayan Bektaşi Dördüncü Murat'a yakalandığını anlayınca “Eh, canlar gassâla zahmet olmasın, ben cenazemi yıkamaya gidiyorum.” der. Burada yaptığı hatalı davranışın sorumluluğunu üstlenen bir karakter çizer. Ancak fıkra aynı zamanda yasakların çok sert bir şekilde cezalandırılmasına ve bunun keyfi şekilde yapılmasına da eleştiri getirir.

Her Vakit Onu Göreyim Diye, fıkrasında sakalını uzatan Bektaşi'ye neden sakalını uzatıyorsun diye soranlara verdiği “Her vakit sakalımın aklandığını göreyim de ihtiyarlığım ve aksakalıma layık olamayan hareketlerde bulunmayayım...” şeklinde verdiği cevap öz denetim değeri için bir örnektir. Herkesin yaşına, toplumun gelenek ve göreneklerine uygun davranması gerektiğini hatırlatır.

Nerede, fıkrasında dönemin devlet büyüğü olan Serasker Hüsrev Paşa hocalar ve şeyhler arasındaki münakaşalardan hoşlandığı için düzenlediği sohbet meclislerine onları da çağırır. Hazırcevaplığıyla meşhur Ahmet Baba'yı da mecliste sorusuyla sıkıştırmaya çalışır ancak özgüven sahibi derviş verdiği cevapla hem köşeye sıkışmamış hem de etrafındakileri güldürmüştür.

Yalan Söylüyorsun, fıkrasında oğlunu yaptığı ahlaksız davranışların farkına varan baba oğlunu tam da bu davranışlardan sergilerken yakalar. Bu durum karşısında oğlu inkâr etse de bir şeye yaramayacağı için: “Vallahi pederim nasılsa bir kusur ettim, şeytana aldandım, affediniz, demiş.” Burada öz denetim değeri ile bağlantılı olan gerektiğinde özür dileme davranışının sergilendiğini söyleyebiliriz.

Bektaşi İle Kaptan Paşa Çavuşları, fıkrasında kendisine ve yanındakine bulaşan kabadayılara karşı cesurca ve akıllıca kendisini savunan Bektaşi'nin sergilemiş olduğu öz güven sahibi kişilere yakışır davranış ele alınmıştır.

4.1.5. Sabır

“a. 1. Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme.” (Güncel Türkçe Sözlük, 2017). Sabır değeri, edebi ürünlerimizde sıklıkla karşılaştığımız değerlerden biridir. Bektaşi fıkralarında da karşımıza çıkan bu değer öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması gereken değerler kapsamında ele alınır. Ancak Bektaşi tipi genellikle haksızlıklar karşısında susmadığı ve hakkını sonuna kadar savunduğu için sabır örneği diğer değerler kadar ön planda değildir.

Tablo 6 “Sabır” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Şu Merkebin Canı Çıksa	17	134
Allah’ın İşine Karışmam	32	142
Kim Bilir Kime Verdi	34	145
Bektaşî Cephede	65	161
Senin Tamirinle Uğraşınca Kadar Yenisini Yaratır	77	168
Yirmi Yaşında Merkep Daha İhtiyardır	305	287
Melekler İstifade Etsin	353	315

Şu Merkebin Canı Çıksa, fıkrasında fakir bir Bektaşî inek ve merkep beslemektedir. Hastalıklı merkebi merhamet ettiği için besler. Ancak Bektaşî’nin ineği bir sabah ölür bunun üzerine Bektaşî köylülere hangisi inek hangisi merkep diye sorar. Sorunun cevabı bellidir. Cevap üzerine Bektaşî: “Ey ölüm! Sen bu köylüler kadar mı bilmiyordun? Görüyorsun onlar inekle merkebi fark ediyorlar.” der. Bu söz Bektaşî’nin üzüntüsünü esprili yolla dile getirmesine, yaşamış olduğu üzüntülü durumu sabırla karşılmasına örnektir.

Allah’ın İşine Karışmam, fıkrasında Bektaşî’nin gemi batacakken gamsız bir tavır sergilemesinin yanında sarf ettiği şu sözler tahammül ve sabır örneği olarak verilebilir: “Bana bak, erenler! Ben ömrümde bir defa onun işine karıştım. Tam altı ay kıçımın üzerine oturamadım. Neme lazım benim... Deniz onun değil mi? İsterse batırır, isterse çıkarır. Siz dua edin, ağlayın, sızlayın. Yalvarın, yakarın. Ne isterseniz yapın. Ben onun işine bir daha karışmam.”

Kim Bilir Kime Verdi, fıkrasında eşiği çalınan Bektaşî’nin başına gelen durum karşısında tepkisini abartılı bir dille ifade etmemesi “Kim bilir, benim gibi nice insanlar kendisinden merkep istemişlerdir. Kim bilir kime verdi.” Yaşadığı üzüntülü durum karşısında sabır göstermesine örnektir.

Bektaşî Cephede, fıkrasında savaşa katılan Bektaşî’nin arkadaşlarının tamamı şehit düşer geri döndüğünde komutanı arkadaşlarını sorunca: “Dost ve düşman hepsi ‘cennet’ diye koşuştular ve öldüler, bilmiyorum şimdi neredeler ?” demesiyle başına gelen olumsuz ve üzücü durumu sabırla karşılmasına örnektir.

Senin Tamirinle Uğraşınca Kadar Yenisini Yaradır, fıkrasıyla Bektaşî başına gelen hastalık ve musibetler karşısında sabır gösteremeyen insanları eleştirerek sabır değerine dikkat çekmiştir.

Yirmi Yaşında Merkep Daha İhtiyardır, fıkrasında ise kendisine karşı yapılan saygısızlığa karşı Bektaşî dervişinin tahammül örneği göstererek işi kavgaya dökmeden ,muhatabını hazırcevaplığıyla alt etmesi sabır değeri için bir başka örnektir.

Melekler İstifade Etsin, fıkrası şu şekilde başlar: “Bektaşî’nin bir sofı komşusu varmış. Daima ahirete ait dindarâne şiirler yazar, Bektaşî’ye gelerek onları zorla dinletmeye çalışmış. Bektaşî komşuluk hakkına riayet etmiş, bir müddet bu azaba tahammül etmiş.” Bu cümleler karşımızdaki kişiyi kırmamak adına da sabır göstermemiz gerektiğini bize gösterir.

4.1.6.Saygı

Saygı, birine ya da bir şeye değer vermek anlamına gelir. Kişi öncelikle kendine, diğer insanlara ve de yaşamındaki diğer varlıklara karşı saygı duyar. Bütün yaşamların bağlı olduğu doğal çevreyi koruma, hayvanlara şiddetten uzak durma gibi davranışların temelini saygı oluşturur. Günlük en küçük etkileşimden, en önemli demokrasi ilkelerine kadar birçok şeyin merkezinde saygı vardır (Lickona, 1992).

Saygı, yaşamdaki değerlerin de temelini oluşturur (Eyre ve Eyre, 1993). Birey kendisinin değerli olduğuna, bir şeyler yapabileceğine, başkaları için bir anlam ifade ettiğine inanıyor ve aynı zamanda kendi zayıflıklarını kabul edebiliyorsa aynı duyguyu başkalarına karşı da gösterebilir (Pighin, 2005).

Saygı değeri ile bağlantılı davranışlardan biri de farklılıklara saygıdır. Her insanın kendine has bir bakış açısı ve hayatı algılama şekli vardır. Bu nedenle aslında her insan ayrı bir dünyadır. İnsanlar farklılıklara tahammül göstererek bunlara saygı gösterdikleri ölçüde toplum içerisinde karşılıklı güven inşası mümkün olacak bu sayede de toplumsal birlik ve beraberlik sağlanacaktır (Güven, 2014:92).

İnsanlar hoşgörülü oldukları ölçüde birbirlerine saygı duyarlar. Birbirlerini daha iyi anlar, hoşgörü sayesinde insanlar birbirleriyle daha nitelikli ve daha sağlıklı ilişkiler kurar. Hoşgörü değerinde her insanın farklı inanç ve düşüncelere sahip olabileceğini kabullenme duygusu yer almaktadır. Diğer insanların sahip oldukları farklı duygu düşünce inanç ve kabuller bize hoş geldiğinde değil de bize uygun gelmediğinde hoşgörü değeri ortaya çıkar. Böyle bir

durumda hoşgörünün sürekli aynı taraftan beklenilmesi de doğru bir yaklaşım değildir (Güven, 2014:92-93).

Hoşgörü değerinin bir diğer alt başlığı alçak gönüllü olmak insanlara tepeden bakmayan, herkese eşit gözle bakıp sadece insan olduğu için değer veren, bireyler; sağlıklı, nitelikli ve birbirlerine güven duyan bireylerin yaşadığı toplumların oluşmasında en önemli etkidir. Aksi durum toplumda huzursuzluğa ve düzensizliğe neden olacaktır. Hoşgörü değerinin diğer bir alt başlığı da empatidir. Empati sayesinde pek çok sorunu kolayca çözülebileceğini görecektir, bu sayede hoşgörü yaygınlaşacak, sonuç olarak da nitelikli sağlıklı toplumlar oluşacaktır.

Türk toplumunda geçmişten bugüne yaşça büyüğe saygı değerinin önemi büyüktür. Her insan varlığı itibarıyla saygı duyulmak ister saygın gören kişi de aynı şekilde karşısındakine saygı gösterir.

Saygı değeri Bektaşî fıkralarında sıkça karşımıza çıkan değerler arasındadır.

Tablo 7 “Saygı” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Mekândan Münezzehdir.	30	141
Evet, Ama Hangi Pezevenge Yaptırdı	43	151
Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Gani Babanın Muskası	81	170
Biz Görmeyiz ki Örtelim	99	183
Onu Allah Sorar	113	190
Bak, Ben Hiç Camiye Gidiyor Muyum	175	219
Vurma Hayvandır	176	219
Ervahına Yuh!	211	237
Buna Nasıl Dilin Varıyor da Haram Diyorsun	241	254
Bütün İnsanları Asmalı	296	282
Mutbahı Küçük Yapınız	300	284
Bekası Yoktur	301	285

Yirmi Yaşında Merkep Daha İhtiyardır	305	287
Yüzüne Tükürecekmiş Amma	310	290
İkiyi Vurdu	312	291
Şimdi Saat Biri Çaldı	317	294
Tüccar Olmayı Düşünüyor	326	299
Bre Zındık	334	302
Maşallah	337	304
Senelerce Hayvanlıktan Kurtaramadı	341	306

Mekândan Münezzehtir, fıkrasında Bektaşî kendisine karşı önyargılı olunmamasını çevresinden beklemektedir ve bunu fıkrada dile getirmektedir.

Evet Ama Hangi Pezevenge, yaptırdı fıkrasında bir Bektaşî her ne olursa Allah'tan dermiş. Bununla dalga geçmek isteyen külhanbeyi Bektaşî'nin ensesine bir tokat atmış, Bektaşî arkasını döndüğünde külhanbeyi : 'Baba efendi, ne bakıyorsun, Allahtan .' demiş. Bektaşî hazırcevaplığıyla ' Amenna, be imanım bende Allahtan olduğunu biliyorum ama hangi pezevenğin eliyle yaptırdı diye merak ettim de ona bakıyorum.' demiş. Burada inanışlarla dalga geçmeye eleştiri yapılmıştır.

Ahirette Nasıl Yanacaklar, adlı fıkrada bir davete katılan iki Bektaşî davetlilerden biri tarafından yapılan saygısızlığa karşı kendilerini savunurlar. Yaşam tarzlarına saygı duymayan kişiye kendisinin sözlerine benzer sözler sarf ederek ortamdaki gerginliği alırlar. Kendilerine karşı gösterilmiş olan anlayışsız tutum karşısında hoşgörülü bir bakış açısıyla davranırlar.

Gani Babanın Muskası, fıkrasında Gani Baba isminde âlim ve fazıl bir zat, bir Bektaşî tekkesi açmıştı. Ona beslenen saygıyla ilgili olarak fıkrada 'Hatta Sarı Çiçek yaylasının en ücra köşelerine çekilip derebeyi saltanatı süren aşiret reisleri bile ona karşı büyük bir hürmet besliyorlar, vakit vakit ziyaretine geliyorlardı.' ifadesi geçmektedir. Bu ifade âlim ve fazıl kişilere duyulan saygıyı dile getirmektedir. Bu sayede saygı değeri fıkrada yer almıştır.

Biz Görmeyiz Ki Örtelim, fıkrasında Bektaşî ve Mevlevî'nin konuşmasına tanık oluyoruz ve bu fıkrada her iki görüşte de insanların kusurları karşısında hoşgörünün hâkim

olduğunu söyleyebiliriz. Bektaşî ve Mevlevî'nin sözlerimde diğeri insanların kişiliklerine değeri verildiği sonucu çıkartılabilir.

Onu Allah Sorar, fıkrasında paşalardan biri dostlarında bir Bektaşî ile sohbet ederken ona namaz borcunu sorar. Bektaşî ise ' Onu Allah Sorar. Sizin soracağınız ancak bakkal borcudur.' cevabının verir. Bu cevaptan herkesin inanışına, yaşam tarzına ve düşüncelerine saygı gösterilmesi gerektiği çıkarımını yapabiliriz.

Bak, Ben Hiç Camiye Gidiyor Muyum, Vurma Hayvandır, fıkralarında yanlışlıkla camiye giren hayvanlara karşı uygulanan şiddete Bektaşî'nin gösterdiği tepki yer alır. Bektaşî bu fıkralarda esprili bir dille hayvanlara karşı uygulanan şiddete eleştiri yapmıştır. Bu fıkralarda insanlara duyulan saygının yanı sıra hayvanlara ve diğeri varlıklara da saygı göstermemiz gerektiği sonucu çıkarılabilir.

Ervahına Yuh! fıkrasında, zengin bir Bektaşî'nin birkaç çocuğu varmış. Ancak hepsi hayırsız olduğu için babalarını terk etmişler. Bektaşî'nin yanında bir oğlu kalmış onu da evlendirmiş. Oğlu ve gelini Bektaşî'nin mirasını elinden aldıktan sonra ona karşı saygısızlık yapmaya başlamışlar, yemeğe bile çağırılmaz olmuşlar. Bektaşî'de bir dostundan aldığı tavsiye ile başka mirası da varmış gibi davranmış. Bunun üzerine oğlu ve gelini ona tekrar saygı duymuştur ancak öldükten sonra böyle bir mirasın olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu fıkra ile büyüklere yapılan saygısızlığa eleştiri yapılarak saygı değerine yer verilmiştir.

Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun, fıkrasında ipek kumaştan yapılan elbiseyi giymemesi gerekirken giyen ham sofı demlenen Bektaşî'yi eleştirir. Bektaşî buna karşılık olarak ham sofıya kendisinin de hatalı davrandığını sorularıyla fark ettirir. Bu fıkradan başkalarını eleştirmeden önce kendi hatalarımıza dönüp bakmamız gerektiği, başkalarına kendimize davranılmasını istediğimiz gibi davranmamız gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu sonuç karşımızdaki kişiye ve kendimize saygı duymamız gerektiğini hatırlatarak saygı değerinin örneği olmuştur.

Bütün İnsanları Asmalı, fıkrasında vaiz dedikodu yapanların ve dinleyenlerin cezalandırılacağını anlatırken Bektaşî'nin bunu herkesin yaptığını ve herkesin cezalandırılacağını dile getirmesi, nazikâne bir uyarıda bulunması anlatılır. Böylece Bektaşî insanların birbirine dürüst davranarak saygı göstermesi gerektiğine, insanların kişiliklerine değeri vermesi gerektiğine dikkat çeker.

Mutbahı Küçük Yapınız, Bekası Yoktur, fıkraları ile karşımızdakilere saygılı olmamız gerektiğinin bir göstergesi olan alçakgönüllü olma davranışının örnekleri görülür. Bu fıkralarda Bektaşî alçakgönüllü olmayanlara tatlı dille eleştiride bulunarak saygı değerine dikkat çeker.

Yirmi Yaşında Merkep Daha İhtiyardır, fıkrasında ihtiyar bir Bektaşî yaşı ile dalga geçmek için kaç yaşında olduğunu soran, saygısızlıkta bulunan gençlere: “Kaç yaşında olduğumu iyice bilmiyorum. Fakat yirmi yaşında bir merkep altmışlık bir adamdan ihtiyardır.” diyerek karşılık verir. Bu cevap gençlere, büyüklere duyulması gereken saygıyı sert bir şekilde ifade eder.

Yüzüne Tükürecekmiş Amma, fıkrası “Sofulardan bir zevzek güya Bektaşî ile alay etmek için ona her tesadüfünde rüyalar uydurur söyler ve bu rüyaların mevzularını da mutlaka Bektaşî babalarını tezyif edecek uydurma vakalar hasredermiş.” şeklinde başlar. Bu şekilde başlamasının sebebi karşısındakinin durumunu, konumunu, özelliklerini, dikkate almayan; inançlara, yaşam tarzına saygı göstermeyen kimselere eleştiri yapmaktır. Fıkranın devamında Bektaşî babasının kendi ağzına tükürdüğünü anlatan kişiye cevap olarak : “... Herhalde bizim baba senin suratına tükürecekmiş. Fakat bu tükürük yanlışlıkla senin ağzına girmiş.” der. Böylece kendisine ve inanışına saygısızlık yapan kişiye sözleriyle ders verir.

İkiyi Vurdu, Şimdi Saat Biri Çaldı, fıkralarında Bektaşî kendisi ile dalga geçen çocuklara sert bir şekilde karşılık verir. Bu şekilde karşılık vermesinin nedeni küçük çocukların büyük birine karşı yapmış olduğu saygısızlıktır. Onlara sert tepki vererek yaptıkları davranışların yanlışlığını göstermektedir.

Tüccar Olmayı Düşünüyor, fıkrasında da Bektaşî” şu zındıkla alay edelim” düşüncesiyle kendisine yaklaşan kişilere pratik zekâsıyla ders verir. Diğer fıkralarda olduğu gibi burada da Bektaşî tipi, inançlara ve yaşam tarzlarına saygı duymayan cahilce davranan kişiler karşısında susmayıp hakkını savunur.

Bre Zındık, fıkrası “ Kibir ve gurur sahibi Molla Hüsrev İstanbul kadısı bulunduğu esnada bir gün mahkemeye giderken yolda Bektaşî'nin biri ‘İşte zebanilerin başı geliyor!’ demiş.” şeklinde başlar. Burada alçakgönüllü olmayan mesleğini ve konumunu kullanarak büyüklük taslayan kimselere eleştiri vardır. Alçakgönüllü olmak, karşımızdaki kişiden kendimizi üstün görmemek, saygının gereklerindedir. Fıkra ile Bektaşî saygısızlığa eleştiri getirmiştir.

Maşallah, fıkrasında ne oldum delisi olan, kibir ve gurur sahibi paşa akıl hocasına saygısızlık eder. Kendisine verilen makama güvenerek bu şekilde davranır. Ancak kendisine verilen sadrazamlık makamından cehaleti ve gafleti yüzünden iki ay sonra paşa atılır. Bu fıkradan büyüklerimize saygılı olmamız ve alçakgönüllü olmamız çıkarımında bulunabiliriz.

Senelerce Hayvanlıktan Kurtaramadı, fıkrası “ Zengin, zengin olduğu kadar mağrur ve o derece de ahmak bir adam, arkasına giymiş olduğu güzel bir kürk ile müftehirane dolaşmaya, kendisini herkese göstermeye başlamıştı.” cümleleriyle başlar. Fıkranın sonu ise Bektaşî'nin söylemiş olduğu şu sözler ile biter:“...Senelerce orada kaldığı halde tilkiyi bir türlü hayvanlıktan kurtaramadı; size de öyle yapar.” İşte bu sözler kibir sahibi olan kimseyi mahcup eder. Bu kişi vasıtasıyla Bektaşî alçakgönüllü olmayan, karşısındaki kişileri küçümseyen kimseleri eleştirir ve bu davranışın yanlışlığını ortaya koyar.

4.1.7. Sevgi

Sevgi, insanları birbirlerine yaklaştırarak onları kaynaştıran ve içsel olarak bağlayan ruhsal bir eğilimdir (Hökelekli, 2013). Toplumda birlik ve beraberlik duygusu gelişecek sosyal dayanışma sağlanacaktır Sevgi kapsamı itibarıyla çok geniş bir duygu ve değerdir. Sevgi deyince ilk başta akla gelen insan sevgisidir. İnsanların birbirlerine duydukları sevgi sayesinde toplumda güven duygusu daha sağlıklı ve daha net ortaya çıkacaktır. Güven duymanın haricinde fedakârlık yapma, aile birliğine önem verme, merhametli ve vefalı olma gibi davranışlar da sevgi değerini benimsemiş birinden beklenen davranışlardır. Sevgi yalnızca insanların birbirlerine karşı hissettiği duygu ve değer değildir. Doğa sevgisi, hayvan sevgisi, yaşam sevgisi, sevgi değerinin diğer alt başlıklarıdır.

Çocuklar gelişmek ve başarılı olmak için ev ve okulda ait olma duygusunu ve sevgiyi yaşamaya gereksinim duyarlar (Morrison, 2008; akt. Arıkan, 2011).

Sevgi, çocuğun fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişiminde önemli rol oynar. Çocuğun yapıcı yaratıcı ve üretken bir kişiliğe sahip olması, onun sevgi dolu bir ortamda büyümesiyle yakından ilişkilidir (Dönmezer, 2001; akt. Arıkan, 2011).

Tablo 8 “Sevgi” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Şu Merkebin Canı Çıksa	17	134
Bektaşî'nin Bahtı	39	147

Hırsız Bulmuş	72	165
Ben de Bizim Hatunu	104	185
Bak, Ben Hiç Camiye Gidiyor Muyum	175	219
Vurma Hayvandır	176	219
Kaynana	202	233
Bir Daha Alacağım	208	236
İnsanların Ahvalini Anladığımdan Beri	268	268

Şu Merkebin Canı Çıksa, fıkrasında yer alan “ İneği sağlam, sıhhat ve afiyeti yerinde bir hayvan ise de, merkebi hastalıklı işe yaramaz, alil bir şey olduğundan baba merhameten besliyor; ölüp kurtulmasını da canı gönülden arzu ediyordu.” ifadesi ile Bektaşî'nin hayvana gösterdiği merhamete ve hayvan sevgisi duygusuna ulaşılabilir. Onun ölmesini fakir olduğu ve bakmadığı için istemektedir. Ancak fakir olmasına rağmen eşeğe bakması merhamet sahibi olduğunu bize gösterir.

Bektaşî'nin Bahtı, fıkrasında bir köye giden Bektaşî köylülerin bir tilkinin peşinden koştuklarını ve tilkiyi yakaladıklarını görür. Yakalanan tilkinin üzerine Bektaşî cübbesini çıkartıp giydirerek salıverir. Köylülerin verdiği tepkiye karşılık Bektaşî: “ İsteddiği kadar aç olsun! Üzerinde benim cübbem oldukça bahtı kapanır, yiyecek bir şey bulamaz, açlıktan ölür gider, siz de kurtulursunuz,” der. Burada Bektaşî tilkiyi ceza almaktan yani ölümden kurtararak hayvan sevgisi ve merhamet örneği sergiler. Bunun dışında kendi açlığını ve yoksulluğunu da dile getirerek çevresine de aç kimselere yardımda bulunmak gerektiğini hatırlatır.

Hırsız Bulmuş, fıkrasında bir köye misafir olan Bektaşî'den muhtar bir istekte bulunur. Köyde hırsızlık yapıldığını söyler ve hırsız bulmasını ister. Bektaşî aklını çalıştırarak hırsız bulur. Ancak hırsıza bile merhamet eder ve “ İşte karşımda onu görüyorum. Fakat onu rezil etmek istemem.” der. Ancak bulduğu bir yolla çalınan şeyin de geri dönmesini sağlar. Suçlu insana dahi merhamet gösteren Bektaşî tipi sayesinde bu fıkrada sevgi değerine yer verilmiştir.

Ben de Bizim Hatunu, fıkrasında Bektaşî'nin biri İranlı ve Azerbaycanlı iki arkadaş edinerek hacca gitmiş. Şükranlarını ifade etmek için çok zengin olan arkadaşları ziyafet vermiş ve kölelerini serbest bıraktıklarını söylemişler. Kölelerini serbest bırakmaları merhamet örneği olarak gösterilebilir. Fıkranın sonunda Bektaşî “ Allah'ım!.. Ben de bu yoldaşlardan aşağı

kalmak istemem. Fakat ne yapayım ki, azat edecek ne kölem var ne de cariyem. Şu halde ben de senin uğruna bizim hatunu azat ve tatlik ettim. Hiç olmazsa bu sayede, hac dönüşünden sonra biraz rahat eder kafamı dinlerim, diye bağırmış.” Burada yine Bektaşî fıkralarında karşımıza çıkan tariz sanatının örneğini görüyoruz. Aslında Bektaşî yuvasını dağıtmak istediği için bunu söylememiştir. Söylemek istediği aile içerisinde huzur olması gerektiğidir. Bunu şakaya vurarak aile birliğinin ve aile içi huzurun önemine değinmiştir.

Bak, Ben Hiç Camiye Gidiyor Muyum; Vurma Hayvandır, fıkralarında yanlışlıkla camiye giren hayvanlara karşı uygulanan şiddete Bektaşî'nin gösterdiği tepki yer alır. Bektaşî bu fıkralarda esprili bir dille hayvanlara karşı uygulanan şiddete eleştiri yapmıştır. Bu fıkralarda insanlara duyulan saygının yanı sıra hayvanlara ve diğer varlıklara da saygı göstermemiz gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bunun haricinde Bektaşî'nin hayvanlara duyduğu merhameti, hayvan sevgisini de gözler önüne serer. Bu davranış hem saygı hem sevgi değerini içermektedir.

Kaynana, fıkrasında kaynanası ölen bir Bektaşî hüngür hüngür ağlar. Bektaşî on günlük evlidir. Niçin bu kadar ağladığını soranlara “ Daha ne olacak a Paşam. Bana of bile dedirtmeden, hiçbir halinden bezginlik getirmeden ölüp gitti işte. Bundan büyük iyilik mi olur, der...” Burada Bektaşî aslında olması gereken duruma şaka yollu dikkat çeker. Olması gereken durum ise aile içinde sevgi, saygı ve huzur durumudur. Bunlar aile içi birliği sağlayacak değerlerdir.

Bir Daha Alacağım, fıkrasında bir Bektaşî'nin dört karısı olduğu ve dört karısının da huzursuz olduğu anlatılmaktadır. Bu huzursuzluğun sebebi olarak Bektaşî'yi gördükleri için hep beraber önce onu dövmüş sürükleyerek merdivenlerden aşağı atmışlar. Bektaşî de onlara ellerinden kurtulunca bir tane daha alacağını söyler. Sebebini sorduklarında hiç değilse alacağı kadın da merdivenlerden aşağı sürüklerken başından tutacağını, böylece başının yere çarpmayacağını söyler. Bu fıkrada Bektaşî geleneğinde önemle üzerinde durulan ve savunulan tek eşliliğin önemi vurgulanır. Tek eşlilik sayesinde de aile içi birlik, huzur, güven ve sevgi ortamı oluşacaktır. Aile içi huzurun olması bunun da toplumsal sevgi ve huzur ortamını da etkilemesi fıkrada esprili, eleştirel bir dille anlatılmaktadır.

İnsanların Ahvalini Anladığımdan Beri fıkrasında hayvan sevgisi ön plandadır. Bir Bektaşî babasının dört köpek beslediği ve daima onlarla vakit geçirdiği anlatılır. Onlarla niçin bu kadar vakit geçirdiğini soranlara da “İnsanların ahvalini tamamen anladığımdan beri bunlarla müsahabeti itiyat edindim...” cevabını verir. Bu muhataplarına ders niteliğinde bir

cevaptır. Çünkü bir anlamda insanların göstermiş olduğu vefasızlık, sevgisizlik, merhametsizlik gibi durumlara tepkidir. İnsanlarda göremediği bu özellikleri hayvan dostlarından görmektedir.

4.1.8.Sorumluluk

Okullarda hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği konusunda yapılan araştırmalar sonucunda farklı değerler önerilmiştir. Şişman (2002), sorumluluk sahibi olmak, kendini kontrol, farkındalık gibi değerlerin okulda kazandırılması gerektiğini belirtmektedir. Lickona ise, sorumluluk, saygı, hoşgörü, sağduyu, özdenetim, yardımseverlik, acıma, yardımlaşma, yüreklilik, dürüstlük, adalet ve demokratik değerleri önermiştir (Leming, 1998'den akt., Akbaş, 2004). Sorumluluğu saygının genişlemiş şekli olarak tanımlamış, kişinin diğer insanlara saygı gösterdiğinde onlara değer verdiğini, değer vermenin ise onların iyiliği için sorumluluk hissetmeyi gerektirdiğini belirtmiştir.

Türk Dil Kurumu sorumluluğu, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet, olarak tanımlamıştır.

Sorumluluk, kişinin kendisine ya da başkalarına karşı yerine getirmesi gereken görev ve yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi durumudur. Herkes üzerine düşeni yaptığında toplumsal işbölümü sağlanmış olur. Bu sayede toplum içerisinde yaşayan insanlar arasında sağlıklı bir iletişim kurulmuş olur. Kişi kendisine ve ailesine karşı sorumludur vefakârlık sorumluluk değerini alt başlıklarından bir tanesidir. Son yıllarda materyalizmin hâkim olduğu, egoizmin ön plana çıktığı bu dünyada her insanın sahip olması gereken önemli bir değerdir.

Bu tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki sorumluluk sahibi bir kişi kendisine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olduğunu bilir. Ayrıca kişiden sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme gibi davranışlarda bulunması beklenilir.

Tablo 9 “Sorumluluk” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Karada O Da Yok Ya	213	238
Sirke Şaraba Dönerse Hacı Recep Efendi Hiç Telaş Etmesin	243	255
Gassâla Zahmet Olmasın	248	260

Haydi Hesabı Görelim	272	269
Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Kendi Kendimize Ölürüz	286	277
Dünya Ahiretin Tarlasıdır	360	320
Yalan Söylüyorsun	370	327

Bu İşe Allah Karışmaz, fıkrasında soğuk bir kış günü yola çıkan iki Bektaşî dervişinin soğuk ve tipiye yakalanması ve dervişlerden birinin kurtulmak için Allah’a dua etmesi anlatılır. Dervişlerden diğeri “Derviş Mehmet Allah’a kabahat bulma. Bu işe o karışmaz. Başımıza gelen bu iş, o ferman dinlemez mart ayının halt etmesidir.” der. Burada aslında sorumsuzca hareket ettiklerini derviş kabullenmiştir. İnsanların kendi yaptığı hataların sonuçlarını kabul etmesi gerektiği, sorumlusu olarak Allah’ı ya da başka birini bulmamaları gerektiği bu fıkra ile anlatılmıştır.

Karada O Da Yok Ya fıkrasında çoğu Bektaşî fıkrasında olduğu gibi davranışlarında tutarsız olan insanlar eleştirilir. Özellikle ibadetlerini sadece mecbur olduğu için çıkarı için göstermelik yapanlar eleştirilir. Yelken kayığı ile seyahat edenler arasında bulunan Bektaşî fırtına çıkınca umursamaz bir tavır takınır. Diğer yolcular dua ve niyaz ederken Bektaşî sakin davranır. Biri neden korkmadığını şu şekilde sorar:” Neden olacak? Görmediniz mi, o sırada ölümle aramızda bir tahta vardı?” Bunun üzerine Bektaşî: “ Evet fakat karada o da yok ya!” cevabını verir. Bu cevapla insanların aslında her zaman dua etmesi, ibadet etmesi gerektiği sadece dara düşünce bu şekilde davranmaması gerektiği yani davranışlarda tutarlı olmak gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bu da sorumluluk değerinin bir gereğidir.

Sirke Şaraba Dönerse Hacı Recep Efendi Hiç Telaş Etmesin fıkrasında, sirke alması için oğlunu meyhaneye gönderen kişi üzerinden Bektaşî eleştirisini yapmıştır. Anne-babanın evladına karşı sorumlu olduğu fikrayla anlatılmıştır.

Gassâla Zahmet Olmasın, fıkrası ile yasakları delen bir Bektaşî sayesinde toplumun farklı kesimlerinden kimseler eleştirilmiştir. Dördüncü Murat tütün içmeyi yasaklar. Bu yasağı delen Bektaşî tütün içerken Sultana yakalanır ve “ Eh, canlar gassâla zahmet olmasın, ben cenazemi yıkamaya gidiyorum.” der. Burada kuralları-kanunları delen, aykırı iş yapan kimselerin davranışlarının sonuçlarına üstlenmesi gerektiği anlatılır. Ayrıca bazı kanunların ve cezaların abartılı olduğu, adaletsizliklerin de var olduğu ve huzursuzluk sebebi olduğu da verilmek istenen diğeri bir mesajdır.

Haydi Hesabı Görelim, fıkrasında fakir bir Bektaşî lokantaya girer ve tıka basa yiyerek karnını doyurur. Ancak yediğini ödeyecek parası yoktur. Parası olmayanların tekme ile dışarı atıldığını öğrenir ve sırtını dönerek beline gelecek tekme bekler. Burada yine bir davranışı sergilerken sonucunu da hesaba katmak gerektiği vurgulanmıştır diyebiliriz.

Şikâyete Hacet Kalmadı, Kendi Kendimize Ölüyoruz; fıkralarında Bektaşî, işini doğru düzgün yapamayan insanları eleştirir. Şikâyete Hacet Kalmadı fıkrasında kadı, Kendi Kendimize Ölüyoruz fıkrasında ise doktor kimlikleri üzerinden işini düzgün yapmayan kimselere eleştiri yapılmıştır. Belli bir konuma sahip kimseler çevresine karşı sorumludur. Ancak sorumluluklarının farkına varamayan işlerinde cahilce hareket eden kimseler fıkralarda eleştirilmiştir.

Dünya Ahiretin Tarlasıdır, fıkrası ile Bektaşî özü sözü bir olmak gerektiğini, davranışlarda tutarlı olmak gerektiğini bir kez daha okuyana hatırlatır. Camiye giden Bektaşî vaizi dinler. Vaiz, dünyada ne ekilirse ahirette onun biçileceğine dair laflar ederek bir kimsenin isteğini karşılıksız bırakmamak gerektiğini anlatır. Ancak Bektaşî kendisinden saati istediğinde bunu hoş karşılamayarak tutarsız davranır. Bu duruma Bektaşî dikkat çekerek insanların davranışlarında söz ve hareketlerinde tutarlı olması gerektiği mesajını verir.

Yalan Söylüyorsun, fıkrasında oğlunu yaptığı ahlaksız davranışların farkına varan baba oğlunu tam da bu davranışlardan sergilerken yakalar. Baba oğlunu her türlü kötü davranıştan men etmek için çok çaba sarf eden biridir. “ Pederi oğlunu ıslah etmek için ne kadar gayret ediyor ise de faydası olmuyordu.” Sözleri babanın ailesine /evladına karşı sorumluluğunu ifade eder. Bu sayede fıkrada sorumluluk değeri kendisine yer bulur. Ayrıca sorumsuzca davranan dürüst olmayan kimseler de fıkrada evlat üzerinden tenkit edilir.

4.1.9. Vatanserverlik

Vatanserverlik toplumları, kültürleri ve kültür çevrelerini bir araya getiren; birleştirici bir kuvvet ve etkiye sahip; toplumsal yanı olan sosyolojik veya bilişsel ve duyuşsal yanı olan sosyal sevgi olarak nitelendirilebilir (Ergen, 2006: 150). Sosyolojik veya sosyal sevgi olarak nitelendirilen vatanserverlik (Ergen, 2006: 150) ise bir insanın ülkesine fayda sağlayacak eylemlerde bulunmasıdır (Yıldırım, 2006: 23). Vatanserverliğin, insanın var oluşunu anlamlı kılan bir duygu olduğunu söyleyen Namık Kemal, onu her sevgiden önce tutar. Öyle ki kişinin yaşadığı çevreye dair güzellikleri görme saadeti hep vatan sayesinde mümkün olur (Taneri, 1993: 165).

Kimileri için vatanseverlik, ülkeye, vatana bağlılık, ülkenin kültürü için gurur hissetme, saygı ile ülke tarihini takdir ederek ondan övünç duyma, ona karşı bir aidiyet duygusu hissetme olabilirken, kimileri için siyasal bir bağlılıktan kaynaklanan sevgi anlamlarına gelebilir (Finn, 2007; Fonte, 1997; Lutovinov, 2006; Ravitch 2007'den akt. Rapoport 2009: 27).

Vatanseverlik değerine bağlı olarak bireylerden çalışkan olma, dayanışma kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme gibi davranışlar göstermesi beklenir.

Tablo 10 “Vatanseverlik” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Ben Her Gün Taciz Etmem	14	133
Fakirlik İyi Midir?	56	157
Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Bektaşî Cephede	65	161
Duası Makbul Değil	80	169
Şair Eşref'in Bir Kıt'ası	146	205
Revâ-yı Hak Değil	169	216
Yâ Hû	275	271
Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Yine Uğrarım	290	294
Sokullu'nun Mirası	355	317

Ben Her Gün Taciz Etmem, fıkrasında çoğu Bektaşî fıkrasında olduğu gibi ibadetin şekli olmasına karşı tepki yer alır. Borcunu ödemiş Bektaşî borcunu ödeyecek kadar para ihsan eylemesini yaratandan diler. Burada nükte yoluyla kural, kanun ve ibadetlerin sadece çıkar uğruna kullanılması eleştirilmiştir. Böylece davranışın yanlışlığı ortaya konulmuştur.

Fakirlik İyi Midir, fıkrası eğitici yönü olan diğer bir fıkradır. Fakirliğin iyiliğinden ve fakirliğe sabredenlerin cennete gideceğinden bahsedilen bir mecliste Bektaşî cevabı ile ders verir. Cenabı Haktan muhalifi olan fenalığı istediğini söyleyerek durumun yanlışlığına eleştiri getirir. Çünkü böyle söylemler insanları fakirliğe dolayısıyla da tembelliğe yöneltir. Hâlbuki insanların fakirliğe razı olması olduğu yerde sayıklaması yerine azimle çalışma ile kendisini geliştirmesi gerekir. Bu fıkrada Bektaşî tipinin de verdiği cevap çalışmaya insanları yönlendirmek içindir diyebiliriz.

Ahrette Nasıl Yanacaklar, fıkrası “Bir Ramazan akşamı, kibarlardan birinin konağında iftar varmış.” şeklinde başlar. Bu ifade kültürümüze has bir durum olan misafirperverlik, dayanışma gibi değerlerimize bir örnektir.

Bektaşî Cephede, fıkrasında savaşa giden ve arkadaşları şehit olan bir Bektaşî’den bahsedilir. Bektaşî arkadaşlarına ne olduğunu soran komutanına “ Komutanım dost ve düşman hepsi ‘cennet’ diye koşuştular ve öldüler, bilmiyorum şimdi neredeler?” diyerek şehitlik inancına değinir.

Duası Makbul Değil, fıkrasında kendisine para verirse ona dua edeceğini söyleyen dilenciye Bektaşî duasını istemediğini söyler. Çünkü dilenmek Türk kültüründe İslam kültüründe ve Bektaşilik geleneğinde hoş karşılanmayan bir durumdur. Dilenmek yerine çalışmak gerektiği, alın teriyle para kazanmak gerektiği için Bektaşî dilenciye duasının makbul olmayacağını söyler. Bu sayede çalışkan olma davranışı öğütlenerek vatanseverlik değeri firkada yer alır.

Şair Eşref’in Bir Kıt’ası, fıkrasında Ramazanda hastalanan ve Bektaşî olan Şair Eşref’i dostları ziyaret etmiştir. Hasta ziyareti kültürümüzde olan ve bir dayanışma örneği olan davranıştır. Bu davranışın sergilenmesi sayesinde vatanseverlik değeri firkada aktarılmıştır diyebiliriz.

Revâ-yı Hak Değil fıkrası ise komşusu açken tok yatan sözünü hatırlatan bir fıkradır. Kendisine oruç yediği için hesap soranlara “ Yahu, on bir ay aç gezdim, kimse halin nedir, demedi. Bugün karnımı doyurmak istedim, yakaladınız. Bu revâ-yı hak mıdır?” der. Böylece toplumu önemseme ve dayanışma davranışlarının önemine dikkat çekerek vatanseverlik değeri aktarılır.

Yâ Hû, fıkrası da yardımlaşma ve dayanışmanın ihmal edildiğini anlatan fıkralardan biridir. Toplumdaki dayanışmanın azalması Bektaşî tarafından tenkit edilmiştir.

Biraz Da Buğday Getirsinler, fıkrasında bir baba ile iki dervişin yaşadığı zaviyeye durumu çok da iyi olmayan köylüler ellerinden geldiğince yardım etmektedir. Ancak fakir halk ellerinde pek bir şey olamadığı için mısır işleri getirirlermiş. Yine burada halkın gösterdiği dayanışma örneği ile vatanseverlik değeri yer alır.

Yine Uğrarım, fıkrasında namaz kılmaya niyetlenen Bektaşî dua ederken anlayamayan hocaları görünce namaz kılmadan gitmeye niyetlenir. Sebebini soranlara hocalar anlamaya varınca döneceğini söyler. Burada hem işini iyi yapamayan insanlar eleştirilir hem de herhangi

bir konuda çabucak anlaşmazlığa düşen insanlar eleştirilir. Toplumsal dayanışmanın önemi tenkit ve şaka yollu bu fıkra ile aktarılmıştır.

Sokullu'nun Mirası, fıkrasında Sokullu Mehmet Paşa şu sözlerle tanıtılmıştır: “ Sayısız muvaffakiyetli hizmetleri ile olduğu kadar da iffet ve istikameti ile de pek haklı ve şerefli bir şöhret kazanmıştı.” Burada toplumu önemseyen ve topluma hizmette bulunan yönetici iyi gösterilerek vatanseverlik değeri için bir örnek olmuştur.

4.1.10. Yardımseverlik

Birlikte çalışmak ya da yardım etmektir. İnsanları birbirlerine yaklaştıran önemli bir değerdir. İnsanlar birbirlerine iyilik yaparak, yardım ederek yakın ilişkiler kurar ve aralarında güven duygusu oluşur. Birbirlerine iyilik yapan insanların yaygın olduğu toplumlarda birlik ve beraberlik duygusu gelişir. Sağlıklı toplumlarda insanlar arasındaki iş birliği, dayanışma ve hoşgörü davranışları gelişir. Bununla birlikte yardımseverlik sayesinde insanlar arasındaki birlik beraberlik duygusu güçlenir, insanların birlikte yaşama azmi kuvvetlenir.

İlbars (1998) Bektaşilikte insanın, seven ve sevilen bir varlık olduğunu belirtir. İnsanı incitmeme, hoş tutma temel öğretilerden olduğu için Bektaşilere tarık-i nazenin yani çok ince, çok hassas, sevgili, saygılı insanlar topluluğu dendiğini ifade eder. Ayrım yapmadan insanlara yardım etmek ve yardımsever olmak Bektaşi fıkralarında üzerinde önemle durulan bir değerdir. Bu değer fıkralarda alay, tenkit ya da uyarı ve benzeri yollar ile insanlara kazandırılmak istenmektedir.

Yardımseverlik değerine sahip insanlardan cömert olma, işbirliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma ve paylaşma gibi değer ve davranışları sergilemesi beklenir.

Misafirperverlik: Bektaşi fıkralarındaki Türk kültürüne has önemli değerlerden bir tanesidir. Misafirperverliğin önemine fıkralarda bazen olayları zıtlıklardan yararlanarak vurgu yapar. Misafirperverliği ile tanınan Türklere, eve her kim gelirse, hürmet ve ikram görür. Çünkü gelen her kim ise “Tanrı misafiri” olarak kabul edilir. Bundan dolayı misafiri ağırlamak için her türlü imkânı seferber edilir. Böylece Allah'ın rızasının kazanılacağı düşünülür. Hem bir Türk âdeti, hem de İslami bir inanç olan bu güzel gelenek kimileri tarafından istismar edilir. İstismarcılara karşı Bektaşi gereken dersi vermeyi ihmal etmez. Bektaşi fıkraları Türk halkını daha duyarlı hâle getirme amacıyla olduğu için misafirperverlik konusunda pek çok Bektaşi fıkrası bulunmaktadır.

İşbirliği Yapma: İşbirliği başkalarının duygu, düşünce, istek, davranış ve diğer ruhsal durumlarını dikkate alarak beraber yapılan çalışmaları içerir. İşbirliği; girişimleri kabul etme, diğerlerini anlama ve bakış açılarıyla uyumlu çalışmayı gerektirir (DeVries ve Zan, 1994).

Paylaşma: Türk Dil Kurumu'na göre paylaşma, aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek demektir.

Merhamet: Türk Dil Kurumu'na göre merhamet, bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma anlamına gelmektedir. Merhamet Hökelekli (2013) tarafından da “Başkasının güçsüz sıkıntı ve derdine ilgi duyma, onun halini acıma ve ona şefkat gösterme durumudur.” şeklinde açıklanmıştır.

Tablo 11 “Yardımseverlik” Değerinin Bulunduğu Fıkralar

Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Bektaşî'nin Bahtı	39	147
Tutar Sahibine Teslim Ederim	54	156
Hırsız Bulmuş	71	164
Gani Baba'nın Muskası	81	170
Helvayı Kim Yiyecek	89	177
İslam'ın Şartı Kaç	102	184
On Bir Ayın Sultanı	140	202
Revâ-yı Hak Değil	169	216
Eskisine Tercih Ederim	277	271
Bir Ziyafette	319	295
Hoşafıla Abdest	342	307
Yedim Efendim	388	337

Bektaşî'nin Bahtı, fıkrasında bir köye giden Bektaşî köylülerin tilkinin peşinden koştuklarını ve tilkiyi yakaladıklarını görür. Yakalanan tilkinin üzerine Bektaşî cübbesini çıkartıp giydirdikten sonra onu salıverir. Köylülerin verdiği tepkiye karşılık Bektaşî: “ İstedığı kadar aç olsun! Üzerinde benim cübbem oldukça bahtı kapanır, yiyecek bir şey bulamaz, açlıktan ölür gider, siz de kurtulursunuz,” der. Burada Bektaşî tilkiyi ceza almaktan kurtararak hayvana merhamet gösterir. Bunun dışında kendi açlığını ve yoksulluğunu da dile getirerek

çevresine de aç kimselere merhamet göstermek ve yardımda bulunmak gerektiğini hatırlatır. Böylece paylaşma ve yardımseverlik değerlerine ve davranışına dikkat çeker.

Tutar Sahibine Teslim Ederim, fıkrası şu ifadelerle başlar: “Yanya vilayetinin Parmadi kasabasının köylerinden birine bir hoca gelerek misafir olmuş. Karye ahalisi kâmilen tarikat-i Bektaşî’yeye mensup olduklarından usul ve âdât-ı târik veçhiyle misafire ellerinden geldiği kadar ikram ve ivaz eylemişler.” Bu cümleler misafirperverliğin toplumumuzdaki önemi hakkında bir örnektir.

Hırsız Bulmuş, fıkrasındaki şu cümleler de misafirperverlik dolayısıyla da yardımlaşma değeri için örnek olabilir: “Seyahat maksadıyla yola çıkmış olan bir Bektaşî babası büyükçe bir köye misafir olur. Anadolu köylerinde âdet olduğu veçhile misafir odasına köylülerden bir kısmı yemek getirerek babaya ikram ve i’zaz ederler. Bu durum misafirperverlik değerine örnektir.. Ayrıca fıkranın devamında köyün muhtarı, Bektaşî babasından köylerindeki hırsız bulmalarını ister. Hırsız bulan ancak köylülere açıkça söylemeyen Bektaşî babası bu davranışıyla hırsıza bile merhamet göstermiştir.

Gani Baba’nın Muskası, fıkrasında Gani Baba, bir şekilde padişahın huzuruna çıkar. Padişah kendisinden ne istediğini sorduğunda Gani Baba: “ ... Kendi şahsım için hiçbir şey istemem. Versen de kabul etmem. Ancak şu var ki benim tekkem mihmansız kalmıyor. Tarlalarımın ekinleri de misafirlerime kâfi gelmiyor. Eğer İncesu’daki araziye tekkeme verirsen sevaba girersin.” der. Bu cümlelerden de misafirperverlik ve yardımlaşmanın önemi çıkartılabilir. Çünkü Bektaşî hüküm sahibi birinden her şey isteyebilecekken misafirleri için istekte bulunur.

Helvayı Kim Yiyecek, fıkrasında bir Bektaşî, bir Kadiri, bir Nakşî arkadaş olup seyahat ederken bir köye misafir olurlar. Köylüler onları çok güzel ağırlar ve karınlarını doyurur. Köylülerden biri un helvası getirir. Ancak çok yedikleri için helvaya yer kalmaz. Burada köylülerin ve onlar üzerinden toplumumuzun cömertliği, misafirperverliği, yardımseverliği gösterilmiştir. Fıkranın devamında ise arkadaşlar helvayı paylaşmak istemez ve herkes helvayı kendisinin yemesini ister. Bektaşî tipi ise bunu eleştirir. Eleştirisini de uyanıklığı ve hazırcevaplığı sayesinde esprili bir şekilde yapılmıştır.

İslam’ın Şartı Kaç, fıkrasında kendisine İslam’ın şartı kaç diye soran birisine Bektaşî bir diye cevap verir. Karşıdaki softa kendisini kınayınca savım, salat bizde yok; hac, zekât sizde yok diyerek cevap verir. Bu cevabın arkasında aslında zenginlerin zekât vermeyip yardım etmemesine eleştiri vardır. Bu ustalıkla verilen cevabın arkasında Bektaşî’nin aslında ne

demeye çalıştığını sorgulamak gerekir. Yardımseverliğin önemine, zıt durumdan yararlanılarak bu fıkrada yer verilmiştir.

On Bir Aym Sultani, fıkrasında orucunu yiyen fakir bir Bektaşî'ye sofunun biri alaylı şekilde “Hayrola baba... Galiba senin eve Ramazan girmemiş.” deyince Bektaşî: “A imanım... Mübarek Ramazan saraylara ve konaklara girer.” der. Bu cevapla yine zenginlerin yoksullara yardım etmemesi ve gelirdeki adaletsizlik Bektaşî tipi üzerinden eleştirilir.

Revâ-yı Hak Değil, fıkrasında orucunu yerken yakalanan Bektaşî cevap olarak şöyle der: “Yahu on bir ay aç gezdim, kimse halin nedir, demedi. Bugün karnımı doyurmak istedim yakaladınız. Bu revâ-yı hak mıdır?” Bu cevapla göstermelik ibadet edenler, komşusu açken tok yatanlar eleştirilirken yardımseverliğe de dikkat çekilir. Çünkü zengin insanlar mallarını paylaşırsa yoksullara yardımlarını esirgemezse fakirlik bir nebze olsun azalacaktır. Ayrıca yapılan yardımların sadece Ramazanla sınırlı olmaması gerektiği de çıkartılabilir. Bu duruma Bektaşî tipi söyledikleriyle, yapmış olduğu haklı eleştiriyle dikkat çekmiştir.

Eskisine Tercih Ederim, fıkrası ise yardımseverliğe farklı açıdan bakmamızı sağlayacak bir fıkradır. Yapılan yardımların başa kakılmaması gerektiğini, iyiliği göstermelik değil gerçek anlamda yapmak gerektiğini anlatır. Fakir bir Bektaşî'ye bir zat pabuç alır ama Bektaşî'nin her yaptığı harekette pabuçları kendisinin aldığını hatırlatarak yaptığı iyiliği başa kakar. Bektaşî de eskileri yenisine tercih ettiğini söyleyerek fıkrayı sonlandırır.

Bir Ziyafette, fıkrası şu cümlelerle başlar: “Ağniyâdan ve aynı zamanda ashâb-ı seha ve keremden bir zat ara sıra ziyafetler tertip eder ve buna ashâb ü yaranını davet ederdi.” Bu cümleler misafirperverliğe dolayısıyla da yardımseverliğe örnek olarak kabul edilebilir.

Hoşafı Abdest, fıkrası “Eskiden hayır sahibi zenginlerden biri Ramazanda konağına, aralarında bir Bektaşî dedesi olmak üzere birkaç softayı davet eder; bayrama kadar sevabına onları beslemiş.” cümlesiyle başlar. Bu cümle paylaşma, cömertlik, misafirperverlik için örnek bir ifadedir. Fıkranın devamında ise vekilharcın misafirlere kötü davranması dile getirilir. Ancak bu durum karşısında hocalar uyanıklık edip ev sahibine durumu zekice aktarırlar.

Yedim Efendim, fıkrasında yine misafirperver bir zatın Bektaşî'yi ağırladığından bahsedilir. Ancak zatın hizmetindeki kişinin pek de misafirperver olmadığına da dikkat çekilir.

4.2.Söz Varlığı

Söz varlığı, bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, sözcük dağarcığı, kelime hazinesi; söz dağarcığı ise, bir dilde kullanılan veya bir kimsenin bildiği, kullandığı sözlerin bütünü (TDK, 2005: 1807, 1805) şeklinde açıklanmaktadır.

Bireyler sahip oldukları kelime hazineleriyle orantılı olarak dili doğru ve etkili biçimde kullanabilirler. Bireyler yetiştiği çevrede hazır bir şekilde kelimeler, kavramlar ve bunların oluşturduğu ifade kalıplarını bulur ve bunlar dil için önemli unsurlardır. Söz varlığının fakirliği veya zenginliği, darlığı veya genişliği insan boyutunda maddî ve manevî çevre ile genel dil boyutunda dilin geçmişiyle yakından ilgilidir. İnsanın kültür derecesi genişledikçe kelime dağarcığı da zenginleşir. Yeni buluşlar, görüşler, düşünceler yeni kelimelerin ve anlatım şekillerinin doğmasına yol açar. Kimi bilginler konuşma ve yazma sırasında en çok 4000–5000 kelimenin kullanıldığını buna rağmen temel söz varlığının ise 2000 kelime dolayında olduğunu genellikle benimserler (Aksan, 1982: 22).

Toplumların sahip olduğu söz varlığı sanatına ve eserlerine yansır. Bireyler de toplumlarındaki söz varlığını öğrenebilmek ve geliştirebilmek için yazılı veya sözlü kaynaklara başvurur. Böylece yazılı ve sözlü anlatımlarını güçlendirip, olayları daha iyi anlamaya ve yorumlamaya, çevreyle daha iyi bir iletişim kurabilmeye başlar. İlk olarak annesinden ve ailesinden öğrendikleriyle söz varlığını oluşturan bireyin yaşı ilerleyip çevresi genişleyerek ihtiyaçları çeşitlendikçe kelime dağarcığı da genişler, zenginleşir. Sistemsiz biçimde ilerleyen bu gelişme, okulda özellikle Türkçe dersinde sisteme bağlanır. Türkçe ders kitaplarına ise çocuğun söz varlığını geliştirecek metinler seçilir.

4.2.1.Deyimler

Maharetli bir şekilde dilin inceliklerini kullanabilmeleri için bireylerin geniş bir söz varlığına sahip olmaları gerekir. Amaçlı ve sistemli biçimde yapılacak kelime öğretimi çalışmaları sayesinde ve öğrencilerin kelime dağarcıkları zenginleşecektir. Deyimler, Türkçenin güzelliğine, kavram zenginliğine, anlatım gücünün artırılmasına katkıda bulunur (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009: 9). Deyimlerin kullanılmasıyla, “Dile getirilmesi güç durumların, tanımlanması, açıklanması zor nice duyguların deyimlerin somutlama yönüyle kestirmeden, çarpıcı bir biçimde anlatıldığını görebiliriz.” (Özdemir, 2000: 152).

Metinde deyimler kullanılarak bu deyimlerin ne anlamda kullanıldığı ve nerelerde kullanılabileceği öğretilir. Bektaşî fıkraları deyimler açısından zengin metinlerdir diyebiliriz. Çünkü bu fıkralar yapı itibarıyla kısa olsa bile neredeyse hepsinde deyime yer verilmiştir.

Deyimlerin tespitinde TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü esas alınmıştır.

Tablo 12 Deyimler Listesi

Deyim Adı	Bulunduğu Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Yanına kalmak	Dediklerimin Aksini Yapıyordu	4	128
Altüst etmek	İçen Benim, Sen Mi Sarhoş Oldun	7	129
Düşünceye dalmak	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Teselli bulmak	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Canına yetmek	Amma Da İkrara Basarsın	12	132
Bir köşeye çekilmek	Bir Ayna Al Da Yüzüne Bak	13	132
Keyfine bakmak	Bir Ayna Al Da Yüzüne Bak	13	132
Sabrı tükenmek	Bir Ayna Al Da Yüzüne Bak	13	132
Elinden kurtulmak	Yarabbi Sen De Mi Çocuklara Uydun	16	134
Yola Çıkmak	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Kabahat bulmak	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Hoşuna gitmek	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136

Yola düzölmek	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Neye uğradığını bilememek	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Göz gezdirmek	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Keyfi yerinde (olmak)	Ortaklık	24	138
Canına okumak	Şunu Ben Yapsam Canıma Okurdun	25	139
Farkına varmak	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Can vermek	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Çılgına dönmek	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Ses çıkarmamak	Mekândan Münezzehtir	30	141
Soyunup dökünmek	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Gözü ilişmek	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Yüreği yanmak	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Başına iş açmak	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Fayda görmek	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Ayağa kalkmak	Allah'ın İşine Karışmam	32	142

Eser kalmamak	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Karşısına dikilmek	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
İmdadına yetişmek	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Karar vermek	Yegâne Dervişi Benim	33	142
Günaha girmek	Yegâne Dervişi Benim	33	145
Boşa gitmek	Hangisi Daha Uğursuzmuş	35	145
Gözüne İlişmek	Onu Şımartıyorsunuz	37	146
Yerinden fırlamak	Onu Şımartıyorsunuz	37	146
Bahtı Kapanmak	Bektaşî'nin Bahtı	39	147
Silip süpürmek	Obur Bektaşî	40	147
Rezalet çıkarmak	Bugünlerde Parası Yok	41	149
Tadı damağında kalmak	Orucu Da Sen Tut	42	149
Gözü İlişmek	Orucu Da Sen Tut	42	149
Gözü kalmak	Gözleri Üstünde Kalmış	48	153
Kestirip Atmak	İftar Sofrasında Tartışma	52	154
Akla sığmak	İftar Sofrasında Tartışma	52	154
Yola çıkmak	Hırsız Bulmuş	72	164
Rezil etmek	Hırsız Bulmuş	72	164
Zevk almak	Beddua	73	166
Nefes aldirmamak	Beddua	73	166
Canı sıkılmak	Ceddim Onu Süründüre	76	167

Hoşca kal	Benimkinin Sırası Daha Sonra Gelecek	78	169
İcabına bakmak	Gani Babanın Muskası	81	171
Gözden geçirmek	Gani Babanın Muskası	81	171
Davet etmek	Gani Babanın Muskası	81	171
Hoşuna gitmek	Gani Babanın Muskası	81	171
İçini çekmek	Gani Babanın Muskası	81	171
Aklına uymak	Ya Secdeye Kapanırsa	83	174
Aklı başından gitmek	Kaçın Sizleri Ezmesin	84	174
Canı sıkılmak	Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun	85	175
Keyif çatmak	Allaha İsmarladık	87	176
Haber almak	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Elinden gelmek	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Canı sıkılmak	Kim Bilir Yukarda Ne Haltlar Karıştırdı	90	179
Baş başa vermek	Hazırcevaplık	93	181
Akıl ermemek	Teslis	100	183
İçinden çıkamamak	Teslis	100	183
Ziyafet vermek	Ben de Bizim Hatunu	104	186
Aşağı kalmak	Ben de Bizim Hatunu	104	186
Kafayı dinlemek	Ben de Bizim Hatunu	104	186
Surat asmak	Ben Kıldım Oldu	105	187
Farkına varmak	Kalk Namaz Kılalım	106	187

Davet etmek	Ve'd Duha	111	189
Rıza göstermek	O Senin Dediğin Sulu Namaz	112	189
Bahis açmak	Onu Allah Sorar	113	190
Gözü ısırmak	Buyurun Cenaze Namazına	114	190
Kalıbı değiştirmek	Buyurun Cenaze Namazına	114	190
Hayrette kalmak	Öyle Sık Sık Su İle Oynanır Mı?	115	191
Gözüne ilişmek	Rahmetli Pederin Cenaze Namazını Kılmışım	117	192
Hatırı kalmak	Rahmetli Pederin Cenaze Namazını Kılmışım	117	192
Yola getirmek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Davet etmek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
İçini çekmek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
Mecbur kalmak	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
Yüreğine su serpmek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192

Hık mık etmek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
Falso yapmak	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
Baş göstermek	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	192
Haddini bilmek	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Kasıp kavurmak	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Yakasını kurtarmak	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Haddine mi düşmüş	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Yabana gitmek	Biz Tutuverdik	126	198
Yola düzölmek	Sahur Davulu	127	198
Başına geçmek	Kahvaltı	128	199
İstifini bozmamak	Ramazan Genç Mi İhtiyar Mı?	131	200
Ses çıkarmamak	Müminler de İster Amma	133	201
Canını sıkmak	O Beni Bilir	141	203
Hesap vermek	Ahirette Hesabını Ben Veririm	143	203
Gözü ilişmek	Bir Ye De Bin Şükret	144	204
Aklı başından gitmek	Bir Ye De Bin Şükret	144	204
Yola düzölmek	İlaç	149	207
Kan ter içinde kalmak	İlaç	149	207

Ayağının tozuyla	Allah Kimin Yüreğinin Yandığını Bilir	152	209
Yüreği yanmak	Allah Kimin Yüreğinin Yandığını Bilir	152	209
Canı boğazına gelmek	Orucunu Sıkı Tut Başkasına Zararın Dokunmasın	154	210
Galeyana gelmek	Orucunu Sıkı Tut Başkasına Zararın Dokunmasın	154	210
Zararı dokunmak	Orucunu Sıkı Tut Başkasına Zararın Dokunmasın	154	210
Tıka basa yemek	Dayanırsa Tutar, Dayanamazsa Yutar	156	211
İstifini bozmamak	Benden Bir Gün Fazla	158	212
Kafasına girmek	Be Mübarek Gözüme Mi Gireceksin	171	216
Gözü ilişmek	Be Mübarek Gözüme Mi Gireceksin	171	217
Dermanı kesilmek	Bu Can Dünyaya Bir Kere Gelir	172	217
Keyif çatmak	İnanmam	173	218
Dört gözle beklemek	İnanmam	173	218
Yerinden fırlamak	Uşak Mehmet'i De Sen Salavatla	184	222
Göz gezdirmek	Uşak Mehmet'i De Sen Salavatla	184	222
Kalıbı dinlendirmek	Ne Yapalım Hocam	185	223
Aklına gelmek	Ne Yapalım Hocam	185	223

Elden bırakmamak	Ne Yapalım Hocam	185	223
Müsaade etmek	Ananızı Size Bağışladım	188	224
Yerinden fırlamak	Ananızı Size Bağışladım	188	225
Düşünceye dalmak	Ananızı Size Bağışladım	188	225
Önüne düşmek	Tanıyamadın Mı? Senin Kayınpederinin Evi	190	227
Kulaklarını dikmek	Telgraf Sana Mı Geldi Bana Mı Geldi	196	229
Hayrette kalmak	Telgraf Sana Mı Geldi Bana Mı Geldi	196	229
Vakti gelmek	Aman Şükret	197	230
Aklı esmek	Ucuz Cariye	199	231
Peşine takmak	Ucuz Cariye	199	232
Dönüp dolaşmak	Ucuz Cariye	199	232
Düşünceye dalmak	Size Defâatle Söylemiş İdim	201	233
Hali vakti yerinde olmak	Ne İçin Evlenmiyorsun	204	234
Boğaz boğaza gelmek	Bir Daha Alacağım	208	236
Turşu gibi olmak	Bir Daha Alacağım	208	236
İyiliği dokunmak	Ervahına Yuh	211	237
Keyfi yerine gelmek	Ervahına Yuh	211	238
Keyfine diyecek olmamak	Bektaş İle Seyyah	217	240
Canı sıkılmak	Bektaş İle Seyyah	217	240
Yüzünü buruşturmak	Bektaş İle Seyyah	217	240
Kafayı tütsülemek	Tersine	219	241

Burun buruna gelmek	Kalabalık	220	241
Telaşa düşmek	Eyvallah İmanım	236	249
Yalpa vurmak	İçmek Değil De Yürümek Fena	238	251
Gözden geçirmek	Şarap Ol Ya Mübarek	240	253
Dili varmak	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Islah etmek	Hem And İçerim Hem Rakı İçerim	242	254
Hatır kırmak	Hem And İçerim Hem Rakı İçerim	242	254
Ayak diremek	Bir Daha Başıma Sarı Sarmam	245	257
Canını sıkmak	Bir Daha Başıma Sarı Sarmam	245	257
Zevk almak	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	258
Canı sıkılmak	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	258
El pençe divan	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	258
Göz gezdirmek	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	258
Sabri tükenmek	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	259

Kavgaya tutuşmak	Kafam Olsaydı İki Sarhoşun Arasına Girer Miydim	250	261
Hak yemek	Biri Gündüzleri Öteki Geceleri Yer İçer	258	264
Kendini tutamamak	Bu Vaziyette Ben Bile Yer İçerim	260	265
Kitabına uydurmak	Bu Vaziyette Ben Bile Yer İçerim	260	265
Canı sıkılmak	Siz De Böyle Atınız	262	265
İstifini bozmamak	Siz De Böyle Atınız	262	265
Hoş geldin	Yalnız İki Defa İçilir	265	267
Uğurlar olsun	Yalnız İki Defa İçilir	265	267
Ölüm döşeğinde yatmak/olmak	İnsan Ölürken En Büyük Düşmanıyla Barışmalı	267	267
Zevk almak	İnsanların Ahvalini Anladığımdan Beri	268	268
Ders vermek	İnsanların Ahvalini Anladığımdan Beri	268	268
İçini çekmek	Kime İnanırsın	269	268
Haber almak	Kime İnanırsın	269	268
Tıka basa yemek	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Yakasına sarılmak	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Canını almak	Ya Hu	275	271
Elden gitmek	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Gözüne ilişmek	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278

İcabına bakmak	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278
Sabah etmek	Geceliğimi Almaya Gidiyorum	289	279
Göçüp gitmek	Sen Mizan Kurana Kadar	293	281
Münasip görmek	Soğukluk	304	287
Oh çekmek	Soğukluk	304	287
Görmezden gelmek	Aaa, Sizin Arkamda Olduğunuzdan Haberim Yoktu	311	291
Söze karışmak	Aaa, Sizin Arkamda Olduğunuzdan Haberim Yoktu	311	291
Nefes etmek	Çıkar Ağzındaki Baklayı	313	292
Zaman kollamak	Lokma Bizimdir	314	293
Yakayı kurtarmak	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	294
Münasip görmek	Şimdi Saat Biri Çaldı	317	294
Davet etmek	Bir Ziyafette	319	295
Münasip görmek	Bir Ziyafette	319	295
Başından savmak	Bu Son Gelişimdir	320	296
Elinden gelmek	Her Gün Birçok Nimetinizi Yiyorum	321	297
Hoşuna gitmek	Her Gün Birçok Nimetinizi Yiyorum	321	297
Bağırıp çağırmak	Heybeyi Kesip Torba Yapacaktım	323	298
Telaşa düşmek	Heybeyi Kesip Torba Yapacaktım	323	298

Sözünden dönmek	Sözümden Dönemiyorum	324	298
Önüne katmak	Üçümüz İçin Ot Getirmeye	329	300
Soğuk almak	Soğuğu Ana Karnında Almış	331	301
Yüzüne vurmak	Soğuğu Ana Karnında Almış	331	301
Ne oldum delisi olmak	Maşallah	337	304
Haber vermek	Ondan Büyüğüm	340	305
Kulak kabartmak	Hoşaflla Abdest	342	307
Hoşuna gitmemek	Keşke Hora Tepselerdi De	344	309
İştahı kesilmek	Keşke Hora Tepselerdi De	344	309
Hoşuna gitmek	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	310
Başını derde sokmak	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	311
Kanaat getirmek	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	311
Haz duymak	Nerede	351	314
Baş eğmek	Nerede	351	315
Sabah etmek	Geceliğimi Almaya Gidiyorum	352	315
Önünü almak	Geceliğimi Almaya Gidiyorum	352	315
Yerinden fırlamak	Geceliğimi Almaya Gidiyorum	352	315

İstifini bozmamak	Geceliğimi Almaya Gidiyorum	352	315
Yerinden fırlamak	Melekler İstifade Etsin	353	316
Aklı başına gelmek	Melekler İstifade Etsin	353	316
İstifini bozmamak	Melekler İstifade Etsin	353	316
Şöhret kazanmak	Sokullu'nun Mirası	355	318
Düşünceye dalmak	Sokullu'nun Mirası	355	318
Göze çarpmak	Sokullu'nun Mirası	355	318
Endişeye düşmek	Sokullu'nun Mirası	355	318
Ses çıkarmamak	Sen De Söyle, Ben Böyle Mi Geldim	357	318
Şaşırıp kalmak	Diplomatlık Mesleğine Sevk Et	359	319
Yalan çıkmak	Cenaze İlanı	360	320
Yüzüne vurmak	Cenaze İlanı	360	320
Gözü ilişmek	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Hoşuna gitmek	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Yaka paça etmek	Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	321
Boynu kıldan ince olmak	Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	323
Hazır bulunmak	İhtimal Ki İkimiz De Yanıyoruz	363	323
Ders vermek	Siz De Bir Memuriyet İsteyiniz	365	324
Bahis açmak	Merkezde Birleşiriz	367	325
İslah etmek	Yalan Söylüyorsun	370	327
Terbiyesini vermek	Yalan Söylüyorsun	370	327

Şeytana aldanmak	Yalan Söylüyorsun	370	327
El uzatmak	Dikenli Gül	372	328
Baş göstermek	Senin Yiyeyeğin Halt Değil Bu	382	333
Haberi olmak	Senin Yiyeyeğin Halt Değil Bu	382	333
Ortada kalmak	Seni Görünce Can Mı Kalır	383	334
Ses çıkarmamak	Siz Haksızsınız	385	335
Dırıltı çıkarmak	Bektaş İle Kaptan Paşa Çavuşları	386	335
Kapı dışarı etmek	Bektaş İle Kaptan Paşa Çavuşları	386	335
Hakkından gelmek	Bektaş İle Kaptan Paşa Çavuşları	386	335
Dikiş tutturamamak	Bektaş İle Kaptan Paşa Çavuşları	386	335
Yol almak	Şimdi Allah Ne Yapıyor	387	336
Gözden nihan olmak	Şimdi Allah Ne Yapıyor	387	336

4.2.2. İkilemeler

Anlatımı güçlendirmek, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek gibi amaçları olan ikilemelerin için Türkçe öğretiminde önemli yeri vardır diyebiliriz. Türkçe öğretiminde önemsenen diğer bir söz varlığı ögesi ikilemeler incelenen eserde sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Hatiboğlu ikilemeler hakkında şu bilgileri verir: "İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır" (Hatipoğlu, 1981: 9). Anlamı güçlendirmek için kullanılan ikilemeler daha çok aynı sözcüğün, eş ve zıt anlamlı sözcüklerin tekrarı ile meydana geldiğini söyleyebiliriz.

Anlatımı güçlendiren ve renklendiren ikilemelerin ayrıca, anlamı abarttığı da belirtilmektedir (Özdemir, 2000: 142-146).

İkilemelerin sınıflandırılması Aksan (2015:205-209) tarafından şu biçimde yapılmıştır:

1. Değişik Sözcük Türlerinden Aynı Sözcüğün Yinelendiği Örnekler:

- Ad: kapı kapı, sayfa sayfa;
- Sıfat: koca koca, sarı sarı;
- Belirteç: zaman zaman, yavaş yavaş;
- Ulaş: geze geze, durup durup;
- Eylem: durdu durdu, oturur oturur;
- Ünlem: of of, vay vay;

2. Değişik Sözcük Türlerinden Eş Anlamlı Kurulanlar:

- Ad: çarşı Pazar, ev park;
- Sıfat: derme çatma, doğru dürüst;
- Belirteç: açık seçik, sarmaş dolaş;
- Ulaş: ezile büzüle, düşünüp taşınıp;
- Ortaç: bitmiş tükenmiş, yenmez yutulmaz;
- Eylem: ağlamış sızlamış, yazdı çizdi

3. Değişik Sözcük Türlerinden Ters Anlamlılarla Kurulanlar:

- Ad: yer gök, ölüm kalım;
- Sıfat: büyük küçük, erkekli kadınlı;
- Belirteç: ileri geri, er geç;
- Ulaş: bata çıka, gidip gelip;
- Ortaç: olur olmaz, giden gelen;
- Eylem: durdu durmadı, istedi istemedi;

4. Yansımalı İkilemeler:

- Yalnızca Bir Eylem, Bir Oluş, Bir Durum için Kullanılanlar:
horul horul (uyumak), sapır sapır (dökülmek)
- Derece Gösteren Farklı Biçimleri Olan Yansımalı İkilemeler:
çıtır çıtır/ çatır çatır/ çatır çutur

- İki Ögesi Aynı Seslerden Kurulu Yansımali İkilemeler:
şırıl şırıl, ciyak ciyak, fıkır fıkır
- Bir Ögesi Farklı Ünlü ya da Ünsüzlerden Kurulu Yansımali İkilemeler:
gacır gucur, şangır şungur, çat pat
- Yansımali Eylemlerden Oluşmuş Ulaçlarla Kurulu İkilemeler:
hıçkır hıçkır, ıkına sıkına, oflaya puflaya

5. Öncesi /m/ ile Değiştirilerek Yüklenen İkilemeler:

- okul mokul, takım makım, Ayşe Mayşe

İncelenen “Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları” adlı eserde geçen ikilemeler aşağıdaki tabloda görülmektedir. İkilemeler fıkraların numaralarına göre sıralanmıştır.

Tablo 13 İkilemeler Listesi

İkileme	Fıkra Adı	Fıkra numarası	Sayfa numarası
Vızır vızır	Ya İğnenin Deliğini Büyütür Ya Deveyi Küçültür	2	127
Yavaş yavaş	İçen Benim, Sen Mi Sarhoş Oldun	7	129
Toz duman	İçen Benim, Sen Mi Sarhoş Oldun	7	129
Kendi kendine	Ondan Al Buna Ver	8	129
Ufak ufak	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Yavaş yavaş	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Kendi kendine	Bir Ayna Al Da Yüzüne Bak	13	132
Ufak tefek	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	135
Yüzü gözü	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	135

Sersem sersem	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Hayran hayran	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Ağır ağır	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Türlü türlü	Ortaklık	24	138
Dalgin dalgin	Şunun Bunun Rızkı İle Besledikten Sonra	27	140
Yarat yarat	Şunun Bunun Rızkı İle Besledikten Sonra	27	140
Ver ver	Kürt Beyi	28	140
Sille tokat	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Birer birer	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Duyar duymaz	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Daldan dala	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Bol bol	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Oradan oraya	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Hekimden hekime	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Günden güne	Allah'ın İşine Karışmam	32	142

Doğru dürüst	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Ufaktan ufaktan	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Zarı zarı	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Hafif hafif	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Sallana sallana	Hangisi Daha Uğursuzmuş	35	145
Yaka paça	Hangisi Daha Uğursuzmuş	35	145
Sildi süpürdü	Obur Bektaşı	40	147
Yavaş yavaş	Buğnlerde Parası Yok	41	149
Baka baka	Maden Olduğunu Bilmesem	45	151
Büyüklü küçüklü	Gnahım Kadar Yan	55	156
Tek tek	Hep Birden Yklendiniz	70	163
Sık sık	Beddua	73	166
Vara yoğa	Beddua	73	166
şuna buna	Sadece İhtiyaçlarımı Def İçin Dua Ediyorum	75	167
Doya doya	Sadece İhtiyaçlarımı Def İçin Dua Ediyorum	75	167
Ayrı ayrı	Senin Tamirinle Uğraşıncaya Kadar Yenisini Yaratır	77	168

Vakit vakit	Gani Baba'nın Muskası	81	171
Duyar duymaz	Gani Baba'nın Muskası	81	171
Yana yakıla	Gani Baba'nın Muskası	81	171
Gevrek gevrek	Gani Baba'nın Muskası	81	171
Rahat rahat	Gani Baba'nın Muskası	81	171
Birer birer	Safa-yı Hatırla Cehenneme Gideceğim	82	173
Bir iki(söz)	Ya Secdeye Kapanırsa	83	174
Ara sıra	Ya Secdeye Kapanırsa	83	174
Ağır ağır	Kaçın Sizleri Ezmesin	84	174
Akın akın	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Birer ikişer	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Baş başa	Hazırcevaplık	93	181
Aval aval	Teslis	100	183
Acele acele	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Salına salına	Buyurun Cenaze Namazına	114	190
Allah Allah	Buyurun Cenaze Namazına	114	190

Sık sık	Öyle Sık Sık Su İle Oynanır Mı	115	191
Ağır ağır	Rahmetli Pederin Cenaze Namazını Kılmışım	117	192
Aşağı yukarı	Rahmetli Pederin Cenaze Namazını Kılmışım	117	192
Sessiz sedasız	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Derli toplu	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Derin derin	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Ara sıra	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Hık mık	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Cayır cayır	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Tatlı tatlı	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Girer girmez	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197

Kasıp kavuran	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Gele gele	Sahur Davulu	127	198
İştahlı iştahlı	Kahvaltı	128	199
Sessiz sedasız	On Bir Ayın Sultanı	140	202
Dilim dilim	Bir Ye De Bin Şükret	144	204
Akıta akıta	Bir Ye De Bin Şükret	144	204
Halim mecalim	Allah Affeder, Fakat	145	205
Kana kana(içmek)	Eee, Şimdi Anlat	147	206
Kendi kendine	Yarın Değil Öbür Gün	150	207
Tıka basa(yemek)	Dayanırsa Tutar, Dayanamazsa Yutar	156	211
İçe içe	Az Kaldı Oruç Bozulacaktı	160	212
(Göz) göre göre	Hastalığı Açlıkmış	166	214
Bir iki (gün)	Be Mübarek Gözüme Mi Gireceksin	171	216
Şapırdata şapırdata	Bu Can Dünyaya Bir Kere Gelir	172	217
Çıkar çıkmaz	İnanmam	173	218
Döve döve	Vurma Hayvandır	176	219
Saçlı sakallı	Uşak Mehmet'i De Sen Salavatla	184	222
Üstü başı	Dünyaya Sarık Yıkamaya Gelmedim Ya	187	224
İster istemez	Telgraf Sana Mı Geldi Bana Mı Geldi	196	229
İkide bir	Telgraf Sana Mı Geldi Bana Mı Geldi	196	229
Beş on(adım)	Telgraf Sana Mı Geldi Bana Mı Geldi	196	229

Dönüp dolaşıp	Ucuz Cariye	199	231
Karşı karşıya	Ucuz Cariye	199	231
Sık sık	Size Defâatle Söylemiş İdim	201	232
Hüngür hüngür	Kaynana	202	233
Gece gündüz	Tamamıyla Haksızsın	206	235
Boğaz boğaza	Bir Daha Alacağım	208	236
Sabah akşam	Nasıl Zevce Alayım	209	236
Çoluk çocuk	Ervahına Yuh	211	237
Günden güne	Ervahına Yuh	211	237
Ara sıra	Ervahına Yuh	211	237
Manalı manalı	Yuh Olsun	212	238
Kadın erkek	Allah Kudretiyle Ne İsterse Yapar	216	240
Hafiften hafiften	Bektaşi İle Seyyah	217	240
Keyifli keyifli	Bektaşi İle Seyyah	217	240
Arka arkaya	Halt Etme Mahmut	221	242
Tüttüre tüttüre	Unutmuş	225	243
Şaşkın şaşkın	Unutmuş	225	243
Haftadan haftaya	Rakı Getirsinler	230	245
Bir iki(şişe)	Rakı Getirsinler	230	245
Kesik kesik	Darağacında	233	247
Acele acele	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Der demez	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
İte kaka	Hem And İçerim Hem Rakı İçerim	242	254
Gele gele	Sirke Şaraba Dönerse Hacı Recep Efendi Hiç Telaş Etmesin	243	255

Gelip geçen	Utanacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Dik dik	Utanacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
İte kaka	Bir Daha Başıma Sarık Sarmam	245	257
Der demez	Bu Mübarek De Yarın Selamlığa Gelecek Değil Ya	246	258
Ara sıra	O Ramazanda Olur	247	259
Harıl harıl	Gassala Zahmet Olmasın	248	260
Doldurur doldurur	Başım Üşüdü De Ben Giydim	249	261
Sağa sola	Başım Üşüdü De Ben Giydim	249	261
Yana yakıla	Siz De Böyle Atınız	262	265
Yaka paça	Ya Hiç Sopa Yememiş Ya Sayı Bilmiyor	263	266
Boylu boyunca	Bana Sorma Ona Sor	266	267
Tıka basa	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Karıştıra karıştıra	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Birer birer	Bu Herifi Tard Ediniz	283	275
Baka baka	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Ayrı ayrı	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Ağır ağır	Amma Da Çokmuşsunuz Ha!	307	288

Alaylı alaylı	Amma Da Çokmuşsunuz Ha!	307	288
Ayrı ayrı	Kahveye Zam	308	289
Ses seda	Çıkar Ağzındaki Baklayı	313	292
Tıka basa	Lokma Bizimdir	314	293
Vakitli vakitsiz	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	294
Ara sıra	Bir Ziyafette	319	295
Seve seve	Her Gün Birçok Nimetinizi Yiyorum	321	297
Ara sıra	O Benim Velinimetimdir	328	300
İki üç (gün)	Merak Etmeyiniz, Bir Yere Gitmem	330	301
Ufak tefek	Maşallah	337	304
Sık sık	Vekil Olunca	338	304
Bağıra çağıra	Hoşaflla Abdest	342	307
Hoşaftan hoşafa	Hoşaflla Abdest	342	307
Kılık kıyafet	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Konuşa konuşa	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Koşa koşa	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	309
Saçma sapan	Sizi İdam İle Mi Tehdit Etiler	349	313
Yavaş yavaş	Melekler İstifade Etsin	353	316
Saçma sapan	Melekler İstifade Etsin	353	316

Savar savmaz	Melekler İstifade Etsin	353	316
Acı acı	Sokullu'nun Mirası	355	317
Çalıp çırpamak	Sokullu'nun Mirası	355	317
Ara sıra	Sen De Söyle, Ben Böyle Mi Geldim	357	318
Yaka paça	Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	321
Bağırıp çağırarak	Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	321
Derin derin	Mekân Meselesine Ehemmiyet Verin	362	321
Türlü türlü	Siz De Bir Memuriyet İsteyiniz	364	323
Derin derin	Ben Her Yerini Severim	365	324
Tatlı tatlı	Ben Her Yerini Severim	365	324
Hay hay	Benim Adım Bebek	368	325
Mini mini	Benim Adım Bebek	368	325
Acı acı	Benim Adım Bebek	368	325
Uzaktan uzağa	Yalan Söylüyorsun	370	327
Sık sık	Dikenli Gül	372	328
Çeşit çeşit	Ziyafet Dönüşü	375	329
Manalı manalı	Ziyafet Dönüşü	375	329
Zıp zıp	Mahyacının Başına Gelenler	377	331
Ardı arkası	Senin Yiyeceğin Halt Değil Bu	382	333
Sıkı sıkı	Onlar Kimin B...Nu Yedi	389	337

4.2.3. İlişik Sözler (Kalıp Sözler)

Türkçenin yapısında yer alan atasözü, deyim, ikileme gibi kalıplaşmış sözlerin bir diğeri de kalıplaşmış sözler/ilişik sözlerdir. Özdemir'in (2000: 173) "ölüm, doğum, evlenme gibi özel durumlarda duygularımızı açıklamak, belirtmek için" kullanıldığını söylediği bu sözlere sözlü ve yazılı iletişimde herkesçe başvurulur. Çünkü kültürü de yansıtan bu sözlerin söylenmesi adeta bir gelenek halini almıştır. Her toplumda belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş bazı sözler vardır. İlişik sözler ya da kalıp sözler adı verilen bu ifadeler, toplumdaki bireylerin birbirlerine olan duygularını, belli bir kalıp içinde aktarmaya katkı sağlar. Bunlar bir kişiyle karşılaşıldığında, onu selamlarken, bir iyilik görüldüğünde teşekkür etmek için, evlenen, çocuk sahibi olan, yeni bir işe giren kişileri tebrik etmek için, yemeğe başlanırken ve yemekten sonra kullanılan iyi dilek sözleri olabildiği gibi, bir kişi hakkında olumsuz düşünceleri beddua şeklinde dile getiren sözler de olabilir (Erol, 2007: 14).

Kalıp sözlerin, aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık tuttuğu, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıttığı bildirilmiştir (Aksan, 1996:190).

Kalıp sözleri, anlamlarına göre kavram alanı temelli alt gruplara ayırma denemesi ve örnekler aşağıda görülebilir (Gökdayı,2008:101-102).

Hayır, dua ve iyi dilek bildirenler: Güle güle oturun, Allah razı olsun, Allah ne muradın varsa versin, Mutlu yıllar, Doğum günün kutlu olsun, İyi bayramlar...

Küfür, beddua-ilenç bildirenler: Lanet olsun, Allah cezasını versin, Allah kahretsin, Allah bela(sı)nı versin...

Duygusal tepkileri dile getirenler (Korku, sevinç, şaşkınlık, acıma, çağrı, buyruk, yasaklama, vb.): Güler misin ağlar mısın?, Allah aşkına, Aklına şaşayım, Allah çarpsın, Güleriz ağlanacak halimize...

Selamlaşma bildirenler: Günaydın, İyi akşamlar, İyi sabahlar, Selamünaleyküm, İyi günler, Merhaba...

Ayrılık bildirenler: Hoşça kal, Görüşmek üzere, İyi yolculuklar, Görüşürüz, Allah'a ısmarladık, Elveda...

Batıl inançları bildirenler: İyi saatte olsunlar, Şeytan kulağına kurşun, Elemtere fiş kem gözlere şiş, Nazar değmesin...

Bir istek bildirenler: Saatiniz var mı?, Ateşiniz var mı?, Sadede gelelim, Bize de buyurun, Gereğini arz ederim, Durakta incek var, Bana müsaade...

Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildirenler: Senden (sizden) iyi olmasın, Sözüünü balla kestim, Estağfurullah, Rahatsız ediyorum, Rica ederim...

Bir isteği kabul veya reddetme bildirenler: Baş üstüne, Eyvallah, Amenna, Allah derim, Âmin, Emredersiniz, Maalesef, Maatteessüf...

Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildirenler: Ben sana gösteririm, Benden günah gitti, Benden söylemesi, Dikkat, Dikkatli ol, Kendine dikkat et, Ağzına acı biber sürerim, Alacağın olsun, Allah'tan korkmaz kuldan utanmaz...

Genel bir davranış veya düşünce bildirenler: Korkunun ecele faydası yoktur, Tarih tekerrürden ibarettir, Tebdil-i mekânda ferahlık vardır, Her şey olacağına varır...

Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar: Elçiye zeval olmaz, Yediğin içtiğin senin olsun gezdiğin gördüğün yerleri anlat, Ölülerin ardından kötü söz söylenmez, Ellerinizden operim, Küçüklerin gözlerinden operim, Ayıptır söylemesi...

Dini inançları bildirenler: Allah bilir, Günah, Allah kerim, Kadere meydan okunmaz, Allah'tan geldi, Takdir-i ilahi...

Soru sorup cevap isteyenler: Eş olarak kabul ediyor musunuz? Hemşe(h)rim memleket nere? , Merhumu nasıl bilirdiniz?...

Özür dileme bildirenler: Pardon, Af edersin, Kusura bakma, Kusura kalma, Özür dilerim...

Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler: Aferin, Bravo, Berhudar ol, Su gibi aziz ol, El öpenlerin çok olsun...

Minnet, teşekkür bildirenler: Teşekkür ederim, Teşekkürler, Sağ ol(un), Elin(iz)e sağlık, Zahmet oldu...

İlişik sözlere günlük hayatta karşılaşılabilecek ya da karşılaşması mümkün olan olayları anlatan aynı zamanda kültürümüzden izler barındıran fıkralarda yer verilmiştir.

Tablo 14 İlişik Sözler (Kalıp Sözler) Listesi

İlişik Sözler	Fıkra Adı	Fıkra numarası	Sayfa numarası
Allah kerimdir	Korkma Allah Kerimdir	3	128
İnşallah	Dediklerimin Aksini Yapıyordu	4	128
Allah'a çok şükür	Dediklerimin Aksini Yapıyordu	4	128
Haram olsun	Ondan Al Buna Ver	8	129
Çok şükür	Gücün Yetiyorsa Şunu Kıršana	9	130
Rica ederim	Şu Merkebin Canı Çıksa	17	134
Azizim	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136
Destur, yâ pîr...	Mehmet Ali Paşa'nın Kulu	23	137
Allah'a emanet	Allah'a Emanet	26	139
Allah'a emanet	Kim Bilir Kime Verdi	34	145
Allah aşkına	Ah Şu Fareler	36	146
Allah kahretsin	Ah Şu Fareler	36	146
Hay Allah cezanı versin	Bugünlerde Parası Yok	41	149
Allah'tan	Evet Ama Hangi Pezevenge Yaptırdı	43	151
Amennâ	Evet Ama Hangi Pezevenge Yaptırdı	43	151
Aleykum selam	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153

İnşallah	Benimle Beraber Gömünüz	58	158
Rica ederim	Anahtara Tükür Açılır	67	162
Hoşça kal	Benimkinin Sırası Daha Sonra Gelecek	78	169
Allaha ısmarladık	Allaha İsmarladık	87	176
Hayırdır inşallah	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Eyvallah	Kalk Namaz Kılalım	106	187
Hay Allah razı olsun	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Uğur ola	Sahur Davulu	127	198
Hayrola	On Bir Ayın Sultanı	140	202
Müsterih ol	Ahirette Hesabımı Ben Veririm	143	203
Affedersin	Eee, Şimdi Anlat	147	206
Emredersiniz	İlaç	149	207
Eyvallah	Yarın Değil Öbür Gün	150	207
Hayrola	Yarın Değil Öbür Gün	150	207
Bereketli olsun	Allah Kimin Yüreğinin Yandığını Bilir	152	209
Eyvallah	Allah Kimin Yüreğinin Yandığını Bilir	152	209
Kusura bakmayın	Orucunu Sıkı Tut Başkasına Zararın Dokunmasın	154	210

Hay Allah razı olsun	Az Kaldı Oruç Bozulacaktı	160	212
Eyvallah	İnanmam	173	218
Müsaade ediniz	Ananızı Size Bağışladım	188	224
Buyurun	Tanrı Misafiri	189	226
Güle güle otur	Tanrı Misafiri	189	226
Sizler bakî	Ya Öyleyse Asıl Kalıbı Sen Değiştirmişsin	195	228
Hayrola	Çifte Talih	198	230
Affedersiniz	Size Defâatle Söylemiş İdim	201	233
Yuh olsun	Yuh Olsun	212	238
Affedersiniz	Kalabalık	220	241
Özür dilerim	Kalabalık	220	241
Estağfurullah	Eyvallah İmanım	236	249
Eyvallah	Eyvallah İmanım	236	249
Buyurun	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Uğurlar olsun	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Müsaade et	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Eyvallah	Gassala Zahmet Olmasın	248	260
Kusura bakma	Ya Hiç Sopa Yememiş Ya Sayı Bilmiyor	263	266
Hoş geldin	Yalnız İki Defa İçilir	265	267
Uğurlar olsun	Yalnız İki Defa İçilir	265	267

Buyurun	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Afiyet olsun	Haydi Hesabı Görelim	272	269
Merak buyurmayınız	Eskisini Tercih Ederim	277	272
Teşekkürler ederim	Eskisini Tercih Ederim	277	272
Esselamü aleyküm	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Aleykümselam	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Eyvallah	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278
Affedersiniz	Aaa, Sizin Arkamda Olduğunuzdan Haberim Yoktu	311	291
Rica ederim	Çıkar Ağzındaki Baklayı	313	292
Affedersiniz	Çıkar Ağzındaki Baklayı	313	292
İnşallah	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	294
Affedersiniz	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	294
Rica ederim	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	294
Bir ricam var	Ricanızı Kabul Edemeyeceğim	318	295
Müsaadenizle	Bu Son Gelişimdir	320	296
Zahmet buyurmayınız	Bu Son Gelişimdir	320	296

Rica ederim	Merak Etmeyiniz, Bir Yere Gitmem	330	301
Buyurun	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Affetseniz	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Allah ömürler versin	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	310
İnşallah	Gizlenmesi Lazım Gelen Yeriniz Alnınıza Gelecek	345	310
Eksik olma	Nerede	351	314
Rica ederim	Sen De Söyle, Ben Böyle Mi Geldim	357	318
Başımızın üstüne	Benim Adım Bebek	368	325
Buyurun	Benim Adım Bebek	368	325

4.2.4.Doldurma Sözcükler

“Genellikle konuşulan dilde bir şeyi anımsamak üzere zaman kazanma, söyleneni pekiştirip kesinleştirme gibi amaçlarla, konuşan kimsenin kullandığı, çoğu kez gereksiz olan sözlere ve anlatım kalıplarına doldurma sözcükler adını veriyoruz” (Aksan, 2015:209). Konuşma dilinde daha çok karşımıza çıkan doldurma sözcükler konuşma tekniğinin çok kullanıldığı fıkra roman hikâye gibi edebi eserlerde daha çok görülür. Doldurma sözcüklerin genellikle kültür seviyesi sınırlı kişiler tarafından kullanıldığı ve bu kişiler için kurtarıcı nitelikte olduğu bilinmektedir.

Öğrencilerin konuşma becerisini geliştirmek, kelime dağarcığını zenginleştirmek ve söz varlığı açısından bilinçlendirmek için doldurma sözcüklerin kullanıldığı metinlere ders kitaplarında yer verilebilir. Yerli yersiz söylenen bir olayı aktarırken anlatana zaman kazandıran bu sözcüklerin çok kullanılmasının, anlatımı nasıl etkilediğini metinlerde de görebiliriz. Kısa bir anlatıma sahip fıkralarda yer yer doldurma sözcüklerin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 15 Doldurma Sözler Listesi

Doldurma Sözler	Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Bir de ne görsün	Kabahat Tarlayı Sana Gösterende	5	128
Şöyle hitap eder	Kabahat Tarlayı Sana Gösterende	5	128
Bir de bakar ki	Allah'a Emanet	26	139
Şöyle der	Allah'a Emanet	26	139
Şöyle hitap etmiş	Şunun Bunun Rızkı İle Besledikten Sonra	27	140
Nasılsa	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Bir de ne baksın	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Şöyle der	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Aradan bir müddet geçer	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Bana bak, erenler!	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Bunun üzerine	Allah'ı Kel Alıştırıyorsunuz	38	147
Sorma başımıza geleni	Bektaşî'nin Bahtı	39	147
Ne cevap verse beğenirsiniz!	Obur Bektaşî	40	147
Hiç	Orucu da Sen Tut	42	149
Bereket versin ki	En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158
Şu cevabı verir	Bektaşî Cephede	65	161

Şey	Anahtara Tükür Açılır	67	162
Hele yarın olsun	Hırsız Bulmuş	72	164
Dedikten sonra	Hırsız Bulmuş	72	164
Bunun üzerine	Benimkinin Sırası Daha Sonra Gelecek	78	168
Nihayet (düşündüler...)	Gani Babanın Muskası	81	171
Derken	Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun	85	175
Şöyle der	Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun	85	175
Şey	Hepsini Birer Kere Aldattım	86	175
Demiş ki	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Demesi üzerine	Boşuna Hizmet Etmeyecek	91	179
Dönüp bakar ki	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Başlamış şöyle anlatmaya	Teslis	100	183
Bunun üzerine	Teslis	100	183
Anladın mı	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Derken	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
eee	Allah Affeder, Fakat	145	205
aaa	Allah Affeder, Fakat	145	205

Hele	Allah Kimin Yüreğinin Yandığını Bilir	152	209
Hele bak	Sen Ot Mu Yersin	162	213
Yahu	Revâ-Yı Hak Değil	169	216
Ayol	Melâikeler Aldatmış	170	216
Görüyorum ki	Ananızı Size Bağışladım	188	224
Nasılsa	Ananızı Size Bağışladım	188	224
O nasıl şey	Eyvallah İmanım	236	249
Falan	Eyvallah İmanım	236	249
Şey	İçmek Değil De Yürümek Fena	238	251
Her nasılsa	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Hiç	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Şey	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Haydi bakalım(çıkır)	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Der demez	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Haydi neyse	Şarap Ol Ya Mübarek	240	253
Hadi işine git	Utacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Nasılsa	Bir Daha Başıma Sarık Sarmam	245	257
Nasılsa	Kafam Olsaydı İki Sarhoşun Arasına Girer Miydim	250	261

Yâ hey	Desene İşimiz Orda Da Yâ Hey	255	263
Bir de bakarlar ki	Bana Sorma Ona Sor	266	267
Bunun üzerine	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Demekle	Hangi Gözü Sakat İdi	282	274
Söyle bakalım	Hangi Gözü Sakat İdi	282	274
Demekle	Bu Herifi Tard Ediniz	283	275
Hele siz şöyle durun	Kırk Defa Söyledim Hazmediverdi	284	276
Gördünüz ya	Kırk Defa Söyledim Hazmediverdi	284	276
Yahu	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278
Şey	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278
Meğer	Yat Teres! Sen Doktor Beyden İyi Mi Bileceksin	287	278
Bir gün nasılsa	Yine Uğrarım	290	280
Hele	Yine Uğrarım	290	280
Bir gün nasılsa	Sen Mizan Kurana Kadar	293	281
Ya	Sen Mizan Kurana Kadar	293	281
Bir şeyler	Sen Mizan Kurana Kadar	293	281
Bunun üzerine	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282

Be adam	Yalnız Kabahat Bende Mi	302	285
Olmaz mıydı	Yalnız Kabahat Bende Mi	302	285
Nihayet	Yalnız Kabahat Bende Mi	302	285
Yahu	Yalnız Kabahat Bende Mi	302	285
Yine bir gün	Baba	309	290
Bazı şeyler	Aaa, Sizin Arkamda Olduğunuzdan Haberim Yoktu	311	291
Demekle	Aaa, Sizin Arkamda Olduğunuzdan Haberim Yoktu	311	291
Yine bir gün	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	293
Şey	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	293
Bu suretle	Rica Ederim Bir Daha Gelmeyiniz	315	293
Yine bir gün	Bir Ziyafette	319	295
Nihayet	Bir Ziyafette	319	295
Garibi şurası ki	Soğuğu Ana Karnında Almış	331	301
Nihayet	Soğuğu Ana Karnında Almış	331	301
Bir şey	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Nasılca	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303
Gidemiyorsun ha	Demek Ki Siz Eşek Olmayınca	343	303

Vesaire	Keşke Tepselerdi De	Hora	344	309
Şeyler	Keşke Tepselerdi De	Hora	344	309
Tesadüf bu ya	Nerede		351	314
Her nasılsa	Nerede		351	314
Bir şey	Dünya Tarlasıdır	Ahiretin	361	320
Canım nasıl olur	Dünya Tarlasıdır	Ahiretin	361	320
Gelelim meseleye	asıl Mekân Ehemmiyet Verin	Meselesine	362	321

4.2.5. Terimler

Öğrenciler, günlük hayatta karşılaştıkları sözcükleri dağarcıklarına katmakta ve ihtiyaçları doğrultusunda bunları kullanmaktadırlar. Öğrencilerin öğrenimleri sırasında karşılaştıkları sözcükler ise onların akademik ve kültürel gelişiminde oldukça etkilidir (Yıldız vd. 2006). Öğrencilerden kelimeleri, deyimleri, terimleri sözlü ve yazılı anlatımda doğru ve yerinde kullanmayı öğrenmesi beklenir. Ayrıca kelimelerin terim olarak bir bilim veya sanat kollarında belli anlam taşıdığını fark etmesi, terim, deyim, atasözü ve söz kalıplarını anlamlarına uygun olarak kullanması beklenir.

“TV, radyo, İnternet vb. kitle iletişim kanalında, çocukların gözlerine ve kulaklarına hitap eden masal, hikâye başta olmak üzere farklı tahkiyeli türler, bunların yanında ezgili ya da ezgisiz şiirler, muhtelif çocuk şarkıları, sahne oyunlarının güzel diyaloglarına gizlenmiş çeşitli ana dil unsurları ve daha nice söz öbeği, doğal ya da yapay çocuk edebiyatı ürünlerinin ya kendisi olmakta ya da onlara paralel bir yol alarak çocuğun gelişimine katkı sağlamaktadır” (Baş, 2010:143). Sözcük öğretimi sürecinde dildeki temel söz varlığı öğelerinin yanı sıra bilim, teknik, sanat, spor ve zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki kavramlar olarak tanımlanabilen terimler de sözcük öğretimi açısından önem taşımaktadır (Aksan, 2002; Korkmaz, 2007; TDK7).

Bununla birlikte terimlerin genel nitelikleri şu şekilde özetlenebilir (Zülfikar, 1991:20-23):

a. Terimler genel olarak tek anlamlı öğelerdir: üçgen (geometri terimi), toplardamar (tıp terimi), çekim (dil bilgisi terimi) gibi.

b. Terimler türetilirken, yeni beliren ya da yerileştirilmek istenen kavramlar karşılanırken şu yollara başvurulmaktadır:

Dilin kendi öğelerine yeni anlamlar yükleme yoluyla: köprü (dişçilik terimi), diş (marangozluk terimi) gibi.

Birleşme yoluyla: tekel, bilgisayar, atardamar gibi.

Dilin unutulmuş, bazen de lehçe ve ağızlarında yaşayan öğelerinin yeniden canlandırılması yoluyla: nicelik, nitelik, alan, tanık gibi.

Başka dillerden çeviriler yoluyla: fizik ötesi, bilim kurgu, ısıölçer gibi.

Dilin kendi kök ve ekleri ile türetme yoluyla: saplantı, asalak, önlem gibi.

c. Terimler bazı yönleri ile genel dilde kullanılan öteki sözcüklerden ayrılırlar. Terim dışında kalan herhangi bir sözcük bir cümlede, yanında bulunduğu sözcüklere göre anlamca ve görevce değişikliğe uğrayabilecekken, terimlerde böyle bir durum söz konusu olmaz.

d. Terimler halkın söz varlığında yer almaz ama halk ağızında kullanılıp da sonradan terim özelliği kazanmış sözcükler vardır. Öte yandan halk arasında çeşitli sanat erbabının (kuyumcu, demirci gibi) kullandığı, o sanata ait sözcükler terim sayılır.

e. Gündelik dilde sık geçen bir sözcüğün terim olarak kullanılması söz konusu olabilir. Çünkü sözcüklerin temel, mecaz ve yan anlamlarının dışında bir de terim anlamları vardır. “Bunda benim bir suçum yok.” cümlesinde “suç” sözcüğü “kabahat” anlamındadır. Hukukun “kanunlara aykırı davranış, cürüm” diye tanımladığı “suç” ise, terimdir.

İncelenen Bektaşî fıkralarında ağırlıklı olarak dini terimler kullanılmıştır. Bununla beraber tıbbi, hukuki, edebi ve daha başka alanlara ait terimler de kullanılmıştır.

Tablo 16 Terimler Listesi

Terim Adı	Fıkra Adı	Fıkra Numarası	Sayfa Numarası
Bektaşî	Allah Var Mı	1	127

Baba	Allah Var Mı	1	127
Derviş	Ya İğnenin Deliğini Büyütür Ya Deveyi Küçültür	2	127
Yelken	Korkma Allah Kerimdir	3	128
Dede	Korkma Allah Kerimdir	3	128
Dua	Dediklerimin Aksini Yapıyordu	4	128
Beddua	Dediklerimin Aksini Yapıyordu	4	128
Demlenmek	İçen Benim, Sen Mi Sarhoş Oldun	7	129
Fırtına	İçen Benim, Sen Mi Sarhoş Oldun	7	129
Okka	Ondan Al Buna Ver	8	129
Âlem	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Muşta	Gücün Yetiyorsa Şunu Kırsana	9	130
Cami	Ben Her Gün Taciz Etmem	14	133
Namaz	Ben Her Gün Taciz Etmem	14	133
Dua	Ben Her Gün Taciz Etmem	14	133
Derviş	Benim Kapımı Alsın Kendi Evine Taksın	15	133
Mescit	Benim Kapımı Alsın Kendi Evine Taksın	15	133
Oruç	Yarabbi Sen De Mi Çocuklara Uydun	16	134
Dolu	Yarabbi Sen De Mi Çocuklara Uydun	16	134

Kar	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Fırtına	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Tipi	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Derviş	Bu İşe Allah Karışmaz	19	135
Can	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136
Meyhane	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136
Meygede	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136
Cehennem	Evvel Layık Eder Sonra Atarmış	20	136
Vaaz	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Kızılbaş	Dediğini Yaptın Ama Hayatını Bana Borçlusun	29	140
Cami	Mekândan Münezzehtir	30	141
Vaaz	Mekândan Münezzehtir	30	141
Mümin	Mekândan Münezzehtir	30	141
Hoca	Mekândan Münezzehtir	30	141
Cemaat	Mekândan Münezzehtir	30	141
Göbek taşı	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Tekke	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Derviş	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Çıban	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
İskele	Allah'ın İşine Karışmam	32	142

Rüzgâr	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Yelken	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Kaptan	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Güverte	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Baba	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Taç	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Eren	Allah'ın İşine Karışmam	32	142
Hoca	Yegâne Dervişi Benim	33	144
Bektaşî	Yegâne Dervişi Benim	33	144
Derviş	Yegâne Dervişi Benim	33	144
Şeyh	Yegâne Dervişi Benim	33	144
Günah	Yegâne Dervişi Benim	33	144
Çavuş	Obur Bektaşî	40	147
Dede	Obur Bektaşî	40	147
Manga	Obur Bektaşî	40	147
Tabur	Obur Bektaşî	40	147
Karavana	Obur Bektaşî	40	147
Hatim	Obur Bektaşî	40	147
Fesahat	Acaba Allah'ın Yazısı Güzel Midir	46	152
Belagat	Acaba Allah'ın Yazısı Güzel Midir	46	152
Meclis	Acaba Allah'ın Yazısı Güzel Midir	46	152
Tarikat	Acaba Allah'ın Yazısı Güzel Midir	46	152

Vaiz	Gözleri Üstünde Kalmış	48	153
Vaaz	Gözleri Üstünde Kalmış	48	153
Cemaat	Gözleri Üstünde Kalmış	48	153
Namaz	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
Selam	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
Hoca	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
Bektaşî	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
Melaike	Senin Gibi Hocanın Benim Gibi Melaikesi Olur	50	153
İftar	İftar Sofrasında Tartışma	52	155
Baba eren	İftar Sofrasında Tartışma	52	155
Oruç	İftar Sofrasında Tartışma	52	155
Günah	Günahın Kadar Yan	55	156
Cehennem	Günahın Kadar Yan	55	156
Melek	Günahın Kadar Yan	55	156
Meclis	Fakirlik İyi Midir	56	157
Ahret	Fakirlik İyi Midir	56	157
Cennet	Fakirlik İyi Midir	56	157
Yelken	En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158

Kaptan	En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158
Direk	En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158
Mürettebat	En Yüksek Direk Cennet Yoludur	59	158
İftar	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Oruç	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
İmam	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Namaz	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Ahret	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Zebani	Ahirette Nasıl Yanacaklar	60	159
Dede	Bektaşî Cephede	65	161
Bölük	Bektaşî Cephede	65	161
Cephe	Bektaşî Cephede	65	161
Komutan	Bektaşî Cephede	65	161
Er	Bektaşî Cephede	65	161
Tarikat	Bulut Gibidir	69	163
Mürîr	Bulut Gibidir	69	163
Şeyh	Bulut Gibidir	69	163
Mevlevî	Bulut Gibidir	69	163
Nakşîbendî	Bulut Gibidir	69	163
Rufai	Bulut Gibidir	69	163
Kadiri	Bulut Gibidir	69	163
Bektaşî	Beddua	73	166
Dede	Beddua	73	166
Baba	Beddua	73	166

Can	Beddua	73	166
Dergâh	Beddua	73	166
Tariz	Beddua	73	166
Tekke	Gani Babanın Muskası	81	171
Kadı	Gani Babanın Muskası	81	171
Şeyhülislam	Gani Babanın Muskası	81	171
Zaptiye	Gani Babanın Muskası	81	171
Tahsildar	Gani Babanın Muskası	81	171
Mahşer	Safa-yı Hatırla Cehenneme Gideceğim	82	173
Yuf borusu	Safa-yı Hatırla Cehenneme Gideceğim	82	173
Şefaât	Safa-yı Hatırla Cehenneme Gideceğim	82	173
Cehennem	Safa-yı Hatırla Cehenneme Gideceğim	82	173
Can	Allaha Ismarladık	87	176
Tipi	Allaha Ismarladık	87	176
Medrese	Allaha Ismarladık	87	176
Hoca	Allaha Ismarladık	87	176
Kadirî	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Nakşî	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Bektaşî	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Derviş	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Şeyh	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Cennet	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Melek	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Güneş	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Ay	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Yıldız	Helvayı Kim Yiyecek	89	177
Şefaât	Boşuna Hizmet Etmeyecek	91	179

Himmet	Boşuna Hizmet Etmeyecek	91	179
Ahret	Boşuna Hizmet Etmeyecek	91	179
Derviş	Boşuna Hizmet Etmeyecek	91	179
Şeyh	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Mürit	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Baba	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Derviş	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Tekke	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Keramet	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Dua	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Namaz	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Sevap	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180

Müezzin	Bir Karga Başı İçin Toplananlar Bir Osurukla Dağılırlar	92	180
Baba	Hazırcevaplık	93	181
Tekke	Hazırcevaplık	93	181
Şeyh	Hazırcevaplık	93	181
Ayin-i cem	Hazırcevaplık	93	181
Tekke	Teslis	100	183
Derviş	Teslis	100	183
Mürşit	Teslis	100	183
Tarikat	Teslis	100	183
Salik	Teslis	100	183
Softa	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Derviş	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Savım	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Salât	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Hac	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Zekât	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Kelime-i şehadet	İslam'ın Şartı Kaç	102	184
Kurban	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Namaz	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Softa	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Cami	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Tekbir	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Hac	Onu Arafat'ta Düşünürüz	103	185
Namaz	Ben de Bizim Hatunu	104	185
Oruç	Ben de Bizim Hatunu	104	185

Hac	Ben de Bizim Hatunu	104	185
Türbe	Ben de Bizim Hatunu	104	185
Namaz	Kalk Namaz Kılalım	106	187
Abdest	Kalk Namaz Kılalım	106	187
Sofu	Kalk Namaz Kılalım	106	187
Bektaşî	Kalk Namaz Kılalım	106	187
Namaz	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Bektaşî	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Mescit	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
İmam	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Kadeh	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Müezzin	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Ezan	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Mihrap	Ben Buraya İmam Efendinin Eteğini Çekmeye Geldim	118	193
Ezan	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196

Abdest	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Teravîh	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Namaz	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Bektaşî	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
Baba	Misafir Ev Sahibine Bağlıdır	121	196
İftâr	Sabah Keyfi	123	196
Sahur	Sabah Keyfi	123	196
Dede	Sabah Keyfi	123	196
Niyet	Sabah Keyfi	123	196
Oruç	Sabah Keyfi	123	196
Oruç	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Bektaşî	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Sofu	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Eren	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Tahsildar	Ramazanın Haddine Mi Düşmüş	124	197
Teravîh	Sahur Davulu	127	198
Sahur	Sahur Davulu	127	198
Bektaşî	Sahur Davulu	127	198
Baba	Sahur Davulu	127	198
İmsak	Sahur Davulu	127	198
Niyet	Sahur Davulu	127	198
Dede	Mübarekse Bu Kuytu Yerde İşi Ne	130	199

Meyhane	Mübarekse Bu Kuytu Yerde İşi Ne	130	199
Oruç	Mübarekse Bu Kuytu Yerde İşi Ne	130	199
Cami	Müminler de İster Amma	133	200
Teravîh	Müminler de İster Amma	133	200
Namaz	Müminler de İster Amma	133	200
Müezzin	Müminler de İster Amma	133	200
Salâtü selam	Müminler de İster Amma	133	200
Kaside	Müminler de İster Amma	133	200
Münafık	Müminler de İster Amma	133	200
Mümin	Müminler de İster Amma	133	200
Hicviye	Şair Eşref'in Bir Kıt'ası	146	205
Şair	Şair Eşref'in Bir Kıt'ası	146	205
Oruç	Şair Eşref'in Bir Kıt'ası	146	205
Kıt'a	Şair Eşref'in Bir Kıt'ası	146	205
İftar	İlaç	149	206
Bektaşî dedesi	İlaç	149	206
İmam	İlaç	149	206
Egzama	İlaç	149	206
Baba eren	İlaç	149	206
Oruç	Hastalığı Açlıkmış	166	214
Hâkim	Hastalığı Açlıkmış	166	214
Şeyhülislam	Allah Size Yirmi Yedi Yıl Ömür Versin	174	218

Müneccimbaşı	Allah Size Yirmi Yedi Yıl Ömür Versin	174	218
Besmele	Sen O Besmeleyi Vaktinde Çekmeliydin	182	221
Salavat	Uşak Mehmet'i De Sen Salavatla	184	222
Ümmet	Uşak Mehmet'i De Sen Salavatla	184	222
Tekke	Gerçi Biz Tahiriz Amma	186	223
Derviş	Gerçi Biz Tahiriz Amma	186	223
Hacı	Gerçi Biz Tahiriz Amma	186	223
Papaz	Ya Kazığa Vursalardı	191	227
İstavroz	Ya Kazığa Vursalardı	191	227
Yelken	Karada O Da Yok	213	238
Kayık	Karada O Da Yok	213	238
Fırtına	Karada O Da Yok	213	238
Salavat	Karada O Da Yok	213	238
Tövbe	Karada O Da Yok	213	238
İstiğfar	Karada O Da Yok	213	238
Dua	Karada O Da Yok	213	238
Niyaz	Karada O Da Yok	213	238
İskele	Karada O Da Yok	213	238
İdam	Darağacında	233	247
Mahkûm	Darağacında	233	247
Ceza	Darağacında	233	247
İnfaz	Darağacında	233	247
Cellat	Darağacında	233	247
Baba eren	Darağacında	233	247
Bektaşî	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Namaz	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252

İçki	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Dua	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Keramet	Şarap Ol Ya Mübarek	240	252
Sofu	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Haram	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
İbadet	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Hoca	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Bektaşî	Buna Nasıl Dilin Varıyor Da Haram Diyorsun	241	254
Mahkeme	Hem And İçerim Hem Rakı İçerim	242	254
Kadı	Hem And İçerim Hem Rakı İçerim	242	254
Meyhane	Utacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Meyhaneci	Utacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Rakı	Utacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Sofu	Utacak Zamanı Ben Bilirim	244	256
Vaaz	Burnun Ağzını Tekzib Ediyor	257	264

Kürsü	Burnun Ağzını Tekzib Ediyor	257	264
Vaiz	Burnun Ağzını Tekzib Ediyor	257	264
Kadı	Şer'î Hile	264	266
Mahkeme	Şer'î Hile	264	266
Ceza	Şer'î Hile	264	266
Bektaşî	Bir Bektaşî	274	270
Keşkül	Bir Bektaşî	274	270
Eren	Bir Bektaşî	274	270
Nasır	Eski Ağıza Yeni Taam	278	273
Reçete	Eski Ağıza Yeni Taam	278	273
Zaviye	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Derviş	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Tekke	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Dergâh	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Baba	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Bektaşî	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Can	Biraz Da Buğday Getirsinler	281	274
Müezzin	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Ezan	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Kadı	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Mahkeme	Şikâyete Hacet Kalmadı	285	277
Bektaşî	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282

Dervişân	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Vaiz	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Rahle	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Mahşer	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Günahkâr	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Hoca	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Günah	Öyle İse Biz Mahya Kuracağız	295	282
Oruç	İkiyi Vurdu	312	291
İftar	İkiyi Vurdu	312	291
Bektaşî	İkiyi Vurdu	312	291
Tekke	O Benim Velinimetimdir	328	300
Derviş	O Benim Velinimetimdir	328	300
Dergâh	O Benim Velinimetimdir	328	300
Şair	Birinci Şair Sen Olursun	339	305
Kaside	Birinci Şair Sen Olursun	339	305
Methiye	Birinci Şair Sen Olursun	339	305
Şiir	Birinci Şair Sen Olursun	339	305
Bektaşî	Hoşaflla Abdest	342	307
Dede	Hoşaflla Abdest	342	307
Sevap	Hoşaflla Abdest	342	307
Softa	Hoşaflla Abdest	342	307
İftar	Hoşaflla Abdest	342	307
Teravîh	Hoşaflla Abdest	342	307

Namaz	Hoşafıla Abdest	342	307
Sahur	Hoşafıla Abdest	342	307
Hoca	Hoşafıla Abdest	342	307
Abdest	Hoşafıla Abdest	342	307
Şair	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Kasâid	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Gazel	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Mecmua	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Bektaşî	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Şeyh	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Tekke	Sizi İdam İle Mi Tehdit Ettiler	349	313
Şair	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Bektaşî	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Şeyh	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Nazım	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Kaside	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Beyit	Okumadıklarınız Daha İyidir	350	314
Bektaşî	Melekler İstifade Etsin	353	316
Sofu	Melekler İstifade Etsin	353	316
Ahret	Melekler İstifade Etsin	353	316

Şiir	Melekler İstifade Etsin	353	316
Şair	Melekler İstifade Etsin	353	316
Muayene	Melekler İstifade Etsin	353	316
Tedavi	Melekler İstifade Etsin	353	316
Bektaşî	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Cami	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Namaz	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Hafız	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Cennet	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Cehennem	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Vaiz	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Hoca	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Ahret	Dünya Ahiretin Tarlasıdır	361	320
Bektaşî	Şeytana Bile Borç Etmişsin	380	332
Şeyh	Şeytana Bile Borç Etmişsin	380	332
Mürît	Şeytana Bile Borç Etmişsin	380	332
Tekke	Şeytana Bile Borç Etmişsin	380	332
Dervîş	Şeytana Bile Borç Etmişsin	380	332

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.SONUÇLAR

Dilden dile dolaşarak günümüze kadar aktarılan Bektaşî fıkraları, Türk insanının mizahi tarafını ön plana çıkararak anlatılmaya devam edilmiştir. Anlatılan bu fıkralar her ne kadar birtakım değişikliklere uğrasa da eğlendirerek öğretme özelliğini çoğunlukla korumaktadır. Bektaşî fıkraları başta Türkçe öğretim programında yer alan kök değerler olmak üzere diğer milli ve evrensel değerleri de barındırmakta ve bunlara vurgu yapmaktadır. Her dönem karşılaşılabilecek olumsuzluklara eleştirel bir bakış açısı getirerek alaycı, nükteli, esprili bir dille dikkat çekmektedir. Genellikle insanların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlar karşısındaki takındıkları tavır alaycı bir dil kullanılarak anlatılmaktadır. Dürüstlük, yardımseverlik, adil olma gibi değerleri barındıran Bektaşî fıkralarının eğitici yönü ağır basmaktadır. Birçok değere yer veren Bektaşî fıkraları bu değerleri tenkit yoluyla öğretirken insanlara doğruyu, iyiyi ve güzeli düşündürerek öğretmeyi amaçlamıştır.

1. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkarak diyebiliriz ki incelenen fıkraların bir kısmında kök değerlere rastlanılmıştır. Bulgular sonucunda bazı fıkralarda birden fazla kök değer unsurunun yer aldığı görülmüştür. Gani Baba'nın Muskası fıkrasında; adalet dürüstlük, öz denetim, saygı ve yardımseverlik değerlerine rastlanmıştır. Sokullu'nun Mirası; vatanseverlik, dürüstlük değerleri birlikte yer almaktadır.

2. Fıkralarda yer alan değerler genellikle olumsuz örnek ve davranışlar üzerinden aktarılmıştır. Olumsuz örneklere, durum ve olaylara yer verilerek davranışın yanlışlığı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Ondan Al Buna Ver, Tanrı Misafiri, Bir Daha Alacağım, Eyvallah İmanım gibi fıkralarda olumsuz örnekler üzerinden işin olması gereken şekli düşündürülerek ders verme yoluna gidilmiştir.

3. Değerler çoğunlukla okuyucuya sezdirme yoluyla iletmeye çalışılmıştır fakat bununla birlikte nasihat ve öğüt veren fıkralar da yer almaktadır. Evliyada Gönül Kibir Olmaz Allah Affeder Fakat Nasıl Zevce Alayım, Sokullu'nun Mirası fıkralarında verilmek istenen mesaj açık bir şekilde metin içerisinde yer almıştır.

4. Fıkralar arasında birden fazla eğitici değer taşıyanların yanı sıra herhangi bir eğitici değer taşımayan kök değerlerden hiç birine yer vermeyen sadece eğlenmek ve gülmek amacı taşıyanlar da yer almaktadır. Cümbüş, Sırat Köprüsü, Akşamdan Akşama, Bektaşî'ye Göre, Benim Adım Bebek gibi fıkraları ders, öğüt ya da nasihat vermeyen eğlenme ve eğlendirme amacı güden fıkralara örnek olarak gösterebiliriz.

5. Dürüstlük, dostluk, adil olma ve yardımseverlik değerleri ağırlıklı olarak vurgulanırken bu davranışlara zıt tutumlar sergileyenler de küçük düşürülerek ders verme yoluna gidilmiştir. Ben Her Gün Taciz Etmem fıkrasında inançlarında samimi ve dürüst olmayanlara; Mehmet Ali Paşanın Kulu, Ramazanın Haddine Mi Düşmüş vb. fıkralarda adaletsizliğe ve adil olmayanlara; Tanrı Misafiri, Tanıyamadın Mı Senin Kayınpederin Evi vb. fıkralarda misafirperverliği ve yardımseverliği kullananlara; Kendi Kendimize Ölürüz, Çünkü Sarf Etmiyor vb. fıkralarda ilimden uzak iş yapıp cahilce hareket edenlere eleştiri yapılmıştır.

6. Çalışmada fıkralar Türkçe öğretim programında yer alan kök değerler bakımından incelenmiştir. Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerlerine ait bulgu elde edilmiş ve bu bulgular yorumlanmıştır. Adalet değerine örnek olabilecek on üç (13), dostluk değerine örnek olabilecek on iki (12), dürüstlük değerine örnek olabilecek yirmi üç (23), öz denetim değerine örnek olabilecek on (10), sabır değerine örnek olabilecek yedi(7), saygı değerine örnek olabilecek yirmi bir (21), sevgi değerine örnek olabilecek dokuz (9), sorumluluk değerine örnek olabilecek dokuz(9), vatanseverlik değerine örnek olabilecek on bir (11), yardımseverlik değerine örnek olabilecek on iki(12) fıkra tespit edilmiştir. Kök değerlerden en çok dürüstlük değerine, ikinci olarak da saygı değerine fıkralarda yer verildiği görülmüştür.

7. Araştırmaya konu olan Bektaşî fıkralarında sosyal yapının sahip olduğu değerler ve kültüre ait motifleri görülmüştür. Sosyal yapıya ait değerler Bektaşî tipinin yaşantısından kesitler halinde verildiği için bu değerlerin daha kolay içselleşmesini sağlamıştır. Bu da değerlerin aktarımını daha da kolaylaştırmıştır.

8. Yapı bakımından kısa olan ancak anlam bakımından geniş olan fıkralar, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik durumunu, inançlarını, düşüncelerini barındırdığı için okuyucunun da bu konuda bilgi edinmesini sağlayacaktır. Bu fıkraları okuyan öğrenci Bektaşî kültürü, değerleri ve inançları hakkında da az çok fikir sahibi olacaktır. Bu sayede varsa ön yargısı bunu kırmaya bu fıkralar yardımcı olacaktır.

9. Fıkraların genel olarak yapısında bulunan tezat unsuru Bektaşî fıkralarında da karşımıza çıkmaktadır. Tezadın yaratmış olduğu tez ve karşı tez sayesinde çatışma ve onun muhakemesi ile sonuç yani verilecek hüküm ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla fıkralarda verilecek hüküm mantık sınırları içerisinde verilmiştir.

10. Dursun Yıldırım'ın "Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları" adlı eseri üzerinde yapmış olduğumuz söz varlığı çalışmasıyla fıkralarda yer alan deyimler, ikilemeler, terimler, doldurma sözler ve ilişik sözler belirlenip tablo ile gösterilmiştir. Bu tespit ile fıkraların söz varlığındaki çeşitlilik de ortaya çıkmaktadır. Çalışmadaki sözlüksel unsurların belirlenmesinde Türk Dil Kurumunun sözlüğünden yararlanılmıştır.

5.2.ÖNERİLER

1. Değerler eğitiminin öğretimi için kök değerleri barındırdığı tespit edilen aynı zamanda öğrencilerin seviyesine uygun olan fıkralar gerek kitaplarda metin olarak gerekse uygulama etkinliklerinde kullanılabilir.

2. Dil becerilerini geliştiren dilin kurallarını benimseyen öğrenciler kendilerini daha iyi ifade edecektir. Öğrencilerin dil becerilerini geliştirebilmek için farklı edebi ürünlerden yararlanmak gerekir. Bu ürünler arasında roman, hikâye, masal ve şiir gibi türler olabileceği gibi fıkralar da olabilir.

3. Söz varlığı zengin öğrenci sosyal hayata etkin bir şekilde katılacaktır. Ders müfredat programları, kazanımlar öğrencilerin söz varlığını nasıl geliştirebileceğinin çerçevesini çizer. Bu kazanımlarda öğrencilerin söz varlığını geliştirmek için farklı edebi ürünlerden yararlanabileceği belirtilmiştir. Edebi ürünlerden olan fıkralar içerisinden söz varlığını geliştirebilecek olanlar seçilerek eğlenerek öğretme yoluna gidilebilir.

4. Bektaşî fıkralarında sıklıkla karşılaştığımız ikilemeler, deyimler, kalıp sözler vb. sözvarlığı unsurları sayesinde öğrenciler, Türkçenin ifade gücünün zenginliğini fark edebilir.

5. Fıkralarda içki, meyhane, demlenmek gibi öğrenciler için olumsuz örnek olabilecek durum ve davranışlar mevcuttur. Ancak bu Bektaşî fıkralarının tamamının bu şekilde olduğu anlamına gelmez bu tür ifadelerin geçtiği fıkralar örnek metin olarak seçilmeyip diğer fıkralardan yararlanılabilir. Ya da içki meyhane gibi terimler fikradan çıkarılarak metinlerden yararlanılabilir.

6. Öğrencilerin kültürel zenginliğimizi fark etmesini sağlayacak terimler barındıran öğrencilere hayat tecrübesi kazandıracak fıkralar, onların olayları farklı açıdan değerlendirmesini de sağlayacaktır. Araştırma konusu olan fıkralar verilmek istenen iletileri çoğunlukla doğrudan vermeyip zıt örnekler sunarak verdiği için öğrencilerin farklı bakış açılarına sahip olmalarına katkı sağlayacaktır. Bundan dolayı dil becerileri etkinliklerinde kullanılabilir.

7. Konuşmaya renk katan böylece hitabet gücünü arttıran fıkralar gerek öğretmen ders anlatırken kullanılabilir gerekse öğrencilere konuşma ile ilgili görev verilirken öğrencilerden fıkraları kullanması istenilebilir.

8. Öğrencilerin temel söz varlıkları dikkate alınarak yazılmış hikâyeler, romanlar, fıkralar onların anlama ve kavrama zihin faaliyetlerini kuvvetlendirecek, bu sayede okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracaktır. Fıkralar, okunması kolay kısa metinler olduğundan okuma zevkini aşılama için de öğrencilerin kullanımına sunulabilir. Fıkralardan öğrencilerin temel söz varlığına uygun olanlar seçilmesine dikkat edilmelidir.

9. Fıkralar kullanılarak oluşturulan öğrencilerin zevk alacağı oyunlar ve etkinliklerle yeni kelimeler öğrencilere kazandırılabilir. Ders içerisinde yapılacak grup etkinlikleri eğitici oyunlar, çalışma kâğıtları, gibi etkinliklerle kelime, deyim, terim öğrenme sıkıcı halden kurtarılarak öğrenci bunları öğrenmeye istekli hale getirilebilir. Bu aynı zamanda öğrencilerin kaynaşmasını, sosyalleşmesini ve iş birliği içinde hareket etmesini de sağlayabilir.

10. Drama çocukların oyunlarında kendiliğinden ortaya çıkan, katılımcıların sanatsal duyarlılığını, kendisi, diğer insanlar hakkındaki bilincini arttıran ve kişinin hayal gücünü geliştiren öğrenme aracıdır. Drama yönteminin kullanılması sayesinde öğrencinin kendini rahatça ifade edebilme yetenekleri gelişir. Ayrıca dili doğru ve etkin kullanabilme yeteneği gelişir. Drama yöntemi ile öğrenci okuduğu metni öykü romanı ya da bir olay örgüsünü kendi duygularını katarak da canlandırabilir. Drama yönteminde, Türk toplumunun kültüründe çok önemli bir yeri olan Bektaşî fıkralarından yararlanılabilir. Örneğin, bir fıkrayı canlandırması istenerek öğrencilere hoşgörü kavramının önemi aktarılabilir.

11. Öğrencilerin sınıf düzeylerine uygun olarak seçilen fıkralar onların derse yönelik ilgilerini çekecek ve sosyokültürel farklılıklara saygı duymalarına da katkı sağlayacaktır. Öğrencilerin öğrendiklerini içinde yaşadıkları sosyokültürel ve çevresel durumlarla ilişkilendirmelerine imkân sağlayacaktır. Böylece öğrencilerin farklılıkları olan ya da başka kültürlerden gelen insanları aşığılamasının önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir, S. (1990). Hacı Bektaş Veli Ve Bektaşilik, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acat, M. B. (2008). Effectiveness Of Concept Maps İn Vocabulary Instruction. Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal Of Educational Research, 33, 1-16.
- Aça M.-Ercan A. M. (2004). “Fıkra”, Anonim Halk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 144.
- Akalın, L. S. (1976). Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, s. 100.
- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim 2. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, Değer Eğitimi Dergisi, 6 (16), 9- 25.
- Aksan, D. (1982). Her Yönüyle Dil 3 /Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara.
- Aksan, D. (2002). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D.(2006). Türkçenin Sözcük Varlığı. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). Türkçenin Sözcük Varlığı. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksoy, Ö.A. (2007). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aktaş, Ç. (2000). Toplumsal Açından Erenlerin Ser Çeşmesi, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, s.16-18 - Tasavvufkitapligi.Com.
- Alas, R.& E.T.C. (2006). “Managerial Values İn The Institutional Context”. Journal Of Business Ethics, 65: s.269-278.
- Alptekin, A. B. (1983). “Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Fıkralarla Alâkalı Çalışmalar”, T. Folkloru, 4(43) Şubat, s. 6.
- Apaydın, M. (2001). Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıkan, A. (2011). Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arıkan, M, Aghdam, G. Y. Vd, (2012). Fıkralarda Bektaşî Tipine Atfedilen İktidar Algısının Kökenleri. Turkish Studies -233-25, Turkey.
- Âşık Paşaoğlu Tarihi (1985).(Haz. A. Nihal Atsız), Ankara, Kültür Ve Turizm Bak. Yay.
- Aydın, Z. (2003). “Ailede Ahlak Eğitimi”, C.Ü.İ.F.Dergisi, C. VII2, Sivas, s.137.
- Aydın, İ. S. (2006). Türkçe Derslerinde Mizah Kullanımının Öğrenci Tutum Ve Başarısına Etkisi (İzmir İlköğretim 8. Sınıf Örneğinde). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir: Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Aydın, M.Z. ve Gürler Ş. A. (2013). Okulda Değerler Eğitimi-Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar, 3. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd.

- Ayhan, H. (1982). Eğitime Giriş Ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler, İstanbul: Damla Yayınları, s. 90.
- Bacanlı, H. (2004). Gelişim Ve Öğrenme, 8. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2004, s.206.
- Bailey, K.D. (1982). Methods Of Social Research (2nd Ed.). New York: The Free Pres.
- Belet,D. ve Deveci, H. (2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi 7. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Çanakkale.
- Berk, R. (2001). The Active Ingredients İn Humor: Psycho Physiological Benefits And Risks For Older Adults. Educational Gerontology, Vol.27, 323-339.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal Psikolojide Yöntem Ve Pratik Çalışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1991). "Bektaşî İle Bektaşî Fıkraları Üzerine". Folklor Ve Edebiyat 2. İstanbul: Adam Yayınları, 318-327.
- Boratav, P.N. (1992). Az Gittik Uz Gittik, İstanbul, s. 298.
- Boratav, P. N. (2006). Nasreddin Hoca, Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 47-48.
- Cânan, İ.(1987). "Çocuk Edebiyatı Nasıl Olmalıdır?" Çocuk Edebiyatı Yıllığı, İstanbul: Gökyüzü Yay, s. 72.
- Cemiloğlu, M. (1995). İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Cornett, C.E. (1986). Learning Through Laughter: Humor İn The Classroom. Opinion Papers.
- Coşan, E. (1986). Hacı Bektaşî Veli, Makâlât, Ankara: Seha Neşriyat.
- Çakıroğlu, H. (2011). Günümüzde Alevilik Bektaşîlik-Oluşumu, Dünü, Bugünü. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2007).Bektaşî Fıkralarında Zihniyet ve Tevhitçi Zihniyet, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni, Ankara, Ekim, 2007.
- Çiçekler, S. (2006). Anadil Öğretiminde Fıkra Metinlerinin Kullanılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Çotuksöken, Y. (2004). Bir Tebessüm Edelim Canlara Bektaşî Fıkraları, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Demirel, Ö. (2002). Türkçe Öğretimi, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirtaş, T. (2012). Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (26.Baskı), Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devries, R. Ve Zan, B. (1994). Moral Classrooms, Moral Children: Creating A Constructivist Astmosphere İn Early Education. New York: Teacher's College Press.
- Doğanay, A. (2009). Değerler Eğitimi.(Ed. C. Öztürk), Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s.225-256.

- EL-Cevherî (İsmâil b. Hammâd),es-Sihâh, nşr. Ahmed Abdulgafûr Attâr, Beyrut, 1979,II, 825,
- Elçin, Ş. (2011). Halk Edebiyatına Giriş, (11.Basım), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 566.
- Eloğlu, M. -Tansel, O. (1970). Bektaşî Dedikleri, İstanbul: İş Bankası Yay. s. 6.
- Erdem, A.R. (2003). Proje Tabanlı Öğrenme, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,(22),172-179.
- Ergen, G. (2006). Eleştirel-Bilinçli Sevgi Eğitimi. Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(12), 144-152.
- Ergin, M. (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayram Basım Yayım Tanıtım.
- Erol, Ç. (2007). Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eyre, L., ve Eyre, R. (1993). Teaching Your Children Values. New York, Ny: Simon ve Schuster.
- Fırlı, E. R. (1996). Türkiye’ De Alevilik Bektaşilik, Ankara:Selçuk Yayınları, s.136.
- Fichter, J. (2009). Sosyoloji Nedir?(Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözlere, Bilig, Kış / Sayı 44: 89-110.
- Gölpınarlı, A. (2005). Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Göçer, A. (2010). Türkçe Öğretiminde Çok Uyarınlı Bir Öğrenme Ortamı Oluşturmak İçin Seçkin Edebî Ürünlerden Yararlanma. Türklük Bilimi Araştırmaları, 27, 341-369.
- Grand Dictionnaire Français-Turc. (Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük) Ararat Yayınevi, İstanbul:1997, s. 59.
- Gümüšoğlu, H.D.- Cılga, H. (2017). Bekatşi Fıkralarında İrfan, İstanbul: Post Yayınevi.
- Güney, E.C. (1971). Folklor Ve Halk Edebiyatı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 138.
- Güngör, E. (1993). Değerler Psikolojisi. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük, ([Www.Tdk.Gov.Tr](http://www.tdk.gov.tr)).
- Güven, A.Z. (2014). Değerler Eğitimi Ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı, Konya: Palet Yayınları, s.92.
- Hacı Bektaş Veli Külliyyatı, (2010). Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Halıcı, F. (1981). Konya Fıkraları, Konya.
- Halstead, J Ve Taylor, M.J. (2000). Learning And Teaching About Values: A Review Of Recent Research.Cambridge Journal Of Education,30(2) 169-203.
- Hatipoğlu, V. (1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: TDK Yay.
- Hökelekli, H. (2013). Ailede Okulda Toplumda Değerler Psikolojisi Ve Eğitimi, 2. Baskı, Ankara: Timaş Yayınları.

- Işık, M. - Erdem, A.(2015). Bektaşî Kültürünün Mizahsal Kodları: Bektaşî Değerlerinin Fıkralara Yansıma Biçimleri Üzerine Bir Araştırma, SÜTAD, Güz 2015; (38): 263-280.
- İlbars, Z. (1998). Bektaşîlikte İnsan Kavramı Üzerine. Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 5.
- Kanat, N. D. (2017). Mizah Teorileri Bağlamında Bektaşî Fıkraları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kane, T.R., Suls, J., Tedeschi, J.T. (1977). Humor As A Tool Of Social Interaction. In A.J. Chapman, H.C. Foot (Ed), It's A Funny Thing, Humor. Oxford: Pergamon Pres. Durmuş, Yücel (2000). The Relationship Between Sense Of Humor And Coping Strategies.
- Kara, R. (2007). Tercanlı Fıkra Tipi Hanım Osman. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(2).
- Karaağaç, G. (2009). Türkçenin Söz Dizimi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karadağ, M. (1999). Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri. Ankara: Ürün Yayınları.
- Karakuş, İ. (2000). Türkçe Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretimi, Ankara: Sistem Ofset Yayınları.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaşgârlı Mahmut. (2006). Divân-Ü Lügât-İt Türk, C I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 357.
- Kavcar, C. Vd. (1997). Türkçe Öğretimi, Ankara: Engin Yayınevi,
- Kılıç, A. , Seven, S. (2002). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. Ve Erdem Y. (1994). Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü, Ankara: Atilla Kitabevi.
- Klein, A. (1999). Mizahın İyileştirici Gücü (Çev.Sibel Karayusuf). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kortantamer, T. (2004). Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı. Eski Türk Edebiyatı Makaleler. s. 132-170. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Lickona, T. (1992). Educating For Character (How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility). New York: Bantam Books.
- Loomans, D. -Kolberg, K. (2002). The Laughing Classroom. California: New World Library.
- MEB (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mehta, R. (2010). Exploring Self-Control: Moving Beyond Depletion Hypothesis. Advances In Consumer Research, 37. 174- 178.
- Morreall, J. (1997). Gülmeyi Ciddiye Almak (Çev. Kubilay Aysevener, Şenaysoyer). İstanbul: İris Yayıncılık.
- Nesin, A. (2001). Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı (Haz. Turgut Çeviker). İstanbul: Adam Yayınları.
- Noyan, B. (2010). Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik, Cilt 8. , Ankara: Ardıç Yayınları.
- Nutku, Ö. (2001). Dram Sanatı Tiyatroya Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Ocak, Y. (1992). “Bektaşîlik”, İslâm Ansiklopedisi, C.5, Ankara: Tdv Yay, s. 375.
- Ocak, A.Y. (2009). Hacı Bektaş Veli: Kaynaklar, Yeni Sorular, Aranılan Cevaplar III Uluslararası Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 30-31 Ekim Üsküp\Scopje.
- Oğuzkan,F. (1981). Eğitim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önal, M. N. (2002). Türkçenin Eğitim ve Öğretiminde Oyun Tekerlemelerinin Yeri ve Önemi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 9, 1-17.
- Önder, A. (2003). Eğitici Drama. İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.
- Öngören, F. (1998). Cumhuriyet’in 75 Yılında Türk Mizahı Ve Hicvi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt V, Sayı: 1, 30-45.
- Özbay, M. (2010). Türkçe Öğretimi Yazıları. Ankara: Öncü Kitap.
- Özdemir, E. (2000). Erdemin Başlı Dil, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özenç, S. (1998). Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Durumluk Mizah Tepki Düzeyine Etkisi. Samsun: Yüksek Lisans Tezi.
- Özgüven, İ. (2000). Psikolojik Testler, Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özlek, E. (2014). Kırk Vezir Hikâyeleri’nde Eğitici Değerler Ve Söz Varlığı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Özünü, Ü. (1999). Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yayınları.
- Pala, İ. (2011). İki Dirhem Bir Çekirdek, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pighin, G. (2005). Çocuklara Değer Aktarımı. (Çev. Ali Aşar Gök), İzmir: İlya.
- Rapoport, A. (2009). Lonely Business Or Mutual Concern: The Role Of Comparative Education İn The Cosmopolitan Citisenship Debates. Current Issues İn Comparative Education, 12(1), 23-32.
- Rein, R. P.; Rein, R. (2005). Çocuğunuzun Beceri Ve Yeteneklerini Nasıl Geliştirebilirsiniz? (Çev. Selda Gökten). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Reşat, F. (1995). Külliyyat-ı Letaif, hzl:Ahmet Özalp, İstanbul:Kesit Yayınları.
- Rokeach,M. (1973). The Nature Of Human Values.New York:The Free Press.
- Rozenthal, Franz (1997). Erken İslam’da Mizah (Çev. Ahmet Arslan), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Ryan,K Ve Bohlin, K.E.(1999).Building Character İn Schools:Practical Ways To Bring Moral Instruction To Life.San Francisco:Jossey-Bass.
- Sakaoğlu, S. (1992). Türk Fıkraları Ve Nasrettin Hoca, Selçuk Üniversitesi Yayınları. Konya.
- Sanders, B. (2001). Kahkahanın Zaferi (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezgin, A.(1990). Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Siyavusgil, S. E. (1959). “Folklorda, Sahnede Ve Resimde Türk”, İstanbul: Yeni Türkiye.

Şahin H.İ. (2010). “Bektaşî Fıkraları Ve Gülme Teorileri”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 55: 255-268.

Şen, Ü.(2007). Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şener, C. (1996). Benim Kabem İnsandır, İstanbul: Ad Yayıncılık, s.54.

Şişman, M. (2002). Örgüt Kültürü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Tan, N.(1999). Nasreddin Hoca Fıkraları ile Bektaşî Fıkraları Arasındaki Bağlar, 1.Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Sempozyumu Bildirleri, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.305-310.

Taneri, A. (1993). Türk Kavramının Gelişmesi. Ankara: Ocak Yayınları.

Tangney, J.P., Baumeister, R. F. And Boone, A. L. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades, And Interpersonal Success. Journal Of Personality, 72, 272- 322.

Temren, B.(1995). Bektaşîliğin Eğitsel Ve Kültürel Boyutu, Ankara: Kültür Bak. Kültür Bakanlığı Yayınları, s.85.

The Oxford English Dictionary, (1982). Aktaran, Oy, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1982: 267.

Tuğlacı, P. (1985), Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük, Cilt 2, İstanbul: Cem Yayınevi.

Türk Ansiklopedisi, “Fıkra” Maddesi, C. 16, Ankara 1968, s. 283.

TDK, (2005). Türkçe Sözlük (10. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK, (2011). Türkçe Sözlük. (On Birinci Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkmen, F. (2000). Osmanlı Döneminde Türk Mizahı. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. s.4, s. 1-10. İzmir.

Türkmen, N. (1991). Orta Oyunu. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Universals In The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances And Empirical Tests In 20 Countries. Advances In Experimental Social Psychology.25,1-65.

Varlık, A. A. (2000). İslamiyetin Özü Alevilik-Bektaşîlik. İstanbul: Can Yayınları.

Yalçınkaya, E.(2015). Bektaşî Fıkralarının Eğitici Yönü Ve Değerler Eğitimi Açısından Önemi, Sayı 74,Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.

Yaman, E.(2012). Değerler Eğitimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yavuz, M. H. (1997). Masallar Ve Eğitimsel İşlevleri, Ankara: Ürün Yayınları.

Yazıcı, H. (2013). “Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı Ve İşlevi Bağlamında Bireysel Ve Toplumsal Ruh Sağlığı”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 65: 281-298.

Yazın Terimleri Sözlüğü, Haz. Tahir Nejat Gençan Ve Diğerleri, Tdk, Ankara 1974, s. 62.

Yeni Türk Ansiklopedisi, “Fıkra” Maddesi, C. 3, İstanbul 1985, s. 916 – 917.

Yıldırım, N.(2018). İncili Çavuş Fıkralarında Eğitici Değerler, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, D.(2016).Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları, (İnceleme / Metin). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, S. (2006). TSK Vatandaşlık Bilinci Ve Vatan Sevgisi Eğitiminin Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, C. , A. Okur, G. Arı, Y. Yılmaz (2006). Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi, Ankara: Pegem Yayıncılık

Yılmaz, M. (2010). Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü, Atatürk Üniversitesi, Sbe Doktora Tezi, Erzurum.

Ziyad E.(1994). “Diyojen”, Tdv İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, İx, 479-480.

Zülfikar, H. (1991). Terim Sorunları Ve Terim Yapma Yolları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.